

การเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยหลังการโยกย้ายชุมชนในพื้นที่
มรดกโลกทางวัฒนธรรม
กรณีศึกษา ชุมชนเลี้ยงพระตำหนัก อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา

THE CHANGE OF LIVING CONDITIONS AFTER COMMUNITY RESETTLEMENT
IN CULTURAL WORLD HERITAGE SITE :
A CASE STUDY OF LEANG PRA TUM NAK COMMUNITY,
AYUTHAYA HISTORICAL PARK

ประเสริฐ เอกอภิวงสกุล
PRASERT AEKAPHIWONGSKUL

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2546

ISBN 974-324-717-3

สำนักหอสมุดกลาง พระจอมเกล้าลาดกระบัง

การเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยหลังการโยกย้ายชุมชนในพื้นที่
มรดกโลกทางวัฒนธรรม
กรณีศึกษา ชุมชนเลียงพระตำหนัก อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา

THE CHANGE OF LIVING CONDITIONS AFTER COMMUNITY RESETTLEMENT
IN CULTURAL WORLD HERITAGE SITE :
A CASE STUDY OF LEANG PRA TUM NAK COMMUNITY,
AYUTHAYA HISTORICAL PARK

ประเสริฐ เอกอภิวงสกุล
PRASERT AEKAPHIWONGSKUL

เลขหน้า.....
เลขทะเบียน..... 47598
วัน, เดือน, ปี 21 ส.ค. 2546

.b.....
.i.....

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมือง
มหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2546

ISBN 974-324-717-3

THE CHANGE OF LIVING CONDITIONS AFTER COMMUNITY
RESETTLEMENT IN CULTURAL WORLD HERITAGE SITE :
A CASE STUDY LEANG PRA TUM NAK COMMUNITY,
AYUTHAYA HISTORICAL PARK

PRASERT AEKAPHIWONGSKUL

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF
MASTER OF URBAN AND REGIONAL PLANNING
IN URBAN AND ENVIRONMENTAL PLANNING
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

2003

ISBN 974-324-717-3

COPYRIGHT 2003

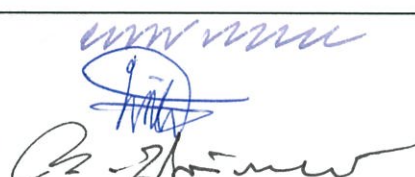
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ใบรับรองวิทยานิพนธ์

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยหลังการโยกย้ายชุมชนในพื้นที่มรดกโลก
ทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา ชุมชนเลียงพระตำหนัก อุทยานประวัติศาสตร์
พระนครศรีอยุธยา
THE CHANGE OF LIVING CONDITIONS AFTER COMMUNITY
RESETTLEMENT IN CULTURAL WORLD HERITAGE SITE :
A CASE STUDY OF LEANG PRA TUM NAK COMMUNITY,
AYUTHAYA HISTORICAL PARK

ชื่อนักศึกษา นายประเสริฐ เอกอภิวงสกุล
รหัสประจำตัว 39063010
ปริญญา การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชา การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.ขงธนีสร์ พิมลเสถียร

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	ลายมือชื่อ
ผศ.ดร.ขงธนีสร์ พิมลเสถียร	
ผศ.เลิศวิทย์ รังสิรักษ์	
ผศ.ดร.นิติชาญ ปลื้มอารมย์	

วัน/เดือน/ปี ที่สอบ 28 พฤษภาคม 2546 เวลา 9.00 น. เป็นต้นไป

สถานที่สอบ ณ ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง

วันที่ 31 เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2546

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยหลังการโยกย้ายชุมชนในพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา ชุมชนเลี้ยงพระตำหนัก อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
นักศึกษา	นายประเสริฐ เอกอภิวงศกุล
รหัสประจำตัว	41063010
ปริญญา	การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
พ.ศ.	2546
อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์	ผศ.ดร.ยงธนิศร์ พิมลเสถียร

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัย หลังการโยกย้ายชุมชนในพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรมของชุมชนเลี้ยงพระตำหนัก อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เกิดจากปัญหาความขัดแย้งของสภาพพื้นที่ประวัติศาสตร์ที่ถูกซ้อนทับด้วยสภาพอาคารของชุมชนต่างๆ ทำให้เกิดความแปลกแยกและลดคุณค่าของโบราณสถานสำคัญลง ตามแผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้จัดทำแผนพัฒนาและปรับปรุงชุมชน เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานโดยการรื้อย้ายชุมชนที่กระจายอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ให้มารวมกัน ซึ่งมีการเตรียมพื้นที่เพื่อการโยกย้ายไว้ภายในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ การโยกย้ายชุมชนได้ดำเนินการไปแล้วบางส่วนและยังมีโครงการเพื่อโยกย้ายชุมชนอื่นๆ อีกในอนาคต

การศึกษานี้ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับการโยกย้าย โดยมุ่งเน้นที่การศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพที่อยู่อาศัย วัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ 1) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยและระบบสาธารณูปโภคในชุมชนใหม่กับชุมชนเดิม และเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่อยู่อาศัย 2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจด้านที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภคต่อชุมชนใหม่ 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงลักษณะที่อยู่อาศัยในชุมชนให้มีสภาพดีขึ้น รวมทั้งการเสนอแนะแนวทางการโยกย้ายชุมชนในอื่นๆ ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ โดยอาศัยวิธีการสำรวจ สัมภาษณ์ และการออกแบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล แล้วนำผลมาวิเคราะห์สภาพปัญหาที่พักอาศัยที่เกิดขึ้น การศึกษานี้เป็นการวิจัยแบบสำรวจ โดยการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยทั้งด้านตัวโครงสร้างที่อยู่อาศัย โครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภค สาธารณูปการองค์ประกอบชุมชน โอกาสในการหารายได้ และความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยเปรียบเทียบกับชุมชนเดิม แล้วนำมาเปรียบเทียบกับ

มาตรฐานที่อยู่อาศัย เพื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงสภาพที่อยู่อาศัยของชุมชนหลังการโยกย้าย ในพื้นที่มรดกโลก

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนเลี้ยงพระตำหนักได้ถูกโยกย้ายให้อยู่ในพื้นที่ชดเชยการรื้อย้ายตามแผนการใช้ที่ดิน ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ ผู้อาศัยในชุมชนเลี้ยงพระตำหนักมีความแตกต่างกันทั้ง แหล่งที่ถูกโยกย้าย สภาพทางเศรษฐกิจ อาชีพ เป็นต้น การโยกย้ายชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพที่อยู่อาศัยที่มีคุณภาพดีขึ้น ด้านการพัฒนาสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน โดยกรมศิลปากร โดยรวมมีสภาพดีได้มาตรฐาน ยกเว้นการขาดสนามเด็กเล่นในชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้อยู่อาศัยมีความต้องการมากที่สุด โอกาสในการหารายได้เป็นส่วนหนึ่งสร้างผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัย โดยผู้ที่มีอาชีพประจำประเภทข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ และพนักงานบริษัทเอกชนได้รับผลกระทบเชิงบวก ส่วนกลุ่มที่ได้รับผลกระทบเชิงลบ เป็นกลุ่มที่มีความผูกพันด้านเศรษฐกิจกับพื้นที่เดิม โดยอาศัยการท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานของอาชีพซึ่งการโยกย้ายส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของครัวเรือน ขาดความต่อเนื่องด้านเศรษฐกิจ สำหรับความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัย พบว่าส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อสภาพความเป็นอยู่ ยกเว้นการขาดสนามเด็กเล่น ระบบดับเพลิง และการบริการรถขนส่งสาธารณะ ในส่วนของผู้อยู่อาศัยยังมีผู้ต้องการย้ายออก เนื่องจากเกิดความไม่พอใจในสภาพชุมชน ทั้งด้านทำเลที่ตั้ง ขนาดที่ดิน ถนนในชุมชน ความแออัด ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย การบริการรถสาธารณะ ซึ่งกลุ่มผู้ที่ไม่พอใจสภาพการอยู่อาศัยมีจำนวนน้อยสะท้อนถึงความพอใจของบุคคลที่แตกต่างกัน

ถึงแม้ว่าสภาพที่พักอาศัยและองค์ประกอบพื้นฐานในชุมชนหลังจากการโยกย้ายจะมีสภาพดีขึ้นกว่าในชุมชนเดิม แต่การโยกย้ายนี้ไม่ได้ส่งเสริมลักษณะเมืองประวัติศาสตร์มากนัก เนื่องจากยังเกิดความขัดแย้ง และแปลกแยกระหว่างรูปแบบอาคารของชุมชนกับโบราณสถานในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ รูปแบบอาคารไม่มีความสอดคล้องกับพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ เนื่องจากการกำหนดรูปแบบจากกรมศิลปากรยังไม่มีความชัดเจน การออกระเบียบหรือเทศบัญญัติเฉพาะ ในการควบคุมลักษณะการใช้ การต่อเติม ตัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงที่ดินและ/หรือสิ่งปลูกสร้างในเขตชุมชน ในอุทยานประวัติศาสตร์ตามแผนแม่บทยังไม่มีแผนการกำหนดใช้ บ้านพักที่ถูกสร้างส่วนใหญ่เป็นบ้านพักง่ายๆ คุณภาพปานกลาง และไม่มีลักษณะส่งเสริมเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา ตามแนวทางของแผนแม่บทที่ต้องการเพิ่มพูนคุณลักษณะเมืองประวัติศาสตร์ และยกมาตรฐานคุณภาพชีวิตของชุมชน รูปแบบอาคารที่ถูกสร้างขึ้นใหม่จึงมีเพียงสภาพบ้านที่ตื้นเขินเท่านั้น ทั้งนี้เนื่องจากการขาดตัวอย่าง (Precedent and Tools) หรือแนวทางปฏิบัติ (Design Guideline) ที่ทำให้ชุมชนเข้าใจภาพการพัฒนาที่ชัดเจนของรูปแบบบ้านพักอาศัยที่สอดคล้องกับพื้นที่อนุรักษ์

Thesis Title	The Changes of Living Conditions after Community Resettlement in Cultural World Heritage Site :A Case Study of Leang Pra Tum Nak Community, Ayuthaya Historical Park
Student	Mr. Prasert Aekaphiwongskul
Student ID.	41063010
Degree	Master of Urban and Regional Planning
Programme	Urban and Environmental Planning
Year	2003
Thesis Advisor	Assistant Professor. Dr. Yongtanit Pimonsathean

ABSTRACT

In changing of living condition after community relocation in the world heritage site, Leang Pra Tam Nak Community in Ayuthaya Historical Park is a result of the conflict of incompatible residential areas in the historic site for the sake of conservation. According to the master plan of Ayuthaya historical park, all the scattered communities are to be relocated to a prepared lands. The relocation project has been gradually implemented

This study, there are three objectives to point out in this study. 1). to analyse and compare the living changes and infrastructure system of the community before and after relocation. 2). to study the satisfaction for the living changes in the new communities.3). to suggest how to improve any communities subject to relocation scheme.

This study is the survey of physical setting in terms of construction of buildings, infrastructure and utility systems and the research of mental setting in terms of the structure of community, which are job opportunities and satisfaction of living conditions.

The result of the research figures out that the community is moved to the prepared area following landuse plan, which is still in the historical area but with longer distance from commercial section. The relocation makes better living conditions such as public infrastructure and facilities but the requirement is on playground.

Job opportunities has an that effect on the residents. For the employees like government officials, they get the positive impact. However, it causes the serious problems for most of the people who have jobs relating to the historical area based on tourism.

The project meets the satisfaction of the residents for most factors except lack of playground and transportation service. Just only few residents cannot get along with the project and need to move out because of the overcrowded , public services, land size and the new location. These reflect that the satisfaction is up to personal requirement.

Although the living standard and fundamental factors after the relocation are improved, the project does not comply with the characteristics of the historic area. The order and design of housing are incompatible to heritage environment. Because, the controlling of the character of architecture and other implementations such as design guidelines for the development and changing landuse plan are not clearly declared and imposed in the area. In fact, the master plan for the world heritage is not well managed. So, the housing and its environment do not support the individual character of Ayuthaya historic town. The precedent and power instruments such a design guidelines are needed to be done to cope with conservative area.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	III
กิตติกรรมประกาศ.....	V
สารบัญ.....	VI
สารบัญตาราง.....	IX
สารบัญภาพ.....	XI
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	2
1.3.1 ขอบเขตด้านประชากรและพื้นที่.....	3
1.3.2 ขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหา.....	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	5
2.1 แนวคิดเรื่องที่อยู่อาศัย.....	5
2.1.1 ความหมายของที่อยู่อาศัย.....	5
2.1.2 ที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย.....	6
2.1.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกที่อยู่อาศัย.....	8
2.1.4 ประเภทของที่อยู่อาศัย.....	10
2.1.5 มาตรฐานการใช้ที่ดินสำหรับที่อยู่อาศัย.....	12
2.1.6 มาตรฐานที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อม.....	13
2.1.7 แนวความคิดเกี่ยวกับความมั่นคงในที่อยู่อาศัย.....	20
2.2 ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการย้ายและกระบวนการย้ายถิ่น.....	21
2.2.1 สาเหตุการย้ายที่อยู่อาศัย.....	22
2.2.2 แรงกระตุ้นที่ช่วยให้เกิดการย้ายที่อยู่อาศัย.....	23
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	24

2.3.1 การประเมินผลโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนแออัดใน เขตกรุงเทพฯ ศึกษาเฉพาะกรณี โครงการเคหะชุมชนสุวรรณ ประสิทธิ์และโครงการเคหะชุมชน ฟีนนคร่วมเกล้า	25
2.3.2 การประเมินผลโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวชุมชนแออัด ในเขต กรุงเทพมหานคร ศึกษากรณีโครงการคลองกรุง ระยะ 1	26
2.3.3 แผนการอพยพชุมชนกรณี โครงการขยายเหมืองลิกไนต์ แม่เมาะ จ.ลำปาง.....	27
2.3.4 การประเมินผลโครงการชุมชนบางบัวของการเคหะแห่งชาติ.....	28
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	30
3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	30
3.1.1 วิธีการรวบรวมข้อมูล	30
3.1.2 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง	31
3.2 การกำหนดตัวแปรและตัวแปรชี้วัด.....	31
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	37
บทที่ 4 พื้นที่ศึกษา	38
4.1 แผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา.....	38
4.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชนหน้าพระตำหนัก.....	42
4.3 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ	44
4.4 โครงสร้างพื้นฐานภายในชุมชน.....	46
4.5 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจชุมชน.....	48
4.5.1 ลักษณะของประชากรและขนาดครัวเรือน.....	48
4.5.2 อาชีพของประชากร.....	49
4.5.3 สถานที่ทำงาน.....	49
บทที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	51
5.1 การวิเคราะห์นโยบายภาครัฐ.....	51
5.2.1 ความสัมพันธ์ของที่ตั้งพื้นที่ศึกษากับองค์ประกอบของเมือง	53
5.2.2 การจัดผังบริเวณและการจัดสรรแปลงที่ดิน	54

5.2 การวิเคราะห์ด้านโครงสร้างที่อยู่อาศัย	56
5.2.1 มาตรฐานแปลงที่ดิน	56
5.2.2 มาตรฐานการใช้ประโยชน์ที่ดิน	56
5.2.3 มาตรฐานด้านความหนาแน่น	59
5.2.4 สภาพโครงสร้างอาคาร	60
5.3 การวิเคราะห์ด้านโครงสร้างพื้นฐาน	65
5.3.1 สาธารณูปโภคและองค์ประกอบชุมชน	65
5.3.2 สาธารณูปการ	66
5.4 การวิเคราะห์โอกาสในการหารายได้	68
5.4.1 รายได้และรายจ่ายของครัวเรือน	68
5.4.2 การเปลี่ยนอาชีพและจำนวนผู้หารายได้ให้ครอบครัว	70
5.5 การวิเคราะห์ความพึงพอใจโดยเปรียบเทียบที่อยู่อาศัยเดิมกับปัจจุบัน	71
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	85
6.1 สรุปผลการศึกษา	85
6.1.1 แผนพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์	86
6.1.2 สภาพโครงสร้างที่อยู่อาศัย	86
6.1.3 สภาพโครงสร้างพื้นฐานและองค์ประกอบชุมชน	88
6.1.4 โอกาสในการหารายได้	89
6.1.5 ความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชน	90
6.2 ข้อเสนอแนะ	91
6.2.1 ข้อเสนอแนะทางนโยบาย	91
6.2.2 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการที่อยู่อาศัย	92
6.2.3 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการโครงสร้างพื้นฐาน	92
6.2.4 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการโอกาสในการหารายได้	92
6.2.5 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการโยกย้ายชุมชนในที่อื่นๆ	94
บรรณานุกรม	96
ภาคผนวก	99

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
2.1 มาตรฐานความหนาแน่นและขนาดของที่อยู่อาศัยในอุดมคติ	12
2.2 แสดงความหนาแน่นของการใช้ที่ดินประเภทที่อยู่อาศัย.....	13
2.3 สัดส่วนการใช้ที่ดินในโครงการเคหะชุมชน.....	14
2.4 องค์ประกอบของชุมชน.....	15
2.5 สิ่งสาธารณูปการที่จำเป็นภายในชุมชน.....	15
2.6 ถนนแบ่งตามความสำคัญและประโยชน์ใช้สอยสำหรับชุมชนขนาดต่างๆ.....	16
2.7 ความกว้างของทางเท้าตามลักษณะของถนน	17
3.1 แสดงตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย	33
4.1 แสดงอาชีพของกลุ่มตัวอย่าง.....	49
4.2 แสดงสัดส่วนจำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ.....	49
4.3 แสดงสถานที่ประกอบอาชีพหลักของครัวเรือน.....	53
5.1 แสดงมาตรฐานขนาดที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย.....	56
5.2 แสดงความหนาแน่นของชุมชนหน้าพระตำหนัก.....	59
5.3 แสดงสัดส่วนอาคารแต่ละประเภทในชุมชน	62
5.4 แสดงสัดส่วนของอาคารที่ได้มาตรฐานในชุมชน.....	64
5.5 แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้วัสดุผนัง.....	64
5.6 แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้วัสดุหลังคา	64
5.7 แสดงความคิดเห็นของชุมชนด้านสภาพที่อยู่อาศัย	65
5.8 แสดงระดับความพึงพอใจต่อระบบสาธารณูปโภคและองค์ประกอบภายในชุมชน.....	66
5.9 แสดงรายได้เฉลี่ยของแต่ละกลุ่มรายได้	68
5.10 แสดงรายได้-รายจ่ายเฉลี่ยของชุมชนต่อครอบครัวต่อเดือน และการเปลี่ยนแปลง	69
5.11 แสดงรายได้-รายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือนของแต่ละกลุ่มและการเปลี่ยนแปลง	69
5.12 แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มรายได้ และอาชีพเดิมของครัวเรือน.....	70
5.13 แสดงการเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักของครัวเรือน.....	70
5.14 แสดงจำนวนผู้ประกอบการอาชีพของแต่ละกลุ่มรายได้ ก่อน-หลังการโยกย้าย.....	71
5.15 แสดงค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อชุมชนเปรียบเทียบ ก่อน-หลัง การโยกย้าย	72
5.16 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับรายได้ และความพึงพอใจในทำเลที่ตั้งชุมชน	73

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
5.16 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับรายได้ และความพึงพอใจในการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ภายในเมือง.....	74
5.17 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประเภทที่อยู่อาศัยและความพึงพอใจในทำเลที่ตั้งชุมชน.....	75
5.18 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจในทำเลที่ตั้งชุมชน.....	76
5.19 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจในพื้นที่ดินที่ใช้ปลูกบ้าน.....	77
5.20 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจในถนนภายในชุมชนและการระบายน้ำบนถนน.....	78
5.21 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจต่อสภาพความแออัดของชุมชน.....	79
5.22 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจในความมั่นคงในที่อยู่อาศัย.....	80
5.23 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจในการบริการรถสาธารณะ.....	81
5.24 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจในความน่าอยู่โดยรวมของชุมชน.....	82
5.25 แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มรายได้ และอาชีพเดิมของครัวเรือน.....	83
5.26 แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มรายได้ และการเปลี่ยนแปลงรายได้.....	83

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 แสดงตำแหน่งพื้นที่รองรับการโยกย้ายชุมชน.....	3
4.1 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งชุมชนเดิมและพื้นที่รองรับการโยกย้าย.....	43
4.2 แสดงที่ตั้งชุมชนและบริเวณโดยรอบ.....	45
4.3 แสดงสภาพที่ตั้งของชุมชนจากถนนเลียงพระตำหนัก.....	45
5.1 แผนที่แสดงตำแหน่งชุมชนสัมพันธ์กับขอบเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์.....	52
5.2 แสดงที่ตั้งชุมชนเลียงพระตำหนักและความสัมพันธ์กับเมือง.....	54
5.3 แสดงการจัดผังชุมชน.....	55
5.4 ผังแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในชุมชน.....	58
5.5 แสดงสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดิน.....	58
5.6 ผังแสดงจำนวนชั้นอาคารในชุมชน.....	61
5.7 ผังแสดงสภาพอาคารในชุมชน.....	62
5.8 แสดงคุณภาพอาคารแต่ละประเภทในชุมชน.....	63
5.9 แผนที่แสดงตำแหน่งสาธารณูปการและรัศมีการเข้าถึง.....	67
6.1 บริเวณด้านหน้าชุมชนที่ควรกำหนดรูปแบบในการปรับปรุงอาคารได้.....	93

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อาณาจักรของประเทศไทยในปัจจุบัน เคยเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชนชาติต่างๆ มากมาย เช่น ล้านนา สุโขทัย อโยธยา กรุงเทพฯ ลพบุรี ศรีวิชัย เป็นต้น ร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองแห่งอดีตของอาณาจักรต่างๆ ยังคงปรากฏคุณค่าเหลือเป็นซากของโบราณสถานตามพื้นที่ต่างๆ ในช่วงของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมา ทำให้เกิดการชนทับกันระหว่างเมืองแบบปัจจุบันกับแหล่งที่ตั้งของโบราณสถานบนบริบทเดียวกันในหลายๆ เมืองเป็นการพัฒนาเมืองแบบไร้ทิศทางขาดการวางแผนทำให้เมืองประวัติศาสตร์หลายเมืองถูกมองว่าด้อยคุณค่าลง ทำให้เกิดการนำไปสู่กระแสสนับสนุนการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ด้วยการพยายามแยกสิ่งแปลกปลอม ออกไปด้วยการวางแผนเพียงแต่มีความแตกต่างไปตามระดับความเข้มข้นของความเป็นเมืองสมัยใหม่และระดับความสำคัญของแหล่งโบราณสถานที่แตกต่างกันไป

เกาะเมืองของนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีโบราณสถานที่มีคุณค่า ชนทับกับเมืองสมัยใหม่ที่เกิดจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมา ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์มากนักก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมากมาย เป็นผลให้เกิดทั้งความกลมกลืนและขัดแย้งกับบริบทของเมืองประวัติศาสตร์ที่สำคัญ และเมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์เอาไว้ การลบภาพที่ขัดแย้งออกไปจึงมีความสำคัญในการวางแผนอนุรักษ์

เนื่องจากความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถานที่มีมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นประโยชน์ในการท่องเที่ยว ทำให้แนวโน้มการอนุรักษ์เปลี่ยนแปลงไปด้วย จากการบูรณะเพียงตัวโบราณสถานก็เริ่มมองการอนุรักษ์ที่เน้นความสัมพันธ์ต่อเนื่องไปยังพื้นที่รอบๆ โบราณสถาน เพื่อที่จะอนุรักษ์ไว้เป็น “พื้นที่และฉาก” และเพื่อเพิ่มความหมายกับ “หมายสำคัญ”¹ เมื่อกรมศิลปากรได้จัดทำแผนแม่บทพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และบริเวณใกล้เคียงขึ้นในปี พ.ศ. 2530 รวมทั้งเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อให้องค์การยูเนสโก (UNESCO) ประกาศให้อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยาเป็นหนึ่งในมรดกโลกทางวัฒนธรรม ซึ่งได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลกเมื่อเดือนธันวาคม 2534 จึงได้จัดทำแผนพัฒนาโครงการ 10 แผน หนึ่งในแผนทั้ง 10 คือ แผนพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยาน

¹ แผนแม่บทระยะที่ 2 โครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา (ฉบับร่าง) กรมศิลปากร 2542 หน้า 237

ประวัติศาสตร์² ซึ่งจะมีการโยกย้ายชุมชนที่เบียดบังและซ้อนทับโบราณสถานออกไป การอนุรักษ์พื้นที่โบราณสถานได้เข้ามาควบคุมและเปลี่ยนแปลงชุมชน และส่งผลต่อความสัมพันธ์ด้านมิติทางบริบทต่างๆ ของคนกับเมือง

การรื้อย้ายชุมชนไปอยู่ที่ใหม่ (Relocation) ที่ผ่านมาในอดีตมักจะมีการรื้อย้ายชุมชนไปในที่ที่ห่างไกลจากแหล่งงานเดิม แต่การรื้อย้ายชุมชนที่ขัดแย้งกับโบราณสถานไปยังพื้นที่รองรับการโยกย้ายนี้มีความพิเศษที่กว่าผ่านมามีการรื้อย้ายไปอยู่ที่ไม่ไกลจากชุมชนเดิม ชุมชนใหม่ย้ายมาอยู่ที่ถนนเลี้ยวพระตำหนักนี้เป็นการจัดหาที่อยู่อาศัยของชุมชนให้ใกล้แหล่งงานเดิม โดยการรวบรวมชุมชนต่างๆ ที่เบียดบังโบราณสถานมารวมกันอยู่ในพื้นที่เตรียมการโยกย้าย ซึ่งอยู่ภายในเกาะเมืองอยุธยา การศึกษาวิจัยนี้จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของชุมชนจากที่อยู่เดิมมาสู่ที่อยู่ใหม่ โดยมุ่งเน้นที่การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในสามประเด็นหลัก คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงด้านระบบสาธารณูปโภคและการเปลี่ยนแปลงด้านโอกาสในการหารายได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภคและโอกาสในการหารายได้ในชุมชนใหม่กับชุมชนเดิม และเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่อยู่อาศัย
- 2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจด้านที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภคต่อชุมชนใหม่
- 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงเพื่อคุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้น รวมทั้งการเสนอแนะแนวทางการโยกย้ายชุมชนในที่อื่นๆ ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์

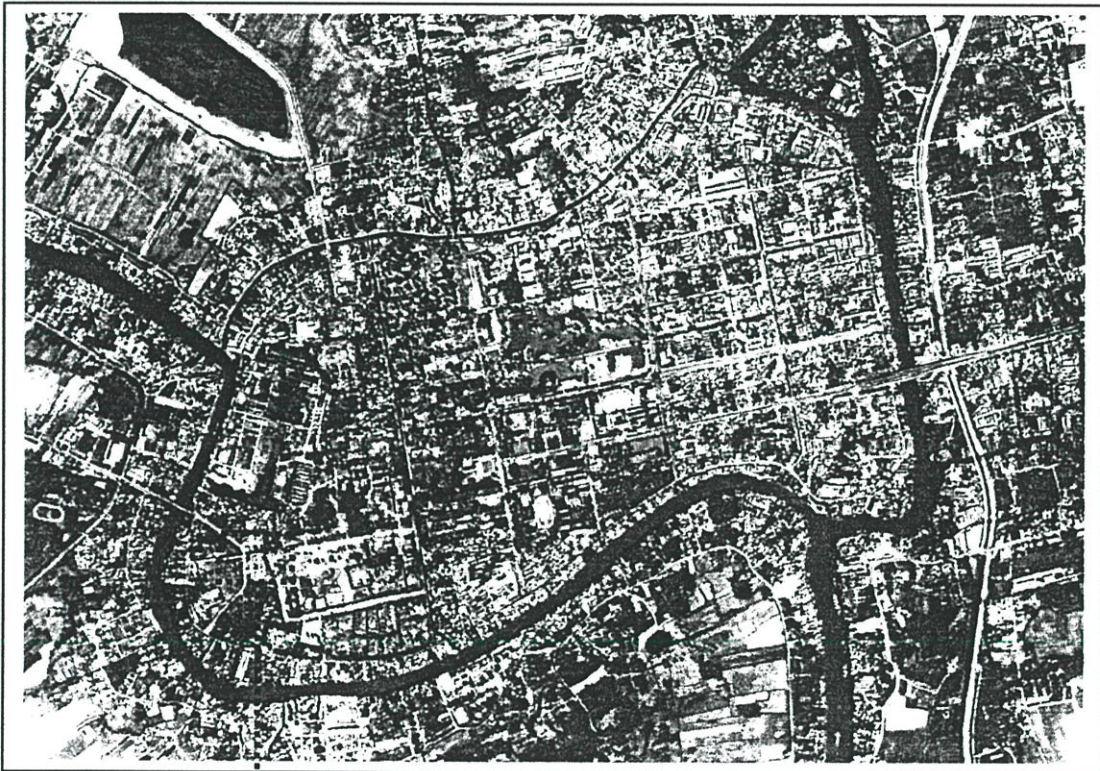
1.3 ขอบเขตของการศึกษา

งานวิจัยนี้อยู่บนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยจากการโยกย้ายชุมชน โดยมองชุมชนเป็นกลุ่มเป้าหมาย การแบ่งขอบเขตการศึกษาได้แบ่งออกเป็น 2 ด้านดังนี้

² กองโบราณคดี , กรมศิลปากร , แผนแม่บทนครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา , 2533 หน้า 45 , 65

1.3.1 ขอบเขตทางด้านประชากรและพื้นที่

ขอบเขตทางด้านพื้นที่ศึกษาคือ พื้นที่เตรียมการโยกย้ายของกรมศิลปากรบริเวณถนน เลียงพระตำหนัก ซึ่งมีชุมชนจากที่ต่างๆย้ายมารวมกัน ส่วนขอบเขตด้านประชากรจะศึกษา คราวเรือนทั้งหมดที่ย้ายมาอยู่ในพื้นที่เป็นเวลา 1 ปีขึ้นไป เพื่อให้สามารถเปรียบเทียบคุณภาพ การอยู่อาศัยได้ โดยไม่นับรวมกลุ่มที่กำลังโยกย้ายหรือกำลังก่อสร้างที่พักอาศัยอยู่ เนื่องจาก การวิจัยนี้อาศัยมิติทางด้านเวลาในการวิเคราะห์ประเมินผลชุมชนที่ย้ายมาใหม่ยังมีมิติด้านเวลา การอาศัยในพื้นที่ไม่สมบูรณ์นัก

ที่ตั้งพื้นที่รองรับการโยกย้าย

ภาพที่ 1.1 แสดงตำแหน่งพื้นที่รองรับการโยกย้ายชุมชน

1.3.2 ขอบเขตการศึกษาด้านเนื้อหา

การศึกษาในงานวิจัยนี้เน้นประเด็นของผลกระทบต่อที่พักอาศัย ที่มีการเปลี่ยนแปลงไป โดยแบ่งออกเป็นประเด็นหลักดังนี้

- 1) ด้านที่พักอาศัย หมายถึงการเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงระบบสาธารณูปโภค และการเปลี่ยนแปลงด้านโอกาสในการหารายได้ โดยการเปรียบเทียบข้อมูลก่อน-หลัง การโยกย้ายและมาตรฐานด้านที่อยู่อาศัย
- 2) ด้านความพึงพอใจต่อที่อยู่อาศัยและระบบสาธารณูปโภคใหม่

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้ทราบถึงสภาพที่อยู่อาศัยก่อนและหลังการโยกย้ายชุมชนรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไป ที่จะสะท้อนถึงคุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัย
- 2) ทำให้ทราบถึงผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบของการโยกย้ายชุมชนไปอยู่ที่ใหม่ที่จะเป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีประสิทธิภาพต่อไป
- 3) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางบางประการในการประยุกต์ใช้การโยกย้ายชุมชนไปอยู่ที่ใหม่ (Relocation) ให้เกิดประสิทธิภาพต่อไป

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยจากการโยกย้ายชุมชน ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กรณีศึกษาชุมชนเลี้ยงพระตำหนัก ศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านที่พักอาศัยของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน แนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา แบ่งเป็น 3 หัวข้อหลัก คือ

1. แนวความคิดเรื่องคุณภาพที่อยู่อาศัย โดยมุ่งเน้นการศึกษาเรื่องที่พักอาศัย สาธารณูปโภค และโอกาสในการหารายได้
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการย้ายถิ่น ศึกษาความต้องการในการย้ายที่อยู่อาศัย
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษางานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาด้านวิธีการศึกษาและตัวแปรต่างๆที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แนวความคิดเรื่องที่อยู่อาศัย

การโยกย้ายชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยความมุ่งหมายนั้นเพื่อการพัฒนาสภาพที่เสื่อมโทรมให้มีคุณภาพที่ดีขึ้นสอดคล้องกับพื้นที่อนุรักษ์ โดยยึดหลักว่าที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ การจัดหาที่อยู่อาศัยเพื่อสนองความต้องการพื้นฐานจึงมีความสำคัญในการพัฒนาที่อยู่อาศัยและพัฒนาชุมชนให้มีสภาพดีขึ้น การพัฒนานั้นจะต้องให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความพอใจ เกิดความรักหวงแหนในที่อยู่อาศัยด้วย (ทวิชัย 2537:17)

2.1.1 ความหมายของที่อยู่อาศัย

คำว่า “ที่อยู่อาศัย” หมายถึง ตัวอาคารที่พักอาศัย (Shelter) เป็นที่หลบภัย เป็นที่ ๆ เรารู้สึกปลอดภัย เป็นอิสระจากโลกภายนอก นอกจากนี้ยังมีความหมายรวมถึง การจัดระเบียบของสภาพแวดล้อมในที่อยู่อาศัย และบริการต่าง ๆ ซึ่งสามารถสรุปความหมายของที่อยู่อาศัยได้ว่าประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ คือ (Building Research Establishment, 1979:24)

- 1) โครงสร้าง คือ สภาพตัวอาคาร ลักษณะของที่อยู่อาศัย รวมทั้งที่ดิน
- 2) บริการต่าง ๆ หรือสาธารณูปโภคที่ให้แก่ผู้อยู่อาศัย
- 3) สิทธิต่าง ๆ ในแง่กฎหมายในการเป็นเจ้าของรวมทั้งวิธีการที่จะได้สิทธิ์
- 4) เขตเพื่อนบ้าน สภาพแวดล้อมของพื้นที่ และที่อยู่อาศัยที่อยู่ใกล้เคียง

การสรุปองค์ประกอบที่พักอาศัยนี้มีสอดคล้องกับแนวคิดของ Sammis B. White (1979 : 326-329) ที่กล่าวถึงคุณภาพของการพักอาศัยว่าจะต้องมีมาตรฐาน และมีระบบสาธารณูปโภค มีความมั่นคงปลอดภัย นอกจากนี้ยังจะต้องมีการศึกษาสภาพเศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัยควบคู่กันไปด้วย เช่น รายได้-รายจ่ายของครอบครัวและความสัมพันธ์ภายในชุมชน นอกจากนี้ ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล (2539:88) กล่าวถึงที่อยู่อาศัยที่จะต้องพิจารณาถึงโอกาสในการหารายได้ด้วย เนื่องจากคนจนในเมืองมักจะเลือกที่อยู่ใกล้กับที่ทำงาน โดยมักจะเดินหรือขึ้นรถเมล์ไปทำงาน ดังนั้นจึงไม่ควรแยกพิจารณาการได้มาของโอกาสที่จะหารายได้และการได้มาของที่อยู่อาศัย การโยกย้ายคนในชุมชนแออัดไปอยู่ชานเมือง เพื่อให้สภาพความเป็นอยู่ของคนจนดีขึ้นเป็นเรื่องที่ตรงข้ามกับความต้องการของคนจน ซึ่งอยากจะอยู่ใกล้กิจกรรมที่เป็นแหล่งรายได้ที่มีอยู่อย่างมากมายในเมือง ดังนั้น จึงทำให้พวกนี้เสียรายได้และเสียโครงข่ายของการติดต่อทางเศรษฐกิจที่เคยมีในเมือง คนจนบางคนจึงยิ่งจนลงไปอีก

โดยสรุป การพิจารณาคุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัยจะต้องพิจารณาด้านต่างๆ คือ

- 1) ด้านที่อยู่อาศัย หมายถึงลักษณะที่อยู่อาศัย สภาพที่อยู่อาศัย
- 2) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค สาธารณูปการ
- 3) ด้านโอกาสในการหารายได้

2.1.2 ที่อยู่อาศัย สำหรับผู้มีรายได้น้อย

ที่อยู่อาศัยเป็นองค์ประกอบในการดำเนินชีวิตที่สำคัญของชนทุกๆ กลุ่มที่อยู่อาศัยไม่ได้มีความหมายเชิงพื้นที่แค่การพักอาศัยเท่านั้น แต่เป็นทั้งแหล่งผลิต แหล่งรายได้ พักผ่อน และเป็นสถานที่สร้างความสัมพันธ์อีกด้วย ความเป็นที่อยู่อาศัยจึงมีความสัมพันธ์กับ บริบทอื่นๆ ที่จะชีวิตถึงคุณภาพชีวิตได้

โดยดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล (2539:92) ได้กล่าวถึงที่อยู่อาศัยว่า สภาพทางเศรษฐกิจของคนจนในเมือง ทำให้มีความจำเป็นต้องอาศัยอยู่ใจกลางเมือง ซึ่งสามารถเข้าถึงรายได้และการทำงานประจำวันได้สูงสุด แต่ที่ตั้งเหล่านี้มักจะเป็นที่ซึ่งมีความไม่มั่นคงในการครอบครองสูงสุด และมีความขัดแย้งของการใช้ประโยชน์ที่ดินมากที่สุด ซึ่งแนวคิดด้านที่ดินสอดคล้องกับ Douglass (1993) ที่กล่าวว่า ที่ผ่านมารัฐมองปัญหาการตั้งถิ่นฐานของคนจนเมืองแบบแคบๆ ว่าเป็นเรื่อง ที่อยู่อาศัย แทนที่จะมองว่าเป็นเรื่องที่ดินหรือที่ตั้งที่เกี่ยวกับการผลิตและสร้างรายได้ ดังนั้น โครงการพัฒนาเมืองขึ้นมาใหม่ในรูปของการปรับปรุงที่อยู่อาศัย จึงทำในรูปของการโยกย้ายคนจำนวนมากออกจากชุมชนที่อยู่ใจกลางเมืองหน่วยที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นส่วนมากตกอยู่

ในมือของ ครอบครัวที่มีรายได้ระดับปานกลาง แทนที่จะอยู่กับคนที่มีรายได้ต่ำหรือแม้แต่ใน สถานการณ์ที่คนจนอยู่ได้ อาคารที่พักอาศัยแบบตึกสูงก็ไม่เอื้อต่อการเก็บรถเข็น หรืออุปกรณ์ ที่ใช้ในการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ของครอบครัวคนจนเหล่านี้ ดังนั้นการได้มาซึ่งที่ดินจึงเป็น ประเด็นสำคัญมากไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของการเป็นเจ้าของหรือการเช่า แต่จะต้องตั้งอยู่ในที่ซึ่ง คนจนจะมีความมั่นคงในเรื่องรายได้ภายในเมือง

ความเข้าใจวิถีชีวิตของคนจนที่สามารถจัดการและคงอยู่ในความยากจน จะต้องเริ่มด้วย การเข้าใจหน่วยครัวเรือนว่าเป็นสถาบันสำคัญที่เชื่อมโยงการผลิตทางเศรษฐกิจ การผลิตซ้ำทาง สังคมและการบริโภค ครัวเรือนทำหน้าที่เป็นหน่วยพื้นฐานทางสังคมในการทำงานห้ำอย่างสำหรับ บุคคลและการอยู่รอดของเมือง คือ

- 1) สร้างโอกาสในการหารายได้นอกตลาด
- 2) เป็นแหล่งรวมรายได้เพื่อสนองความต้องการทั้งหมดของครัวเรือน ซึ่งรายได้ไม่แน่นอนจากคน ๆ เดียวจัดหาให้ไม่ได้
- 3) บำรุงรักษาและคงไว้ซึ่งสภาพจิตใจ สังคม และสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุอื่น ๆ สำหรับความ อยู่รอด
- 4) ผลิตและคงไว้ซึ่งที่อยู่ของครัวเรือน ละแวกบ้าน และชุมชน
- 5) แบ่งปันการได้มาและกระจายสินค้าและบริการเพื่อบริโภคขั้นสุดท้าย

Douglass ยกตัวอย่างงานวิจัยของ Jellinek (1990) ในชุมชนแออัดที่จาการ์ตา เพื่อชี้ให้เห็นว่าขนาดและองค์ประกอบของครัวเรือนที่เปลี่ยนไปตามโอกาสในการหารายได้ และกิจกรรม ร่วมกันในการหารายได้ ความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นปัจจัยรอง ในการรวมตัวเป็นครัวเรือน ดังนั้น ครัวเรือนจึงอาจประกอบด้วยญาติ กลุ่มเพื่อนร่วมงานที่อยู่อาศัยร่วมกันหรือคนที่ เป็น เพื่อนกับหัวหน้าครอบครัว

ถึงแม้ว่าโครงสร้างและความเร็วของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ จะเป็นตัวชี้สำคัญของ ลักษณะและขนาดของความยากจนในเมือง กิจกรรมการหารายได้ของคนจนเมืองขึ้นอยู่กับ ปัจจัยทางสถาบันหลายอย่างที่แบ่งแยก และกำหนดการเข้าถึงทรัพยากรการผลิตและโอกาสของ การจ้างงาน ในแง่นี้ จะต้องเข้าใจโอกาสในการหารายได้ทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค คือ เริ่ม จากการทำความเข้าใจครัวเรือน ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการผลิตและการบริโภค และการขึ้นอยู่แก่กันระหว่างเมืองในฐานะที่เป็นแหล่งการจ้างงานและเป็นที่อยู่อาศัย เพราะว่า ขณะที่รายได้ของครัวเรือนขึ้นอยู่กับการจ้างงานและโอกาสในการหารายได้ การมีอยู่และการสร้าง กิจกรรมดังกล่าวขึ้นอยู่กับการได้มาซึ่งที่ดินในเมืองของคนจนเมือง และที่อยู่อาศัย คุณภาพของ

ทางเดิน โครงสร้างพื้นฐานในละแวกบ้านของชุมชนยากจน และระบบสื่อสารคมนาคมระดับเมือง

สมสุข (2529:31) ได้สรุปลักษณะของที่อยู่อาศัยที่ควรจะเป็นของผู้มีรายได้น้อยควรประกอบด้วยเกณฑ์ต่างๆ ได้แก่ ความสามารถในการจ่าย สาธารณูปโภค การดูแลรักษาตามสมควร ความมั่นคงแข็งแรงถูกต้องตามกฎหมาย ความมั่นคงในการครอบครอง ความเป็นเจ้าของ โกลัแห่งงานหรือสถานที่ทำมาหากิน เพื่อนบ้านและความเป็นชุมชนร่วมกัน นอกจากนี้ Sholomo (แปลโดย อภิชาติ 2526:7-11) กล่าวถึงที่อยู่อาศัยว่า ระบบที่อยู่อาศัยประกอบด้วย

- 1) การจัดระเบียบของระบบการจัดที่อยู่อาศัย (Organizing) ประกอบด้วยความเป็นอิสระ ผลประโยชน์ร่วมกัน ความชอบธรรม ประสิทธิภาพและความสามารถในการปรับตัวของการจัดระบบที่อยู่อาศัย
- 2) ระบบการเงินจะต้องคำนึงถึงความสามารถในการจ่าย เงื่อนไขในการจ่าย ต้นทุน สิทธิครอบครอง ความทนทานต่อภาวะผันแปรทางเศรษฐกิจ
- 3) การก่อสร้างเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน สภาพแวดล้อมชุมชน การแสดงบทบาทของความจำเป็น ความเหมาะสมทางเทคนิค การปรับปรุงแบบค่อยเป็นค่อยไป

สรุปได้ว่าระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย ควรประกอบด้วย

- 1) ความมั่นคงในที่อยู่อาศัยซึ่งอาจเป็นเจ้าของหรือเช่าระยะยาว
- 2) ความสามารถในการจ่าย
- 3) โกลัแห่งทำมาหากินหรือการรับบริการคมนาคมขนส่งไม่ลำบากนัก
- 4) การรับบริการทางด้านสาธารณูปโภค และการดูแลรักษาจากรัฐ ตลอดจนกาปรับปรุงแบบค่อยเป็นค่อยไป
- 5) การปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตและความรู้สึกในความเป็นชุมชน

2.1.3 ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกที่อยู่อาศัย

Brain Goodal (1974, 151-161) กล่าวว่า รายได้ ความพอใจและการเลือกที่อยู่อาศัย จะมีความสัมพันธ์กัน คนที่มีรายได้มากขึ้น โอกาสในการเลือกชนิดของบ้าน ที่ตั้ง และความพอใจ จะได้รับการตอบสนองมากขึ้นด้วย ซึ่งความสามารถในการจ่ายเพื่อสิ่งที่ดีกว่า ใหม่กว่า และที่ตั้งของที่อยู่อาศัยที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก จะเป็นตัวตัดสินใจที่สำคัญ นอกจากนี้ การกระจายตัวของแหล่งงานจะเข้ามามีอิทธิพล ในการพิจารณาเกี่ยวกับความสามารถในการเข้าถึงแหล่งงาน ค่าใช้จ่ายในการเดินทางจากบ้านไปทำงาน นั่นคือ ที่อยู่อาศัยที่มีความได้เปรียบเชิงเศรษฐกิจ

คือ ตั้งอยู่ใกล้แหล่งงาน ทำให้เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางต่ำ สอดคล้องกับ Carter (อ้างใน ริชเช่, 2542) กล่าวถึงความสะดวกในการเข้าถึงว่า ที่ตั้งซึ่งติดถนนสายสำคัญ หรือสถานีรถไฟมีความไม่เท่าเทียมกัน ในการให้บริการใดๆ ก็ตามที่จัดให้ อาจมีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งของที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อย นอกจากนั้นบริการสาธารณะ เช่น การประปา หรือการระบายน้ำ อาจทำให้เกิดแรงกระตุ้นในการพัฒนาขึ้นได้ โดยเฉพาะในบริเวณชานเมือง แม้ว่าโดยตัวมันเองแล้ว บริการเหล่านี้ดูจะไม่น่ามีความสำคัญมากพอที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาตามมา ส่วน Wing (1969) ได้ให้ความสำคัญต่อการเดินทางมากที่สุด เนื่องจากได้ศึกษาพบว่ามีการเวียนที่ย้ายเข้ามาอยู่อาศัยเข้าสู่แรงงานเป็นจำนวนมาก เพราะต้องการความสะดวกและลดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง จนกระทั่งพบแหล่งทำเลที่ตั้งใหม่ โดยมีความเห็นว่าการเลือกที่ตั้งของที่อยู่อาศัยนั้น จะต้องมีความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงแหล่งบริการต่างๆ โดยเฉพาะใกล้แหล่งงาน และใกล้โรงเรียนของบุตรหลาน

Hirsch (1975, 56-57) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการเลือกที่อยู่อาศัย ต้องพิจารณาถึงปัจจัยต่อไปนี้

- 1) ความสะดวกสบายของการเข้าถึง (Accessibility)
- 2) คุณภาพของสิ่งแวดล้อม เช่น ลักษณะด้านสังคมของชุมชน สภาพธรรมชาติ การบริการสาธารณะสำหรับชุมชน และความพอใจจากที่ตั้งนั้นๆ
- 3) ลักษณะที่ดินที่ใช้ในการปลูกบ้านรวมทั้งทำเลที่ตั้ง

Brain J.L Verry and Frank E. Horton (1966, 436) ได้เสนอปัจจัยพื้นฐานในการกำหนดเลือกที่อยู่อาศัย 3 ประการคือ

- 1) ราคาหรือค่าเช่าที่พักอาศัย
- 2) ชนิดของที่พักอาศัย
- 3) ที่ตั้งของที่พักอาศัยรวมถึงสภาพแวดล้อมชุมชนและที่ตั้งของแหล่งงานด้วย

B.M Moriarty (1975, 285) ได้อธิบายถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจกับการเลือกที่อยู่อาศัย โดยให้ความสำคัญต่อความสามารถในการใช้จ่ายเงิน เป็นปัจจัยพื้นฐานอันดับแรกในการเลือกที่อยู่อาศัย การตัดสินใจเลือกที่อยู่อาศัยขึ้นอยู่กับประมาณที่มีอยู่และระดับรายได้ของผู้อยู่อาศัย

จากการศึกษาของ Button:1976 พบว่าผู้อยู่อาศัยบางกลุ่มจะให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมของการอยู่อาศัย โดยเฉพาะกลุ่มเพื่อนบ้าน โดยมองในแง่สังคมและการอยู่ร่วมกัน นอกจากนี้ Claire:1973 กล่าวว่า การเลือกที่ตั้งขึ้นอยู่กับสาธารณูปโภค สาธารณูปการด้วย

เพราะจะทำให้ผู้อยู่อาศัยได้รับบริการที่ดี ในการตัดสินใจเลือกทำเลที่ตั้งที่อยู่อาศัย (สมชาย:2522) ตัวกำหนดทั่วไปจะมาจาก

1) การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในช่วงเวลาของชีวิต เพราะในช่วงเวลาของชีวิตจะมีการเปลี่ยนแปลงในหลายลักษณะ เช่นวัยเด็ก วัยทำงาน การมีครอบครัว และวัยชรา ทำให้การตัดสินใจเลือกทำเลที่อยู่อาศัยเปลี่ยนไปตามวัย ความคิด

2) สภาพทางสังคม เช่นอาชีพ รายได้ การศึกษา เชื้อชาติ วัฒนธรรม และความเป็นอยู่อื่นๆ ประชากรที่มีฐานะทางสังคมทางสังคมและเศรษฐกิจต่างกัน จะแยกออกจากกันมากกว่ารวมกัน

3) ภาวะของอาคารและสภาพแวดล้อม ซึ่งจะมองในแง่ความเหมาะสมกับขนาดครอบครัว การออกแบบ และประโยชน์ใช้สอย ภาวะแวดล้อมทางกายภาพและวัฒนธรรม รวมทั้งระยะทางไปทำงาน

ในด้านเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยในชุมชนแออัด สมชายกล่าวว่า จะมีรูปแบบการกระจายตัวในลักษณะต่างๆคือ

- 1) กระจายตัวตามขอบของศูนย์กลางธุรกิจการค้าของเมือง และอาจแทรกอยู่ ด้านหลังของย่านการค้า ในเขตศูนย์กลางธุรกิจการค้า
- 2) กระจายตัวในบริเวณที่สามารถให้บริการขนส่งได้สะดวก
- 3) กระจายตัวในบริเวณที่เข้าถึงลำบาก เช่นบริเวณพื้นที่ตาบอด หรือมีทางเข้าออก ไม่ได้โดยทั่วไปแล้วจะเป็นบริเวณที่มีราคาที่ดินต่ำ เพราะสอดคล้องกับความสามารถในการเช่าหรืออยู่อาศัย
- 4) กระจายตัวตามที่ดินของรัฐ และเอกชนที่ปล่อยให้ว่าง

2.1.4 ประเภทของที่อยู่อาศัย

การสร้างที่อยู่อาศัยในเขตกรุงเทพมหานคร สามารถแบ่งประเภทที่อยู่อาศัยกว้างๆ ได้ 5 ประเภท คือ (Housing situation in Bangkok Metropolitan Region, 1990)

- 1) บ้านเดี่ยว 1 หรือ 2 ครอบครัว (Detached house)

เป็นที่พักอาศัยที่นิยมที่สุดในประเทศไทย มีความสมบูรณ์และแยกเป็นอิสระทางโครงสร้างจากบ้านข้างเคียง ระบบการก่อสร้างโดยมากเป็นโครงสร้างกรอบและอิฐเคลือบ ในยุคแรกๆ นิยมสร้างชั้นเดียว แต่ในยุคหลังส่วนใหญ่จะเป็น 2 ชั้น

ขนาดที่ดิน ขนาดของที่ดินที่ใช้สร้างบ้านเดี่ยว มีขนาดต่างๆ กัน ตั้งแต่ 40 ตารางวาขึ้นไป ในสมัยก่อนนิยมสร้างบ้านเดี่ยวบนขนาดที่ดินตั้งแต่ 100 ตารางวาขึ้นไป แต่เนื่องจากที่ดินเริ่มขาดแคลน มีราคาสูงขึ้น จึงทำให้ขนาดที่ดินในการสร้างบ้านเดี่ยวมีขนาดเล็กลง

2) บ้านแฝด (Semi detached House)

โดยทั่วไปเป็นบ้านที่มีผนังร่วมกับบ้านข้างเคียงเพื่อให้เกิดการประหยัด มีลักษณะเหมือนบ้านเดี่ยว แต่สร้างอยู่บนที่ดินที่มีขนาดเล็กกว่า มีการแยก และมีทางเข้าที่เป็นอิสระของแต่ละหลัง มีรูปลักษณะบ้านอยู่ระหว่างบ้านเดี่ยวและบ้านแถว

ขนาดที่ดิน โดยทั่วไปมีขนาด 40 ตารางวา

3) บ้านแถว (Row house – Town house)

ที่อยู่อาศัยประเภทนี้จะมีผนังร่วมกับบ้านหลังอื่นทั้ง 2 ด้านเพื่อการประหยัด รูปร่างอาคารแคบและลึกมาก ตามจำนวนหน่วยของแถว เมื่อไม่นานมานี้ภายในเขตเมือง ได้มีการสร้างที่อยู่อาศัยประเภททาวน์เฮ้าส์ขึ้น ซึ่งเป็นที่นิยมมาก ทั่วไปมี 2 ชั้นสร้างด้วยโครงสร้างคอนกรีตและอิฐ ถ้ามีราคาถูกก็มักจะมีเพียงชั้นเดียว แต่หากมีราคาแพงอาจสร้างสูงถึง 3 ชั้น

ขนาดที่ดิน โดยเฉลี่ยจะมีขนาด 18.55 ตารางวาต่อ 1 หน่วย ซึ่งมากกว่าตามที่กฎหมายกำหนด คือ 16 ตารางวา ความกว้างด้านหน้าส่วนใหญ่กว้าง 4.00 เมตร ในขณะที่กฎหมายกำหนดไว้ 3.50 เมตร

4) แฟลต (Flat – Medium Rise)

โดยทั่วไปเป็นที่อยู่อาศัยหลายชั้น ซึ่งต้องจัดให้มีแสงและการระบายอากาศอย่างเพียงพอ โครงสร้างส่วนใหญ่เป็นคอนกรีตกับผนังอิฐ หรืออิฐบุลึบ ความสูงที่นิยมคือ 5-8 ชั้น และประกอบด้วยลิฟท์ ถ้าหากสูงกว่า 5 ชั้น

5) อาคารสูง (High rise)

ประเภทของที่อยู่อาศัย อาคารสูงนี้จะจัดสร้างบนที่ดินที่มีราคาสูงในเมือง มีความสูงตั้งแต่ 6 ชั้นไปจนถึง 40 ชั้น โดยมีลิฟต์เป็นองค์ประกอบในการขนส่ง ระบบโครงสร้างเป็นระบบที่มีความ ซับซ้อนทางเทคโนโลยี

ตารางที่ 2.1 มาตรฐานความหนาแน่นและขนาดของที่อยู่อาศัยในอุดมคติ

ประเภทที่อยู่อาศัย	FAR.	BCR. GCR.	ค่ามาตรฐานความหนาแน่น(หน่วย/ไร่)		มาตรฐานขนาด แปลงที่ดิน(ม. ²)
			ทั่วไป	ไม่ควรเกิน	
บ้านเดี่ยว	0.20	0.30	2.00	2.80	18 x 30
บ้านแฝด	0.30	0.30	4.00	4.90	24 x 30
บ้านแถว	0.50	0.30	6.50	8.20	7.5 x 30 (+12 ม. สำหรับพื้นที่ด้านข้าง)
อพาร์ทเมนท์ 2 ชั้น	0.50	0.30	10.20	12.20	
อพาร์ทเมนท์ 3 ชั้น	1.00	0.30	16.30	18.40	
อพาร์ทเมนท์ 6 ชั้น	1.40	0.25	26.50	30.60	
อพาร์ทเมนท์ 13 ชั้น	1.80	0.17	34.70	38.80	
อพาร์ทเมนท์ 22 ชั้น	2.00	0.15	40.80	40.80	

ที่มา : เกณฑ์การวางผังเมืองรวม, สำนักผังเมือง

2.1.5 มาตรฐานการใช้ที่ดินสำหรับที่อยู่อาศัย

การใช้ที่ดินประเภทที่พักอาศัย (สำนักผังเมือง)

1) ประเภทหนาแน่นน้อย (Low Density)

- ที่ดินประเภทนี้จะประกอบ บ้านแฝด 1 หรือ 2 ชั้น
- มาตรฐาน 35 คน/ไร่
- ขนาดที่ดิน (Lot Size) 60 ตารางวา (UNCHS & UNDP)

ในจำนวนนี้ 15 ตารางวา (25% ของ Lot Size) จะสงวนไว้เพื่อการเข้าถึงถนนและ

Neighborhood Facility

2) ประเภทความหนาแน่นปานกลาง (Medium Density)

- ที่ดินประเภทนี้จะประกอบ บ้านแฝด 1 หรือ 2 ชั้น
- มาตรฐาน 50 คน/ไร่
- ขนาดที่ดิน (Lot Size) 40 ตารางวา (UNCHS & UNDP)

ในจำนวนนี้ 8 ตารางวา (20% ของ Lot Size) จะสงวนไว้เพื่อการเข้าถึงถนนและ

Neighborhood Facility (UNCHS & UNDP)

2.1.6.1 ขนาดของชุมชน

แบ่งชุมชนออกเป็น 4 ขนาดคือ

1) ชุมชนขนาด “หมู่บ้าน” ประกอบด้วย

จำนวนหน่วยที่อยู่อาศัยประมาณ 400 หน่วย (300 หน่วย – 500 หน่วย)

จำนวนประชากรประมาณ 2,000 คน (1,500 คน – 2,500 คน)

2) ชุมชนขนาด “ตำบล” ประกอบด้วย ชุมชนขนาด “หมู่บ้าน” 4 หน่วย

จำนวนหน่วยที่อยู่อาศัยประมาณ 1,600 หน่วย (1,200 หน่วย – 2,000 หน่วย)

จำนวนประชากรประมาณ 8,000 คน (6,000 คน – 10,00 คน)

3) ชุมชนขนาด “อำเภอ” ประกอบด้วย ชุมชนขนาด “ตำบล” 3 หน่วย

จำนวนหน่วยที่อยู่อาศัยประมาณ 4,800 หน่วย (3,600 หน่วย – 6,000 หน่วย)

จำนวนประชากรประมาณ 24,000 คน (18,000 คน – 30,00 คน)

4) ชุมชนขนาด “เมือง” ประกอบด้วย ชุมชนขนาด “อำเภอ” 3 หน่วย

จำนวนหน่วยที่อยู่อาศัยประมาณ 14,400 หน่วย (10,800 หน่วย – 18,000 หน่วย)

จำนวนประชากรประมาณ 72,000 คน (54,000 คน – 90,00 คน)

2.1.6.2 ความหนาแน่นของชุมชน

เพื่อให้การใช้ที่ดินสำหรับกิจกรรมต่างๆ อันจำเป็นต่อชุมชนให้มีเนื้อที่เพียงพอสำหรับประโยชน์ใช้สอยต่างๆ เช่น การแบ่งพื้นที่ใช้เพื่อการอยู่อาศัย พาณิชยกรรม การศึกษา การสุขอนามัย และการสาธารณสุขของชุมชน ตลอดจนการแบ่งย่านสำหรับทำกิจกรรมส่วนบุคคล และสาธารณูปโภคอย่างเหมาะสม อัตราส่วนการใช้ที่ดินนิยมกำหนดเป็นอัตราร้อยละของที่ดินทั้งแปลง เพื่อสะดวกในการถือปฏิบัติ เพราะสามารถปรับให้เข้ากับขนาดที่ดินได้ทุก ขนาดดังนี้

2.1.6.3 ดส่วนการใช้ที่ดินในโครงการเคหะชุมชน

ตารางที่ 2.3 สัดส่วนการใช้ที่ดินในโครงการเคหะชุมชน

ลักษณะการใช้ที่ดิน	ร้อยละ
ที่ดินสำหรับที่อยู่อาศัยและที่จอดรถ	60 – 70
ถนน – ทางเท้า สนามเด็กเล่น ที่โล่งสาธารณะ	17 – 22
องค์ประกอบอื่นๆ (บริเวณพาณิชยกรรม, สวนสาธารณะ, สถานศึกษา, สนามกีฬา, ลานจอดรถ, ศูนย์ประกอบอาชีพ ฯลฯ)	8 -18

ที่มา : มาตรฐานที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภค การเคหะแห่งชาติ

2.1.6.4 องค์ประกอบของชุมชน

ตารางที่ 2.4 องค์ประกอบของชุมชน

องค์ประกอบของชุมชน	โครงการเคหะชุมชน			
	ชุมชนขนาด "หมู่บ้าน"	ชุมชนขนาด "ตำบล"	ชุมชนขนาด "อำเภอ"	ชุมชนขนาด "เมือง"
จำนวนที่อยู่อาศัย	400 (300 - 400)	1,600 (1,200 - 2,000)	4,800 (3,600 - 6,000)	14,400 (10,800-18,000)
จำนวนประชากร	2,000 (1,500- 2,500)	8,000 (6,000 - 10,000)	24,000 (18,000- 30,000)	72,000 (44,000-90,000)
บริเวณพาณิชยกรรม	X	X	X	X
สถานบริการทารก	X	X	X	X
สำนักงานบริหารชุมชน	X	X	X	X
ศูนย์ชุมชน	X	X	X	X
สถานบริการอนามัย	X	X	X	X
บริการสื่อสาร	X	X	X	X
สวนสาธารณะ		X	X	X
สนามกีฬา				
สถานพักผ่อนหย่อนใจ		X	X	X
สถานศึกษา		X	X	X
ศูนย์ประกอบอาชีพ			X	X
บริการขนส่งมวลชน			X	X

X หมายถึง สิ่งที่มีในโครงการ

ที่มา : มาตรฐานที่อยู่อาศัยและสาธารณสุขปโภค การเคหะแห่งชาติ

2.1.6.5 การสาธารณสุขและการและมาตรฐาน

สิ่งสาธารณสุขการที่จำเป็นจัดให้มีในชุมชนได้แก่บริเวณพาณิชยกรรม ประมาณ
เนื้อที่ 4 ตารางเมตรต่อครอบครัว : ประกอบด้วย

ตารางที่ 2.5 สิ่งสาธารณสุขการที่จำเป็นภายในชุมชน

องค์ประกอบ	หมู่บ้าน	ตำบล	อำเภอ	เมือง
ร้านค้าย่อย	X	X	X	X
ตลาดสด	-	X	X	X
ศูนย์การค้า	-	-	X	X
สาขาธนาคาร	-	-	-	X
รวมพื้นที่ (ไร่)	1	4	12	36

ที่มา : มาตรฐานที่อยู่อาศัยและสาธารณสุขปโภค การเคหะแห่งชาติ

2.1.6.6 การสาธารณสุขปโภคและมาตรฐาน

สิ่งสาธารณูปโภคที่จำเป็นจะต้องจัดให้มีในเคหะชุมชนได้แก่ ถนน, ทางเท้า, ทางจักรยาน, การกำจัดน้ำเสีย, ไฟฟ้า, ประปา, โทรศัพท์, การระบายน้ำฝน ฯลฯ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- 1) ถนนเพื่อให้มีการจราจรที่ปลอดภัยและเพียงพอต่อการสัญจรของรถยนต์และคนเดินเท้า มีที่ระบายน้ำฝน มีเนื้อที่กว้างพอสำหรับปลูกต้นไม้ให้ร่มเงาติดตั้งเสาไฟและอาจจอดรถบนที่จำเป็นบางแห่งได้ด้วย

ตารางที่ 2.6 ถนนแบ่งตามความสำคัญและประโยชน์ใช้สอยสำหรับชุมชนขนาดต่างๆ

ชนิดถนน	รายละเอียด	ขนาดหมู่บ้าน 400 หน่วย	ขนาดตำบล 1,600 หน่วย	ขนาดอำเภอ 4,800 หน่วย	ขนาดเมือง 14,400 หน่วย
ถนนหลัก	ทางจราจร	10.00 ม.	12.00 ม.	14.00 ม.	18.20 ม.
	ทางเท้ากว้างข้างละ	2.50 ม.	2.50 ม.	3.00 ม.	3.00 ม.
	เกาะกลางถนน	-	-	-	1.80 ม.
	ความเร็วของรถ	45 กม./ชม.	45 กม./ชม.	55 กม./ชม.	55 กม./ชม.
	ความลาดของผิวจราจร	5%	5%	5%	5%
	ความยาวของถนน	800- 1,600 ม.	800- 1,600 ม.	800- 1,600 ม.	1,600 ม.ขึ้นไป
	ความกว้างของถนน	15.00 ม.	15.00 ม.	15.00 ม.	15.00 ม.
ถนนรอง	ทางจราจร	8.00 ม.	10.00 ม.	11.00 ม.	13.00 ม.
	ทางเท้ากว้างข้างละ	2.00 ม.	2.00 ม.	2.50 ม.	2.50 ม.
	ความเร็วของรถ	40 กม./ชม.	40 กม./ชม.	40 กม./ชม.	40 กม./ชม.
	ความลาดของผิวจราจร	5%	5%	5%	5%
	ความยาวของถนน	200- 800 ม.	200- 800 ม.	200- 800 ม.	200- 800 ม.
	ความกว้างของถนน	12.00 ม.	14.00 ม.	16.00 ม.	18.00 ม.
ถนนย่อย	ทางจราจร	6.00 ม.	6.00 ม.	6.00 ม.	6.00 ม.
	ทางเท้ากว้างข้างละ	1.50 ม.	1.50 ม.	1.50 ม.	1.50 ม.
	ความเร็วของรถ	40 กม./ชม.	40 กม./ชม.	40 กม./ชม.	40 กม./ชม.
	ความลาดของผิวจราจร	6%	6%	6%	6%
	ความยาวของถนน	100- 200 ม.	100- 200 ม.	100- 200 ม.	100- 200 ม.
	ความกว้างของถนน	9.00 ม.	9.00 ม.	9.00 ม.	9.00 ม.

ที่มา : มาตรฐานที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภค การเคหะแห่งชาติ

ถนนปลายตัน ให้มีความกว้างเท่ากับถนนย่อย แต่ความยาวของถนนต้องไม่เกิน 120 เมตร และต้องมีที่กลับรถคีมือน้อย 7.00 เมตรหรือที่กลับรถในลักษณะอื่นที่เหมาะสม

2) ทางเท้า ทางเท้ามี 2 ประเภท คือ

2.1) ทางเท้าริมถนนเป็นทางเท้าที่ขนานไปกับถนน เพื่อประโยชน์สำหรับผู้สัญจรไปตามถนน ความกว้างของทางเท้าขึ้นอยู่กับขนาดและความสำคัญของถนนดังนี้

ตารางที่ 2.7 ขนาดความกว้างของทางเท้าขึ้นอยู่กับขนาดและความสำคัญของถนน

แบบของถนน	ขนาดต่ำสุดของทางเท้า
ถนนสายหลัก	ย่านที่อยู่อาศัย 2.50 เมตร
	ย่านธุรกิจการค้า 3.00 เมตร
ถนนสายรอง	ย่านที่อยู่อาศัย 2.00 เมตร
	ย่านธุรกิจการค้า 2.50 เมตร
ถนนสายย่อย	ย่านที่อยู่อาศัย 1.50 เมตร
	ย่านธุรกิจการค้า 2.50 – 4.00 เมตร

ที่มา : มาตรฐานที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภค การเคหะแห่งชาติ

2.2) ทางเท้าแยกจากถนน ควรกำหนดทางเท้าโดยเฉพาะเพื่อแยกจากความจอแจของถนน ไม่แต่เพียงบริเวณย่านธุรกิจการค้าเท่านั้นแม้ในบริเวณที่พักอาศัยเพื่อให้การเดินทางไปยังร้านค้า โรงเรียน สวนสาธารณะ โดยตรงและสะดวกสบาย และสามารถเดินไปยังป้าย รถเมล์ได้ด้วย

- ทางเท้าสำหรับที่ดินผืนที่อยู่ลึกจากแนวถนนเข้าไป ซึ่งไม่มีถนนมาตรฐานผ่านหน้าที่ดิน โดยตรงจะต้องมีความยาวไม่เกิน 100 เมตร ยกเว้นทางเท้าที่ต่อกับถนนทั้ง 2 ด้าน ซึ่งในกรณีหลังทางเท้าจะต้องยาวไม่เกิน 120 เมตร
- ความกว้างของทางเท้าขึ้นอยู่กับความสำคัญของสถานที่ โดยทั่วไปทางเท้าต้องกว้างพอสำหรับรถยนต์เข้าได้สะดวกในกรณีฉุกเฉิน

3) ไฟถนน การให้แสงสว่างบนถนนนับเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งจะช่วยให้การจราจรเป็นไปโดยสะดวกและปลอดภัย บริเวณที่ควรให้แสงสว่างได้แก่ ถนนทั่วไป บริเวณสี่แยก หรือที่ซึ่งถนนมาตัด สะพานและสะพานลอย ลอดจวนอุโมงค์และทางลอดที่เป็นส่วนสำคัญ เช่น บริเวณธุรกิจ

- การติดตั้งเสาไฟจะต้องสว่างในเวลากลางคืน และดูดีไม่เกะกะในเวลากลางวัน

- การใช้ไฟถนนส่วนมากมักติดตั้งไว้บนที่สูง เช่น เสาไฟ เพราะสามารถให้แสงสว่างที่ชัดเจนและไม่รบกวนสายตาของผู้สัญจรการติดตั้งอาจติดตั้งไว้ที่ทางเดินเท้าข้างถนน หรือเกาะกลางถนนแล้วแต่ความเหมาะสม และจะต้องออกแบบเสาและการติดตั้งให้น่าดูและปลอดภัย

4) หัวจ่ายน้ำดับเพลิง

เพื่อป้องกันอัคคีภัยที่จะเกิดกับชุมชน ต้องจัดให้มีการติดตั้งหัวจ่ายน้ำดับเพลิงในบริเวณที่ จำเป็นอย่างน้อยหมู่บ้านละ 1 หัว การติดตั้งให้ถือมาตรฐานของกองตำรวจดับเพลิง และต้องจัดให้มีทุกขนาดของโครงการเคหะชุมชน

5) สัญญาณแจ้งอัคคีภัย

เพื่อแจ้งเหตุอัคคีภัยอันอาจเกิดได้ในชุมชนต้องจัดให้มีการติดตั้งเครื่องสัญญาณแจ้งอัคคีภัย ในบริเวณที่สามารถเห็นได้ชัด และสะดวก เช่น บริเวณที่พักอาศัยบริเวณพาณิชยกรรม บริเวณอุตสาหกรรม ฯลฯ การติดตั้งให้ถือตามมาตรฐานของตำรวจดับเพลิง และต้องจัดให้มีขึ้นในทุกขนาดโครงการเคหะชุมชน

6) ตู้ไปรษณีย์

เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้อาศัยอยู่ในชุมชน ในการติดต่อทางจดหมายกับบุคคลภายนอก ควรจัดให้มีการติดตั้งตู้ไปรษณีย์ขึ้นในทุกขนาดของโครงการเคหะชุมชน

7) ป้ายชื่อถนนและซอย

เพื่อความสะดวกในการค้นหาบ้านของผู้อาศัยภายในชุมชน และเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน จำเป็นต้องมีการติดตั้งป้ายชื่อถนนและซอย ดังนี้

- ให้ติดตั้งป้ายชื่อถนนและซอย ตลอดจนบ้านเลขที่ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนสำหรับป้ายชื่อถนน และซอย ทุกหัวถนน ทุกทางแยก ทุกทางเข้าซอย แต่ต้องไม่กีดขวางทางเดินและทางจราจร
- ความสูงของป้ายต้องไม่เกิน 250 เซนติเมตร และต้องไม่ต่ำกว่า 200 เซนติเมตร
- ขนาดของป้ายให้ถือตามมาตรฐานของ กทม. หรืออาจดัดแปลงให้มีขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อความเหมาะสมได้
- ป้ายชื่อถนน หรือชื่อซอย ให้ติดตั้งป้ายชื่อขนานกับถนนหรือซอยนั้นๆ

8) สนามเด็กเล่นและที่โล่งสาธารณะ

นอกจากสวนสาธารณะแล้ว ต้องจัดให้มีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 1,600 ตารางเมตร ซึ่งคิดเป็นแปลงเดียวกัน และมีสวนแคบที่สุดไม่ต่ำกว่า 15.00 เมตร ในทุกชุมชนขนาดหมู่บ้านเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนและสนามเด็กเล่น

9) น้ำประปา

- ในที่ซึ่งมีกิจกรรมการประปาสาธารณะ ให้ต่อท่อน้ำใช้ของบ้านและอาคารอื่นๆ กับท่อประปาสาธารณะตามมาตรฐาน และข้อบังคับของหน่วยงานประปานั้นๆ
- ในที่ซึ่งไม่มีกิจกรรมการประปาสาธารณะ ให้ต่อน้ำใช้ของบ้านกับท่อประปาของชุมชน แต่ทั้งนี้กิจกรรมการประปาของชุมชนนั้นๆ จะต้องได้รับคำรับรองจากหน่วยงานของอนามัยท้องถิ่นหรือหน่วยงานที่คล้ายคลึงกัน

10) การระบายน้ำฝน

ต้องจัดให้มีการระบายน้ำฝนจากถนน และที่ดินในชุมชนอย่างเพียงพอเพื่อป้องกันมิให้น้ำท่วมและเกิดอันตรายแก่ผู้ใช้ ถนนขนาดท่อระบายน้ำฝน รางน้ำฝนและส่วนประกอบในการทดสอบให้เป็นไปตามมาตรฐานของวิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย หมายเลข 1004 - 16 มาตรฐานการเดินท่อ

11) การระบายและกำจัดน้ำโสโครก

เพื่อให้การระบาย และการกำจัดน้ำโสโครกออกจากชุมชน เป็นไปโดยถูกต้องตามหลักวิชาการ เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของภูมิประเทศ และถูกสุขลักษณะ ทั้งนี้ป้องกันมิให้เกิดปัญหาน้ำเสียขึ้นกับสิ่งแวดล้อม อันเป็นอันตรายต่อสุขภาพประชาชน และทำลายคุณค่าของสิ่งแวดล้อม

ระบบการระบายและการบำบัดน้ำโสโครกมีอยู่หลายระบบ ซึ่งจะเป็นระบบใด จำเป็นต้องพิจารณาความเหมาะสม โดยจะต้องทำการระบายน้ำโสโครกให้มีค่า BOD_5 ไม่เกิน 40 มิลลิกรัม/ลิตร เมื่อระบายสู่ทางระบายน้ำสาธารณะและจะต้องมีค่า BOD_5 ไม่เกิน 20 มิลลิกรัม/ลิตร เมื่อระบายออกสู่แม่น้ำลำคลองโดยตรง

12) ไฟฟ้า

ระบบไฟฟ้านอกอาคาร

- การปักเสาพาดสายไฟฟ้าตามแนวถนนย่อยหรือปลายตัน ซึ่งอาจจ่ายไฟฟ้าด้วยระบบแรงดันไม่เกิน 750 โวลต์ ระยะปลอดภัยของเสาจากคันขอบถนนต้องไม่น้อยกว่า 30 เซนติเมตร และจากหลักเขตที่ดินไม่น้อยกว่า 65 เซนติเมตร
- การปักเสาพาดสายไฟฟ้าซึ่งจ่ายไฟฟ้าด้วยระบบแรงดัน 69,000 โวลต์ หรือ 105,000 โวลต์ ระยะปลอดภัยของเสาจากคันขอบถนนไม่น้อยกว่า 60 เซนติเมตร และจากหลักเขตที่ดิน ไม่น้อยกว่า 230 เซนติเมตร

- การปักเสาพาดสายไฟฟ้าตามแนวถนนหรือทางที่มีเขตทางกว้างตั้งแต่ 9.00 เมตร ขึ้นไป ต้องปักเสาทั้งสองฟาก ตามถนนหรือทาง

13) โทรศัพท

โครงการเคหะชุมชนที่อยู่ในรัศมีทำการขององค์การโทรศัพท ควรจัดให้มีโทรศัพทสาธารณะด้วย ซึ่งระบบเครื่องโทรศัพทต้องเป็นไปตามมาตรฐานที่องค์การโทรศัพทแห่งประเทศไทยกำหนดไว้

2.1.7 แนวความคิดเกี่ยวกับความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

ความมั่นคงในที่อยู่อาศัยนั้น หากวิเคราะห์ในทางกฎหมายแล้วอาจจำแนกออก ได้เป็น 2 ลักษณะ (เสาวคนธ์และคณะ, รายงานผลการวิจัยเรื่อง การศึกษาผลกระทบจากการแก้ปัญหาชุมชนแออัด โดยการจัดหาที่อยู่อาศัยใหม่, 2534, หน้า 10 - 11.) คือ ความมั่นคงในลักษณะชั่วคราว และความมั่นคงในลักษณะถาวรซึ่งแยกอธิบายได้ดังนี้

ความมั่นคงในลักษณะชั่วคราว หมายถึง ผู้อยู่อาศัยยังไม่ได้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนเอง แต่พอจะมีหลักประกันที่ตนสามารถอยู่อาศัยได้เป็นระยะเวลาอันพอสมควร เช่น ในรูปของสัญญาเช่าระยะยาว เป็นต้น

ความมั่นคงในลักษณะถาวร หมายถึง การที่ผู้อยู่อาศัยมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเองอันถือเป็นความมั่นคงขั้นสูงสุด

การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด โดยไม่ให้หลักประกันความมั่นคงในที่อยู่อาศัยนั้น จะไม่อาจก่อผลให้ชาวชุมชนเกิดกำลังใจ หรือความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อม รวมทั้งอาชีพและการรวมกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพต่อไปได้ ดังนั้นการให้ความมั่นคงในที่อยู่อาศัยแก่ชุมชนแออัด ย่อมจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาตนเอง ชุมชนและสิ่งแวดล้อมอันเป็นเป้าหมาย สูงสุดของการแก้ปัญหาชุมชนแออัดดังนี้คือ

1) ด้านกายภาพ เมื่อชาวชุมชนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยแล้ว ก็เกิดกำลังใจที่จะดูแลรักษาและปรับปรุงที่อยู่อาศัยของตนเองให้ดียิ่งขึ้น ทั้งด้านความสะดวก ความเป็นระเบียบ ความคงทนถาวร เป็นต้น เพราะชาวชุมชนจะรู้สึกว่าเป็นเจ้าของเพราะทำให้ดีแล้วผลก็จะตกกับตนและลูกหลาน

2) ด้านเศรษฐกิจ เมื่อที่อยู่อาศัยมั่นคงโดยไม่ต้องโยกย้าย ภาระหนี้หรือหวาดหวั่นในการอยู่อาศัยแล้ว ชาวชุมชนก็สามารถแสวงหาอาชีพให้มั่นคงต่อไปได้ การลงทุน ค่าขายเล็กๆ น้อยๆ อันเป็นอาชีพที่แพร่หลายของชาวชุมชนแออัดก็มีโอกาสที่จะกระทำได้มากขึ้น เป็นต้น

ด้านสังคม ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มที่เป็นปึกแผ่นในอันที่จะปกครองดูแลช่วยเหลือกันของคนในสังคมได้ดียิ่งขึ้น เมื่อขีดความสามารถหรือศักยภาพของชาวชุมชนที่จะช่วยเหลือตนเองมีสูงขึ้นก็เท่ากับเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลได้ในส่วนหนึ่งอีกด้วย

นอกจากนี้ โสภณ พรโชคชัย (2528:136) มีความคิดสอดคล้องกับ เอมีล เอ เวเกอลิน และฉันทนา ชานนท์ (2528:55) ว่า ความมั่นคงในการถือครองที่ดินเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดการปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยให้มีสภาพดี นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการเงินของเจ้าของบ้านอีกด้วย รวมทั้ง Abrams (1964) และ Turner (1967, 33-36) ได้ชี้แนะประสบการณ์ในอเมริกาได้ว่า ความมั่นคงในที่อยู่อาศัยนำไปสู่การพัฒนาทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมทางด้านกายภาพ ผู้ผู้มีกำลังใจที่จะจัดระเบียบ ดูแลรักษาความสะอาดและปรับปรุงที่อยู่ให้มีความคงทนถาวร เพื่อจะได้ตกทอดถึงลูกหลานต่อไป ทางด้านเศรษฐกิจ ผู้ผู้มี ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ย่อมมีความมั่นใจในการแสวงหาอาชีพที่มั่นคงยิ่งขึ้น และสามารถลงทุนต่ออาชีพ เพราะไม่ต้องโยกย้ายไปเรื่อยๆ ส่วนด้านสังคม ชาวชุมชนสามารถรวมตัวเพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกันได้ดียิ่งขึ้น เพราะต่างมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยของตน สามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันและปกครองดูแลกันเอง

2.2 ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการย้ายและกระบวนการย้ายถิ่น

การเคลื่อนย้ายที่อยู่เป็นกระบวนการหนึ่ง ในกระบวนการปรับตัวในการดำรงชีวิตมนุษย์ (Hawley:1950:167-168) ชีวิตมนุษย์ต่อสภาวะที่ไม่สมดุลซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับโอกาสในการทำงานโดยจะย้ายจากท้องที่มีโอกาสในการทำงานน้อยกว่าไปสู่ท้องที่มีโอกาสในการทำงานมากกว่า

Willekens (1982)(อ้างใน ธีระ, 2542) มีความเห็นว่าการย้ายถิ่นเป็นผลของกระบวนการตัดสินใจของบุคคล หรือครัวเรือน กระบวนการตัดสินใจ ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ 4 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การพิจารณาโอกาสที่จะย้าย เนื่องจากความไม่พอใจในที่อยู่ปัจจุบัน ขณะที่ท้องถิ่นมีโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมดีกว่า ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้มีการพิจารณาอยากย้ายที่อยู่
- 2) การกำหนดเวลาที่จะย้าย เป็นการแสดงความตั้งใจที่จะย้ายที่อยู่
- 3) การกำหนดรูปแบบของการย้าย เช่น การย้ายออกเป็นรายบุคคล หรือทั้งครอบครัว เป็นต้น
- 4) การตัดสินใจเลือกท้องถิ่นปลายทาง คือ ตัดสินใจว่าจะย้ายไปอยู่อย่างไร ประกอบอาชีพอะไรอยู่นานเท่าไร เป็นต้น

Rossi (101:1955) ได้ให้ความหมายของความ ต้องการย้ายถิ่นเป็นความปรารถนาของบุคคลที่อยากจะย้ายที่อยู่ โดยไม่คำนึงถึงความคาดหวัง หรือความสามารถในการย้าย กล่าวคือ ความต้องการย้ายถิ่นเป็นความรู้สึกที่อยากจะย้ายที่อยู่ไปอยู่ที่อื่นเนื่องจากความไม่พอใจในสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมปัจจุบัน เช่นที่อยู่อาศัยคับแคบ ไม่พอใจเพื่อนบ้าน ไม่พอใจงานที่ทำ เป็นต้น แต่โอกาสในการย้ายที่อยู่ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคล เช่นค่าใช้จ่ายในการเคลื่อนย้าย การมีงานทำ การรับรู้ข่าวสารในที่อยู่อาศัยใหม่ ตลอดจนลักษณะส่วนตัวของผู้ต้องการย้ายถิ่น

โดยทั่วไปบุคคลจะมีความผูกพันกับที่อยู่อาศัยของตนเอง งานที่ทำ เพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องและสังคมรอบตัว ความผูกพันเหล่านี้จะแสดงออกในรูปความพอใจในระดับมากน้อยต่างกัน ในแต่ละบุคคล ส่วนใหญ่แล้วผู้ที่มีความพอใจในสภาพที่อยู่ปัจจุบันไม่คิดจะย้ายที่อยู่ แม้ว่าเขาจะได้รับประโยชน์จากการย้ายไปอยู่ที่อื่น Willekens (อ้างแล้ว) กระทบวนการตัดสินใจย้ายถิ่นเริ่มต้นด้วยการอยากย้ายที่อยู่ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความไม่พอใจในที่อยู่ปัจจุบันทั้งในด้านสถานการณ์และโอกาสต่างๆ เช่น การทำงาน การศึกษา การติดต่อสังคม รูปแบบครอบครัว เป็นต้น

ความไม่พอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน สามารถแยกออกเป็น ความไม่พอใจสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และความไม่พอใจสภาพแวดล้อมทางสังคม สำหรับความไม่พอใจประการแรกนั้น Rossi (อ้างแล้ว) พบว่าการเปลี่ยนแปลงขนาดครอบครัวมีความสัมพันธ์กับความต้องการย้ายที่อยู่ แต่ละครอบครัวจะต้องการที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่ขึ้น เมื่อจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้น และจะต้องการที่อยู่อาศัยขนาดเล็กลง เมื่อจำนวนสมาชิกลดลงด้วยสาเหตุของวงจรชีวิตครอบครัว หรือบางครั้งจำนวนสมาชิกไม่ได้เปลี่ยนแปลง แต่สภาพที่อยู่อาศัยทรุดโทรมจนต้องเปลี่ยนที่อยู่ใหม่

2.2.1 สาเหตุการย้ายที่อยู่อาศัย

การย้ายที่อยู่ประกอบด้วย การตัดสินใจหาที่อยู่ใหม่ และการค้นหาเลือกที่อยู่ใหม่ การตัดสินใจเลือกที่อยู่ใหม่อาจขึ้นอยู่กับค่านิยมหรือเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต การประกอบอาชีพสภาพบ้านที่ต้องการหรือละแวกที่ต้องการพักอาศัย นอกจากนี้อาจเกี่ยวกับตัวบ้านที่จะค้นหาจะใหญ่หรือเล็กเพียงใด มีกี่ห้อง และราคาเท่าใด การเลือกที่อยู่ใหม่มีสาเหตุมาจาก

- 1) ความจำเป็นต้องย้ายออกจากที่อยู่เก่าด้วยเหตุผลนานาประการ เช่น ถูกไล่ที่ ถูกไล่ออก ตลอดจนไม่สามารถจ่ายค่าเช่าได้ ฯลฯ
- 2) เกิดจากความจำเป็นในการปรับฐานะทางสังคม เช่น แต่งงาน การตายหรือหย่าร้างขึ้นในครอบครัวหรือเกิดการเปลี่ยนงานใหม่หรือรายได้ของครอบครัวเปลี่ยนไป

- 3) ความต้องการในเรื่องที่อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากสภาพแวดล้อมบางอย่างภายในบ้านเปลี่ยนแปลงไป เช่น ขนาดครอบครัวใหญ่ขึ้น
- 4) เกิดจากแรงดึงดูดของย่านที่อยู่อาศัยอันเกิดขึ้นในแถบชานเมืองเป็นตัวดึงดูดสำหรับสาเหตุต่างๆ ใน 2 ข้อแรก อาจจัดว่าเป็นการย้ายแบบถูกบังคับ ส่วนสองประการหลังเป็นแบบสมัครใจ

2.2.2 แรงกระตุ้นที่ช่วยให้เกิดการย้ายที่อยู่อาศัย

2.2.2.1 แรงกระตุ้นที่ไม่พึงปรารถนา ประกอบด้วย

- 1) ขนาดของเคหะสถานเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญ อันทำให้คนเราต้องย้ายที่อยู่อาศัยใหม่ โดยไม่พอใจที่อยู่อาศัยเก่า เนื่องจากปัญหาความไม่พอดีของพื้นที่กับจำนวนสมาชิกในครอบครัว
- 2) ราคาบ้าน อาจเป็นสาเหตุให้เกิดการโยกย้ายที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายที่เช่าบ้านอยู่ ถ้าราคาค่าเช่าแพงขึ้นเรื่อยๆ ก็อาจมีการย้ายที่อยู่ใหม่ ในรายที่ฐานะดีขึ้นก็อาจขยับขยายไปอยู่ในบ้านที่มีราคาสูงขึ้น
- 3) สภาพตัวบ้านและสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย สภาพทั่วไปของตัวบ้าน และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพความสะอาด ปราศจากมลพิษสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ผู้อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมอันไม่พึงปรารถนาก็อยากจะหาที่อยู่ใหม่
- 4) ความสะดวกในการเข้าถึง ความสะดวกในการเดินทางไปทำธุรกิจ ตลอดจนการรับบริการต่างๆ เป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้คนย้ายที่อยู่ใหม่ ในขณะที่เดียวกันหากอยู่ในย่านใจกลางเมืองเกินไปก็ไม่เหมาะ เพราะเป็นแหล่งที่มีมลพิษต่างๆทางสิ่งแวดล้อม
- 5) ลักษณะสภาพแวดล้อมของสิ่งแวดล้อมที่อยู่ โดยทั่วไปหมายถึงองค์ประกอบทางสังคมของย่านที่อยู่อาศัย ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ เช่น มีการย้ายที่อยู่เข้ามามากสภาพสาธารณูปโภคในหมู่บ้านอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ขาดการบำรุงรักษา เป็นต้น ทำให้ผู้อยู่อาศัยก่อนอาจย้ายที่อยู่อาศัยได้

2.2.2.2 แรงกระตุ้นอันพึงปรารถนา ประกอบด้วย

- 1) ความคาดหวังในเรื่องการอยู่ดีกินดี แรงดึงดูดทางด้านนี้เกิดจากความสะดวกสบายทางวัตถุของสังคมสมัยใหม่ในแง่ทำเลที่ตั้งที่อยู่อาศัยซึ่งสนองความต้องการดังกล่าวได้ดี
- 2) ความคาดหวังชื่อเสียงทางสังคม ส่วนมากเกิดจากวิถีชีวิต อาชีพ และชุมชนที่อาศัยอยู่ เช่น การมีบ้านอยู่ตามชานเมือง เพราะเป็นสิ่งแวดล้อมของชุมชนชั้นกลางขึ้นไป บ้านช่อง

ราคาแพง และมักได้รับการดึงดูดการโฆษณาจากผู้จัดสรรที่ดินว่าเป็นย่านที่อยู่อาศัยของชุมชนที่มีฐานะดีเหมือนๆ กัน

3) ความคาดหวังเกี่ยวกับครอบครัว เช่น รูปแบบทางกายภาพพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกดึงดูดให้ครอบครัวของชนชั้นกลางขึ้นไปอยู่อาศัยในย่านเดียวกัน

4) ความคาดหวังเกี่ยวกับชุมชนเรื่องนี้จัดเป็นวิถีชีวิต ซึ่งอาจประสบความสำเร็จ ถ้ามีการพบปะติดต่อกับผู้มีฐานะทางสังคมเหมือนๆ กัน เช่น กลุ่มที่มีชีวิตหรืออาชีพคล้ายๆ กันจะอยู่ละแวกเดียวกัน

2.2.2.3 แรงต้านทางการย้ายที่อยู่อาศัย

แม้ว่าแรงกระตุ้นภายนอกเป็นแรงดึงดูดให้มีการย้ายที่อยู่อาศัย ผนวกเข้ากับแรงผลักดันภายในให้คนเราคิดที่จะย้ายที่อยู่มีมาก แต่ในบางครั้งคนเราก็มีอาจย้ายที่อยู่ได้ เนื่องจากยังมีแรงต้านทานการย้ายที่อยู่เกิดขึ้นได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่าใช้จ่ายในการย้ายไปอยู่ที่ใหม่สูงเมื่อเทียบกับผลที่จะได้รับ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นๆ อีกคือ

1) ลักษณะการถือครอง ไม่ว่าพิจารณาในด้านเศรษฐกิจ จิตวิทยา หรือกายภาพก็ตาม ส่วนใหญ่ผู้เป็นเจ้าของบ้านไม่ค่อยคิดจะย้ายที่อยู่บ่อยเหมือนผู้ที่เช่า

2) ระยะเวลาในการอยู่อาศัย การอาศัยอยู่ที่ใดที่หนึ่งนานๆ จะช่วยลดความเป็นไปได้ในการย้ายให้น้อยลง เนื่องจากเกิดนิสัยความเคยชินกับที่อยู่เก่าไม่อยากจะไปปรับตัวเข้ากับที่อยู่อาศัยใหม่

3) พลังทางสังคม ถ้าบุคคลผู้ใดเห็นว่าเขาจะมีบทบาทสำคัญทางสังคมที่จะย้าย ไปอยู่ที่ใหม่ อาจทำให้เขาตัดสินใจย้ายมากขึ้นได้ รวมทั้งการอยู่ใกล้กับญาติและเพื่อนฝูงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลไม่อยากรย้ายที่อยู่

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนนี้เป็นการศึกษาตัวอย่างการวิจัยต่างๆ ที่ผ่านมาซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ทางด้าน วิจัย ตัวแปรในการวิจัยและด้านอื่นๆ

2.3.1 การประเมินผลโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพฯ ศึกษาเฉพาะกรณี โครงการเคหะชุมชนสุวรรณประสิทธิ์และโครงการเคหะชุมชน พื้นนครร่มเกล้า

การประเมินผลโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนแออัดของการเคหะนี้ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบโครงการขนาดเล็ก คือ ชุมชนสุวรรณประสิทธิ์ (436 ครัวเรือน) กับโครงการขนาดใหญ่ คือชุมชนพื้นนคร (1,105 ครัวเรือน) ซึ่งถูกไล่ออไปอยู่ในที่ดินใหม่ทั้งสองชุมชน โดยกำหนดตัวแปรด้านคุณภาพชีวิตเป็น 4 ด้าน คือ คุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัย คุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตด้านสังคม และคุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีตัวชี้วัดแต่ละด้านคือ

- 1) คุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัยมีตัวชี้วัดคือ ความมั่นคง สภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัย สภาพแวดล้อมชุมชน ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ
- 2) คุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจมีตัวชี้วัดคือ การมีรายได้ ลักษณะการประกอบอาชีพ แหล่งงานที่อยู่ใกล้ชุมชน ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ อาชีพเสริม
- 3) คุณภาพชีวิตด้านสังคมมีตัวชี้วัดคือ การมีสุขภาพอนามัย การมีส่วนร่วมในกิจกรรม วันสำคัญ การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งกรรมการชุมชน การได้รับปัจจัยพื้นฐานทางสังคม
- 4) คุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมมีตัวชี้วัดคือ ชุมชนมีความสะอาด ชุมชนมีระบบป้องกันน้ำท่วม ชุมชนมีความร่มรื่น ชุมชนมีส่วนสาธารณะและที่พักผ่อนหย่อนใจ

การศึกษาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้านเป็นการศึกษาเปรียบเทียบก่อน และหลังการเข้าอยู่ในชุมชนของการเคหะแห่งชาติ โดยการศึกษาด้านประสิทธิผล และประสิทธิภาพของโครงการ ซึ่งได้ผลสรุปว่า ประสิทธิผลของโครงการไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากการประสานงานในหน่วยงานการเคหะไม่เป็นระบบนัก การประสานงานร่วมมือกันมีน้อย รูปแบบการดำเนินงานในชุมชนพื้นนครดีกว่าชุมชนสุวรรณประสิทธิ์ ส่วนด้านประสิทธิภาพของโครงการได้ศึกษาจากการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้าน พบว่า

คุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจดีขึ้น ประชาชนทั้ง 2 โครงการมีรายได้มากขึ้นกว่าเมื่ออยู่ในชุมชนเดิม การว่างงานน้อยลง เนื่องจากมีแหล่งงานแถบชานเมืองซึ่งเดินทางได้ไม่เกิน 30 นาที

คุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัยดีขึ้น ชาวชุมชนทั้งสองโครงการมีความพอใจในขนาดแปลงที่ดินมากกว่าชุมชนเดิม ได้รับสิทธิในที่ดิน และพอใจกับสภาพแวดล้อมที่อยู่ใหม่ รวมทั้งระบบสาธารณูปโภค ทั้งไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์มากกว่าเคยได้รับในชุมชนเดิม

คุณภาพชีวิตด้านสังคมชาวชุมชนทั้ง 2 โครงการพอใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนในการเลือกตั้งกรรมการชุมชนมากกว่าเมื่ออาศัยในชุมชนเดิม รวมทั้งยังพอใจในสถานพยาบาลในชุมชน การจัดระบบขนส่งมวลชน แสงสว่าง และความปลอดภัยมากกว่าชุมชนเดิมด้วย

คุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมชาวชุมชนทั้ง 2 โครงการ พอใจสิ่งแวดล้อมเรื่องความสะดวกปราศจากกลิ่นเหม็น การมีระบบป้องกันน้ำท่วม มีระบบระบายน้ำเสีย มีสวนสาธารณะในชุมชน และการมีระบบกำจัดขยะมากกว่าชุมชนเดิมซึ่งไม่มีสิ่งแวดล้อมดังกล่าว (ธนารีย์และคณะ: 2540)

2.3.2 การประเมินผลโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตชาวชุมชนแออัด ในเขตกรุงเทพมหานคร ศึกษากรณีโครงการคลองกรุง ระยะ 1

ในการศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตนี้เป็นการเปรียบเทียบคุณภาพชีวิต ก่อนและหลังการเข้าอยู่อาศัย ในพื้นที่ที่การเคหะจัดสรรให้ชุมชนผู้มีรายได้น้อย โดยการศึกษาได้แบ่งการศึกษาใน 3 ประเด็นคือ

1) ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย สถานภาพทางครอบครัว เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน อาชีพหลักและอาชีพเสริมก่อน หลังเข้าอยู่อาศัยในโครงการรวมทั้งระยะเวลาในการเดินทางไปประกอบอาชีพ รายได้ต่อเดือน การได้รับการฝึกอบรมเพิ่มทักษะหรืออาชีพ

2) ความคิดเห็นของชาวชุมชนต่อคุณภาพชีวิตทางกายภาพ

- ด้านที่อยู่อาศัยประกอบด้วยความเหมาะสมของขนาดที่ดิน/บ้านวัสดุที่ใช้ใน การก่อสร้างการปราศจากการขับไล่หรือรื้อย้าย การมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา สาธารณะสมบัติของชุมชน ความสะดวกในการขออนุญาตปลูกสร้างบ้านและขอ ทะเบียนบ้าน ความเป็นระเบียบของชุมชนระบบความปลอดภัย ถนนและการคมนาคมใน โครงการได้รับการบริการไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การมีส่วน สาธารณะและสถานที่พักผ่อน
- ด้านเศรษฐกิจประกอบด้วย การประกอบอาชีพมีงานทำ การประกอบอาชีพเสริม การได้รับการฝึกอบรมเพิ่มทักษะอาชีพ รายได้ของครอบครัว การมีสหกรณ์ออมทรัพย์ แหล่งงานอยู่ใกล้ชุมชน
- ด้านสังคมประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมวันสำคัญต่างๆ สถานพยาบาล ในโครงการ สถานที่ดูแลเด็ก โรงเรียนในโครงการ การให้ทุนการศึกษาแก่เด็กในชุมชน ผู้อยู่อาศัยเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน
- ด้านสิ่งแวดล้อมประกอบด้วย ความสะดวกของชุมชน ระบบกำจัดน้ำเสีย ระบบกำจัดขยะมูลฝอย ระบบป้องกันน้ำท่วม ความร่มรื่นของชุมชน

3) การมีส่วนร่วมในการจัดทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตที่การเคหะดำเนินการ และ การมีส่วนร่วมในการเข้าประชุมของกรรมการชุมชน

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า คุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัยดีขึ้น มีความมั่นคง เป็นระเบียบมากขึ้น คุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจแย่ลง เนื่องจากโครงการอยู่ไกลตัวเมืองซึ่งเป็นแหล่งงานในชุมชน การเดินทางทำให้ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่ม โอกาสทำรายได้ลดลง แต่ผู้อาศัยยังสามารถดำรงชีวิตและผ่อนชำระค่าเช่าซื้อได้ เนื่องจากมีเงินออมและได้รับค่ารถถอน ส่วนด้านคุณภาพชีวิตทางสังคม ในชุมชนเดิมดีกว่าเกือบทุกด้านยกเว้นเรื่องการเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

ในด้านการมีส่วนร่วมค่อนข้างต่ำ เนื่องจากการโยกย้ายมาจากหลายชุมชน มีความแตกต่างด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความคุ้นเคย ต่างคนต่างทำงานเพื่อหารายได้ ไม่มีเวลาในการร่วมกิจกรรม (ดาหวัน:2542)

2.3.3 แผนการอพยพชุมชนกรณี โครงการขยายเหมืองลิกไนต์แม่เมาะ จ.ลำปาง

การศึกษาการโยกย้ายชุมชนในกรณีนี้ใช้การเปรียบเทียบระหว่าง หมู่บ้านที่อพยพเดิมกับหมู่บ้านที่จะต้องอพยพในอนาคตอันใกล้ ซึ่งได้ผลสรุปว่า

ส่วนใหญ่ในกลุ่มอพยพเดิมพอใจกับระบบสาธารณูปโภค ยกเว้นเรื่องของถนนและน้ำใช้ที่มีคุณภาพไม่ดี ส่วนด้านสาธารณูปการที่ผู้อพยพเห็นว่ามีค่าคือ โรงเรียนและสถานีอนามัยซึ่งควรอยู่ใกล้ที่อยู่อาศัยและสามารถเข้าถึงได้สะดวก

ด้านขนาดของที่ดินสำหรับการทำเกษตรกรรมของผู้อพยพ ซึ่งถือเป็นแหล่งทรัพยากรมีผลกระทบโดยตรงคือเมื่อได้รับขนาดที่ดินผืนเล็กกลง ทำให้รายได้ของผู้อพยพลดลงด้วย และมีการเปลี่ยนแปลงในรูปลักษณะบ้านมีการใช้วัสดุใหม่ๆผสมกันในบ้านแบบล้านนา ลักษณะบ้านแบบล้านนาเริ่มถูกแทนที่ด้วย โครงสร้างแบบใหม่ๆ

ในด้านสังคมการช่วยเหลือกันในกลุ่มอพยพเดิมมีน้อยลง แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมถูกทำลายลงอาจจะนำไปสู่ความไม่มั่นคงและปลอดภัยภายในชุมชนส่วน การมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ได้เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มโครงการซึ่งเป็นส่วนที่มีความสำคัญ

นอกจากนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า การไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้ดำเนินการอพยพชุมชนโดยไม่ได้มีความเข้าใจความต้องการของชุมชนที่แท้จริง เนื่องจากขาดการรับฟังเสียงของประชาชนตั้งแต่ต้น ดังนั้นการทำความเข้าใจกรณีเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจึงมีความสำคัญอย่างสูง ส่วนด้านของขนาดที่ดินที่พักอาศัย และทำการเกษตรควรมีขนาดมากกว่าหรือเท่ากับที่ดินเดิม เนื่องจากมีผลต่อรายได้โดยเฉพาะจากการเกษตร หรือทำให้ผู้อพยพพอใจกับที่ดินผืนเล็กกว่า โดยการแนะนำช่วยเหลือและสนับสนุนเรื่องการทำการเกษตรที่ให้ผลผลิตสูงและเทคนิคใหม่ๆ รวมทั้งระบบการทำงานที่เหมาะสม (Wanchai:1989)

2.3.4 การประเมินผลโครงการชุมชนบางบัวของการเคหะแห่งชาติ

โครงการชุมชนบางบัวเป็นโครงการเคหะการณีสําหรับผู้มีรายได้น้อย ที่ต้องย้ายออกจากชุมชนแออัดชอยบุญอยู่ การประเมินมุ่งศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการมีที่อยู่อาศัยใหม่ในทำเลที่ห่างไกลจากศูนย์กลางเมือง โดยได้ประเมิน 2 ประเด็นหลักคือ ความสามารถในการจ่ายสำหรับค่าที่อยู่อาศัยใหม่ และความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในด้านต่างๆ ในด้านการศึกษา คณะผู้วิจัยได้ศึกษาใน 3 ด้านคือ

1) สภาพทางกายภาพ สังคมและเศรษฐกิจของชุมชนบางบัว และเปรียบเทียบกับสภาพการณีสําหรับชอยบุญอยู่

2) ประเมินความสามารถในการจ่ายสำหรับค่าที่อยู่อาศัยใหม่ โดยการวิเคราะห์โดยรวมทุกครอบครัว และหรือโดยแยกเป็นกลุ่มรายได้ตามความเหมาะสม

3) ประเมินความพอใจในประเด็นต่างๆที่เกิดจากการที่ได้โยกย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนใหม่ ได้แก่ ความพอใจในการมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ความพอใจในด้านกายภาพ ความพอใจในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพในชุมชน ความพอใจในการจัดระเบียบชุมชน ความพอใจในการดำเนินโครงการของการเคหะแห่งชาติและหน่วยงานอื่นๆ

คณะผู้ประเมินได้ทำการศึกษาและสรุปผลว่า การโยกย้ายชุมชนจากชุมชนแออัดชอยบุญอยู่ไปยังชุมชนบางบัวได้ส่งผลกระทบในขอบเขตจำกัดมาก ซึ่งมักเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้เพราะหน่วยงานที่รับผิดชอบโครงการโดยตรง ได้แก่การเคหะแห่งชาติได้พยายามศึกษาและคาดคะเนปัญหาและได้ดำเนินการวางแผนแก้ไขปัญหาเพื่อลดผลกระทบให้เหลือน้อยที่สุด ดังจะเห็นว่าชาวชุมชนที่เคยรู้จักสนิทสนมกันดีก็ยังคงสามารถอยู่ใกล้ชิดกัน บุตรหลานสามารถย้ายมาเรียนในโรงเรียนที่อยู่ใกล้ชุมชนได้ ผู้ประกอบอาชีพก็สามารถเดินทางไปประกอบอาชีพในแหล่งเดิมและแหล่งอื่นๆ ได้อย่างสะดวก แม้ว่าต้องเสียเวลาในการเดินทางเพิ่มมากขึ้น ส่วนผลกระทบที่มีความสำคัญได้แก่ ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการที่ผู้อาศัยต้องมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากค่าที่อยู่อาศัย ทั้งค่าที่ดินและค่าก่อสร้างบ้าน แต่ก็ปรากฏว่าผู้อยู่อาศัยโดยทั่วไปมีความสามารถที่จะจ่าย โดยเฉพาะค่าที่ดินที่ผ่อนชำระรายเดือน ส่วนการปลูกสร้างบ้านสามารถดำเนินไปอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามกำลังความสามารถ

โดยสรุปโครงการชุมชนบางบัว เป็นโครงการโยกย้ายที่มีผลกระทบในด้านต่างๆต่อผู้อยู่อาศัยค่อนข้างน้อย ภายใต้สภาพการณณ์และเงื่อนไขข้อจำกัดต่างๆ ที่มีอยู่ ถือได้ว่าโครงการชุมชนบางบัวเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จในเบื้องต้น จากข้อพิจารณาที่ว่า ผู้อยู่อาศัยโดยทั่วไปมีความพอใจในโครงการและมีความสามารถในการจ่ายค่าที่ดินที่ผ่อนชำระรายเดือน

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า โดยรวมแล้วการโยกย้ายชุมชนทำให้สภาพทางกายภาพของที่อยู่อาศัยดีขึ้น ทั้งสภาพบ้านเรือน และสาธารณูปโภคต่างๆ มีความมั่นคงมากขึ้น แต่มีสิ่งที่จะต้องพิจารณาเพิ่มเติมคือเรื่องโอกาสในการหารายได้ เนื่องจากการโยกย้ายไปอยู่ที่ใหม่ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพ หรือสถานที่ประกอบอาชีพด้วย ซึ่งเกี่ยวพันถึงโอกาสในการเข้าถึงรายได้ การเดินทางไปทำงาน สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อโอกาสในการหารายได้ของผู้อยู่อาศัย โดยเฉพาะผู้อยู่อาศัยที่จะต้องผ่อนชำระค่าเช่าซื้อที่ดินหรือผ่อนชำระเงินกู้เพื่อสร้างบ้าน นอกจากนี้แล้วการวางแผนของหน่วยงานต่างๆ เพื่อศึกษาคาดคะเนปัญหาที่จะเกิดขึ้น มีความสำคัญในระดับสูงเพื่อลดผลกระทบที่จะเกิดกับชุมชน โดยที่การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการศึกษา

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนสภาพการอยู่อาศัย หลังการโยกย้ายชุมชนในพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาชุมชนหน้าพระตำหนัก อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา นี้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับชุมชนที่เน้นในเรื่องที่อยู่อาศัยสำหรับการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัย ได้กำหนดการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านที่อยู่อาศัย เปรียบเทียบจากก่อนการโยกย้ายและที่อยู่อาศัยปัจจุบัน รวมทั้งศึกษามาตรฐานที่อยู่อาศัยเพื่อเปรียบเทียบระดับที่อยู่อาศัย โดยประเด็นหลักที่จะศึกษาด้านที่อยู่อาศัยจะแบ่งเป็น 3 ประเด็นคือ ด้านที่พักอาศัย ด้านสาธารณูปโภค และด้านโอกาสในการหารายได้

2. การศึกษาด้านความต้องการในการย้ายที่พักอาศัยในอนาคต ประเด็นนี้จะสะท้อนถึงความพอใจในที่พักอาศัย และปัญหาในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน

การศึกษาทั้ง 2 ส่วนนี้ จะใช้วิธีการสำรวจ สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ และการออกแบบสอบถาม เก็บข้อมูลแล้วนำข้อมูลมาเชื่อมโยงเปรียบเทียบกัน เพื่อหาการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบทั้งด้านดีและด้านเสียต่อการดำรงชีวิตของชุมชน พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางปรับปรุงที่สอดคล้องกับการศึกษาด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม (ดูกรอบความคิดในการศึกษา)

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1.1 วิธีการรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจะใช้วิธีการรวบรวมจาก 2 แหล่งคือ

3.1.1.1. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary source)

การเก็บรวบรวมข้อมูลนี้จะรวบรวมโดยตรง โดยอาศัยแบบสำรวจและสังเกต การสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม

1) แบบสำรวจและสังเกต ใช้สำหรับการสำรวจสภาพด้านกายภาพของที่ตั้ง สภาพ อาคาร จำนวนชั้น วัสดุ ลักษณะการเข้าถึงพื้นที่ ระบบสาธารณูปโภค และการใช้ประโยชน์ที่ดิน

2) การสัมภาษณ์ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านประวัติ วิถีชีวิตวัฒนธรรม และสภาพการดำรงชีวิตในที่อยู่อาศัยเดิม ลักษณะการสัมภาษณ์จะใช้การ

3) สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ทำการรวบรวมข้อมูลมาสรุปเป็นกลุ่มๆ

4) แบบสอบถาม ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งทาง ด้านกายภาพสังคม เศรษฐกิจ ทัศนคติและความรู้สึก รวมทั้งข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

3.1.1.2. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary source)

การเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนนี้จะรวบรวมจากแผนที่ ภาพถ่าย เอกสารหลักฐาน ต่างๆ ทั้งทางด้านกายภาพ สภาพทั่วไป และประวัติความเป็นมาของพื้นที่

3.1.2. การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

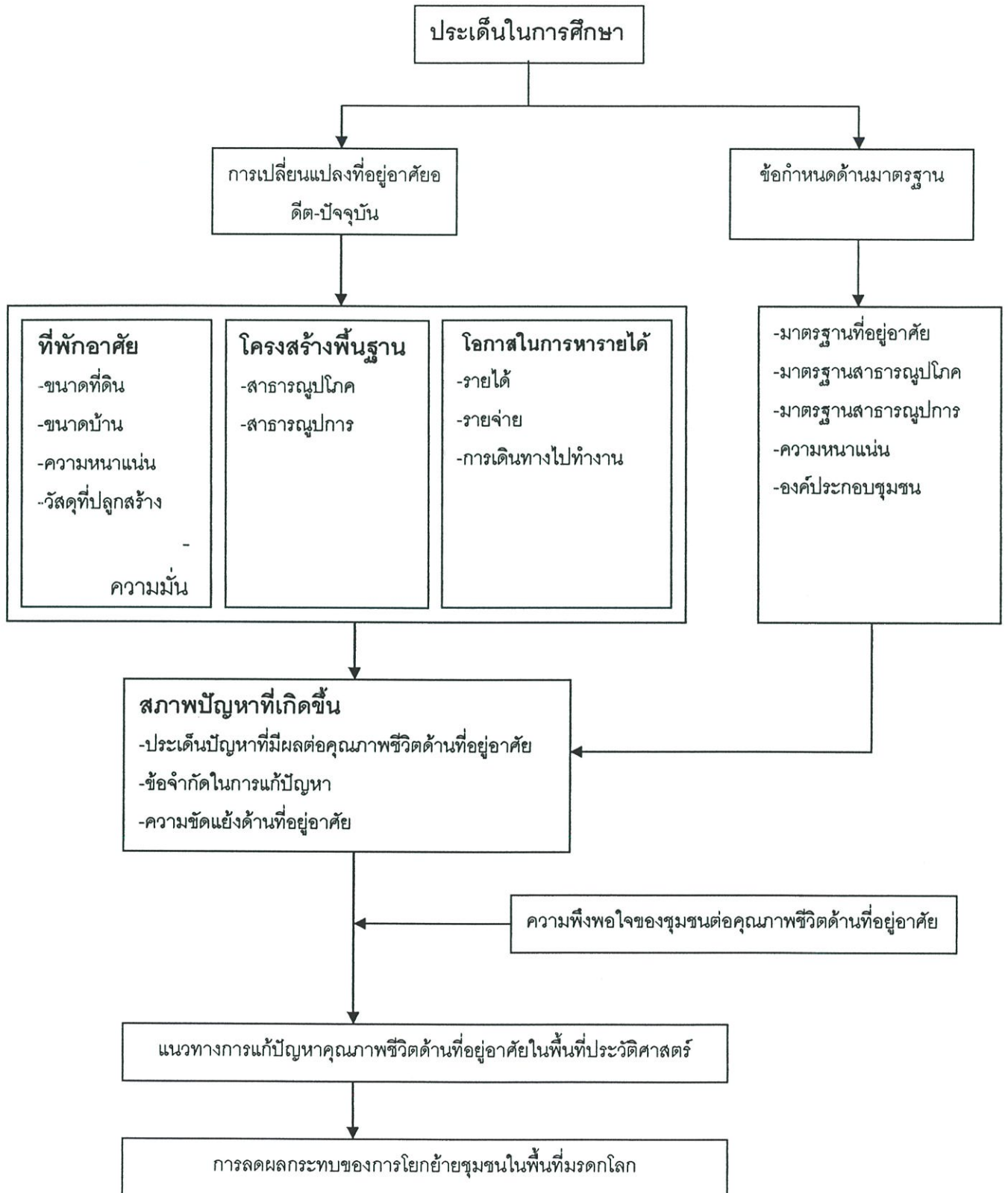
เลือกชุมชนที่ถูกหรือย้ายมาอยู่บริเวณพื้นที่เตรียมการโยกย้ายริมถนนเสียบพระตำหนัก ซึ่งเป็นชุมชนที่ย้ายมาจากจุดต่างๆ รอบเกาะเมืองอยุธยา 5 จุด มีความแตกต่างกันในหลายๆ ด้าน การเก็บรวบรวมข้อมูลนี้จึงได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทุกๆ หลังคาเรือน ซึ่งในชุมชนมีทั้งหมด 113 หลังคาเรือน 95 แปลงที่ดิน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจะเน้นที่หัวหน้าครัวเรือนเป็นหลัก หรือผู้ที่บรรลุนิติภาวะ และมีศักยภาพในการให้ข้อมูลได้ดีพอ

3.2 การกำหนดตัวแปรและตัวชี้วัด

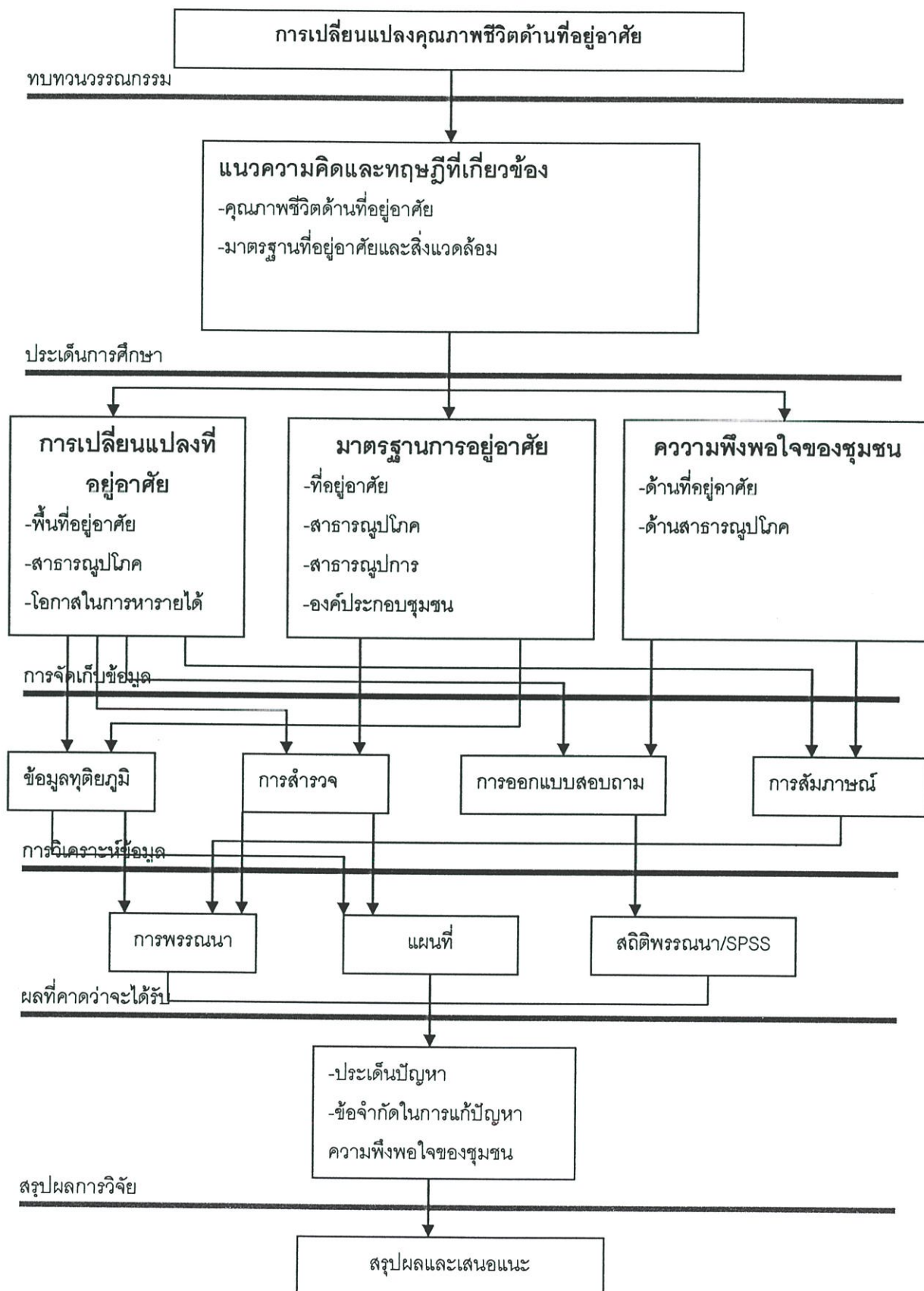
ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยจะประกอบด้วย ตัวแปรใน 4 หมวดใหญ่ๆ คือ

- 1) ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลทั่วไป
- 2) ข้อมูลด้านสภาพคุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัย โดยการเปรียบเทียบข้อมูลในชุมชนเดิม และในที่อยู่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน
- 3) ข้อมูลด้านความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยในอนาคต

กรอบความคิดในการศึกษา

ขั้นตอนการศึกษา

ตารางที่ 3.1 แสดงตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ข้อมูลบุคคล

PARAMETER	VARIABLE	SCALE	TOOL
1. ข้อมูลบุคคล	-อายุ	Interval	แบบสอบถาม
	-เพศ	Nominal	แบบสอบถาม
	-การศึกษา	Ordinal	แบบสอบถาม
	-อาชีพผู้ตอบ	Nominal	แบบสอบถาม
	-รายได้ผู้ตอบ	Ordinal	แบบสอบถาม
	-ที่อยู่เดิม	Nominal	แบบสอบถาม

ข้อมูลเปรียบเทียบคุณภาพชีวิต ก่อน-หลัง การโยกย้าย

PARAMETER	VARIABLE	SCALE	TOOL
1. ข้อมูลด้านที่อยู่อาศัย	-ขนาดที่ดิน	Interval	แบบสอบถาม
	-พื้นที่บ้าน	Interval	แบบสอบถาม
	-ประเภทบ้าน	Nominal	แบบสอบถาม
	-จำนวนชั้น	Interval	แบบสอบถาม
	-วัสดุ	Nominal	แบบสอบถาม
	-รูปแบบอาคาร	Nominal	แบบสอบถาม
	-กิจกรรม	Nominal	แบบสอบถาม
	-ความหนาแน่น (จำนวนผู้อาศัย)	Ratio	แบบสอบถาม
	-ความหนาแน่นของชุมชน	Ratio	แบบสอบถาม
	-กรรมสิทธิ์	Nominal	แบบสอบถาม
-ความมั่นคงในที่อยู่	Nominal	แบบสอบถาม	

PARAMETER	VARIABLE	SCALE	TOOL
2. โครงสร้างพื้นฐาน			
-สาธารณูปโภค	-ถนนภายในชุมชน	Nominal	แบบสอบถาม
	-ทางเท้า	Nominal	สังเกต
	-ไฟถนน	Nominal	สังเกต
	-ตู้ไปรษณีย์	Nominal	สังเกต
	-ประปา	Nominal	แบบสอบถาม
	-ไฟฟ้า	Nominal	แบบสอบถาม
	-โทรศัพท์	Nominal	แบบสอบถาม
-สาธารณูปการ	-โรงเรียน	Interval	เอกสาร
	-โรงพยาบาล	Interval	เอกสาร
	-สนามเด็กเล่น	Nominal	สังเกต
	-ตลาด	Interval	Interval
3. โอกาสในการหารายได้			
	-จำนวนสมาชิกที่มีงานทำ	Interval	แบบสอบถาม
	-อาชีพหลักของครัวเรือน	Nominal	แบบสอบถาม
	-อาชีพเสริม	Nominal	แบบสอบถาม
	-การเดินทางไปทำงาน	Nominal	แบบสอบถาม
	-รายได้ครัวเรือน	Interval	แบบสอบถาม
	-รายจ่ายครัวเรือน	Interval	แบบสอบถาม

ข้อมูลความพึงพอใจในที่อยู่อาศัย

PARAMETER	VARIABLE	SCALE	TOOL
1. ความพึงพอใจต่อที่อยู่อาศัย	-ทำเลที่ตั้ง -ขนาดที่ดิน -ขนาดบ้าน -สภาพบ้าน -สภาพแวดล้อม -ความหนาแน่น -ความมั่นคงในที่อยู่	Ordinal Ordinal Ordinal Ordinal Ordinal Ordinal Ordinal	แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม
2. ความพึงพอใจต่อระบบสาธารณูปโภค	-ถนน -ทางเท้า -ไฟถนน -ประปา -ไฟฟ้า -โทรศัพท์ -ความสะดวกในการเข้าถึง	Ordinal Ordinal Ordinal Ordinal Ordinal Ordinal Ordinal	แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม
3. ความต้องการในการย้ายที่อยู่	-ความต้องการในการย้ายที่อยู่อีกครั้ง -สาเหตุในการอยากย้ายที่อยู่ -ระยะเวลาที่จะย้าย -รูปแบบการย้าย -การเลือกที่หมายปลายทาง	Nominal Nominal Nominal Nominal Nominal	แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม แบบสอบถาม

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ
ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลจึงแบ่งออกเป็น 2 วิธีคือ

1) การวิเคราะห์ข้อมูลตัวแปรทางสถิติ โดยอาศัยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ SPSS (Statistical Package for Social Science) ในการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป ข้อมูลลักษณะประชากร ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ-สังคม และความคิดเห็น

2) การวิเคราะห์ข้อมูล โดยวิธีการพรรณนาเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลปริมาณได้ดียิ่งขึ้น

บทที่ 4

พื้นที่ศึกษา

ภายหลังจากที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ถูกประกาศให้เป็นมรดกโลกในปี พ.ศ. 2534 การปฏิบัติตามแผนแม่บทพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เริ่มมีความสำคัญมากขึ้น มีการกำหนดพื้นที่ประวัติศาสตร์สำคัญ เน้นความสัมพันธ์ของตัวโบราณสถานกับพื้นที่โดยรอบ ด้วยการลบภาพความขัดแย้งของประวัติศาสตร์และการพัฒนาอาคารสมัยใหม่ออกไป จึงจำเป็นต้องมีการโยกย้ายอาคารบ้านเรือนของราษฎรและสถานที่ราชการที่เบียดบังโบราณสถานออกไป แต่ด้วยความจำเป็นที่พื้นที่นครประวัติศาสตร์ต้องมีผู้อาศัยเพื่อสร้างความครึกครื้นกับพื้นที่จึงได้มีการโยกย้ายชุมชน โดยการจัดเตรียมพื้นที่รองรับการโยกย้ายขึ้นหนึ่งในพื้นที่รองรับการโยกย้ายที่ดำเนินการแล้วคือ พื้นที่บริเวณถนนเลียงพระตำหนักภายในเกาะเมืองอยุธยา ตามแผนการพัฒนาและปรับปรุงชุมชน แผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

4.1 แผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

เนื่องจากความสำคัญของการอนุรักษ์โบราณสถานที่มีมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) เพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นประโยชน์ในการท่องเที่ยว ทำให้แนวโน้มการอนุรักษ์เปลี่ยนแปลงไปด้วย รวมทั้งเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อให้องค์การยูเนสโก (UNESCO) ประกาศให้อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยาเป็นหนึ่งในมรดกโลกทางวัฒนธรรม กรมศิลปากรจึงได้เริ่มจัดทำแผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 เฉพาะพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (พื้นที่ 1,810 ไร่) และได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2536 โดยมีวัตถุประสงค์หลักเจ็ดประการคือ

- 1) สนับสนุนแผนแม่บทการพัฒนาเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียง ของสำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย
- 2) อนุรักษ์โบราณสถานพระนครศรีอยุธยา และโบราณสถานใกล้เคียงให้เป็นศิลปสถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์
- 3) พัฒนาสภาพแวดล้อมของโบราณสถาน ให้เกิดความร่มรื่นตามบรรยากาศของพระนครศรีอยุธยาในอดีต
- 4) ศึกษาค้นคว้าวิจัยวิวัฒนาการของเมืองและวิถีชีวิตของคนไทย เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวไทยปัจจุบัน

- 5) พื้นฟูศิลปะพื้นบ้านและการละเล่นพื้นเมืองให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษา สังคมและเศรษฐกิจ
- 6) กำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตโบราณสถาน ให้เกิดประโยชน์ทั้งในด้านการอนุรักษ์ การพัฒนาและการท่องเที่ยว
- 7) พัฒนารายได้ให้ประชาชนในพื้นที่ของโครงการและบริเวณใกล้เคียง ได้รับประโยชน์จากโบราณสถานทั้งทางตรงและทางอ้อม

โดยมีปัญหาดังกล่าว ภายในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ ที่เป็นอุปสรรคในการอนุรักษ์โบราณสถานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ดังนี้

- 1) อุทยานประวัติศาสตร์ขาดเอกภาพของพื้นที่ เนื่องจากความต่อเนื่องและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของโบราณสถาน ถูกขัดจังหวะด้วยอาคารบ้านเรือน สถานที่ราชการ ถนน และระบบจราจรที่ไม่เป็นระเบียบ และไม่สอดคล้องกับผังเมืองประวัติศาสตร์และตำแหน่งโบราณสถาน
- 2) ลักษณะการใช้ที่ดินไม่เป็นระเบียบและไม่เล็งเห็นความสำคัญ เนื่องจากการให้ประชาชนและหน่วยงานราชการเข้าไปปลูกสร้างบ้านพักอาศัย และสำนักงาน โดยไม่ได้กำหนดหรือวางผังเมืองล่วงหน้า เป็นผลให้โบราณสถานถูกทำลายบั่นทอนทัศนียภาพและคุณค่าของนครประวัติศาสตร์
- 3) สภาพที่ขาดบรรยากาศของนครประวัติศาสตร์ ความสกปรก รกรุงรังเนื่องจากขาดการควบคุมลักษณะสิ่งก่อสร้าง ขาดการวางผังเมืองและระบบสาธารณูปโภคสาธารณูปการ การคมนาคม สภาพแวดล้อม และที่สำคัญมิได้คำนึงถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์
- 4) ไม่สามารถใช้พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมและก่อประโยชน์ทางการท่องเที่ยวได้เท่าที่ควร ทั้งนี้เนื่องจากขาดเอกภาพของพื้นที่ การบุกรุกทำลายพื้นที่โบราณสถาน นอกจากนี้ยังไม่มีพื้นที่พอสำหรับการบริการด้านการท่องเที่ยว เช่นที่จอดรถ ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

ในขณะที่โบราณสถานจำนวนมากถูกบุกรุกทำลาย และบางส่วนได้เสื่อมสภาพไปตามธรรมชาติ กรมศิลปากรจึงได้จัดทำแผนแม่บทขึ้น เพื่อให้สามารถดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ที่กำหนดไว้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาจำนวน 1,810 ไร่ โดยการดูแลบูรณะโบราณสถาน การพัฒนาระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ การปรับปรุงสภาพแวดล้อม

ภูมิทัศน์ การส่งเสริมด้านวิชาการและการท่องเที่ยว และการพัฒนาปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ จึงได้กำหนดแผนการดำเนินงานเป็นแผนหลักไว้ 8 แผนงาน

- 1) แผนงานโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน เพื่อดำเนินการอนุรักษ์ ค้นคว้า โบราณคดีและโบราณสถาน บูรณะตกแต่ง ซ่อมแซมเพื่อฟื้นฟูภูมิทัศน์ในเขตพื้นที่ โบราณสถาน
- 2) แผนพัฒนาและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการหลัก
- 3) แผนบูรณะและปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ เพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ในบริเวณ โบราณสถาน สวนสาธารณะ พื้นที่ส่วนบริการวิชาการและการท่องเที่ยวหมู่บ้านหัตถกรรม และพื้นที่อื่นๆ
- 4) แผนพัฒนาและการปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ เพื่อดำเนินการโยกย้าย บ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างออกจากพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์
- 5) แผนงานโยกย้ายโรงงานอุตสาหกรรมและการปรับการใช้พื้นที่
- 6) แผนงานบริการวิชาการและการท่องเที่ยว เพื่อให้บริการข่าวสารข้อมูลวิชาการของนคร ประวัติศาสตร์แก่ผู้สนใจ และนักท่องเที่ยว
- 7) แผนงานด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อสนับสนุนและฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้าง อาชีพ ส่งเสริมรายได้ ทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่ประชาชนในท้องถิ่น
- 8) แผนงานพัฒนาสำนักงานและกำลังคนอุทยานประวัติศาสตร์ เพื่อขยายอัตรากำลังและ พัฒนาบุคลากร

สำหรับการศึกษานี้ได้มุ่งเน้นด้านการโยกย้ายชุมชนในพื้นที่นครประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นไปตามแผนพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ โดยมีสาระสำคัญของแผนงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน 2 ส่วนคือ

- 1) แผนงานสำหรับบ้านเรือนสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นต้องโยกย้ายที่ดั่งใหม่
บ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างที่ได้พิจารณาแล้วว่ามีผลกระทบโดยตรง เบียดบัง ทำลายหรือลดคุณค่าของโบราณสถาน และพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ โดยเห็นสมควรที่จะโยกย้ายอาคารดังกล่าวนี้ให้ไปตั้งอยู่ในพื้นที่ที่จัดให้ใหม่ ตามความเหมาะสมโดยรัฐบาลสมควรจ่ายค่ารั้งถอน และจัดสรรที่ดั่งใหม่ ในกรณีโยกย้ายสถานที่ราชการรัฐบาลสมควรจ่ายค่าก่อสร้างแทนให้ด้วย

บ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างที่ต้องโยกย้ายมีดังนี้

- บ้านเรือนราษฎร 401 หลัง ต้องโยกย้ายจากเขตอุทยานประวัติศาสตร์ทั้งหมด โดยมีพื้นที่จัดไว้รองรับการโยกย้ายภายในอุทยาน ตามแผนการใช้ที่ดิน
- บ้านพักข้าราชการ 24 หลัง
- โรงเรียน 1 แห่ง
- หน่วยงานราชการ 1 หน่วยงาน
- โรงงานอุตสาหกรรมเอกชน 1 โรง

2) แผนงานสำหรับบ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างที่ไม่จำเป็นต้องโยกย้ายที่ตั้ง

บ้านเรือนที่ไม่มีผลกระทบโดยตรงต่อโบราณสถาน ไม่จำเป็นต้องโยกย้ายแบ่งเป็น 2 ลักษณะ

- สิ่งปลูกสร้างบนที่ดินกรรมสิทธิ์เอกชน
- สิ่งปลูกสร้างบนที่ดินราชพัสดุ

เป็นความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงชุมชนและจัดระเบียบพื้นที่เหล่านี้ซึ่งอยู่ในอุทยานประวัติศาสตร์ ให้คงอยู่ด้วยกันได้โดยผลานกลมกลืน โดยมีเป้าหมายให้มาตรฐานความเป็นอยู่ของประชาชนดีขึ้น และเป็นองค์ประกอบหนึ่งของพื้นที่อุทยานฯที่มีส่วนส่งเสริมคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์

แนวทางการดำเนินการเพื่อพัฒนาและปรับปรุงชุมชน ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์
พระนครศรีอยุธยา

- 1) โยกย้ายบ้านเรือน สิ่งก่อสร้างและต้นไม้ ที่อยู่ในบริเวณสำคัญที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โดยจ่ายค่าชดเชยให้
- 2) สร้างสิ่งก่อสร้างทดแทน
 - บ้านเรือนราษฎรที่ต้องถูกย้ายออก ถ้าต้องการเช่าที่ราชพัสดุ และปลูกสร้าง ให้ทำการปลูกสร้างในตำแหน่งที่จัดสรรไว้ และในรูปแบบที่กำหนด โดยเงินค่าปลูกสร้างราษฎรจ่ายเอง รัฐบาลอาจหาแหล่งเงินกู้หรือลงทุนให้เช่าซื้ออาคาร
 - บ้านพักข้าราชการ อาคารหน่วยราชการ และโรงเรียนเทศบาลที่ถูกโยกย้ายออกนั้น รัฐบาลควรกำหนดแหล่งที่ตั้งใหม่ ออกเงินค่าปลูกสร้างให้ โดยขนาดและจำนวนเป็นไปตามความเหมาะสมและเข้ากับสภาพแวดล้อม

- 3) ปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ความปลอดภัยและสภาพแวดล้อมให้ชุมชนทั้งหมดที่อยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ ออกระเบียบหรือเทศบัญญัติเฉพาะ ในการควบคุมลักษณะการใช้ การต่อเติม ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงที่ดินและหรือสิ่งปลูกสร้างในเขตชุมชน ในอุทยานประวัติศาสตร์

4.2 ประวัติความเป็นมาของชุมชนเสด็จพระตำหนัก

ชุมชนเสด็จพระตำหนักตั้งอยู่บนถนนเสด็จพระตำหนัก ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนชดเชยการโยกย้าย ตามแผนพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ ในแผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาของกรมศิลปากร ซึ่งทางกรมศิลปากรได้ทำแผนการโยกย้ายและเริ่มต้นการโยกย้ายราษฎรมาในพื้นที่นี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539

กรมศิลปากรได้จัดทำแผนการโยกย้ายชุมชนทั้งที่เป็นบ้านเรือนราษฎรและอาคารสถานที่ราชการที่มีผลต่อโบราณสถานโดยตั้งประวัติ ช้อนทับ และบดบังโบราณสถานสำคัญหลายแห่ง สำหรับกรณีบ้านเรือนราษฎรได้จัดเตรียมพื้นที่รองรับการโยกย้ายชุมชน 3 แห่งคือ

- พื้นที่รองรับการโยกย้ายแนวถนนเสด็จพระตำหนัก
- พื้นที่รองรับการโยกย้ายบริเวณโรงงานสุรา
- พื้นที่รองรับการโยกย้ายบริเวณวัดประดู่ทรงธรรม (ด้านนอกเกาะเมือง)

สำหรับพื้นที่รองรับการโยกย้ายแนวถนนเสด็จพระตำหนัก ซึ่งเป็นชุมชนโยกย้ายตามที่สำนักงานโครงการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้ดำเนินการตามแผนแม่บทโครงการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ตามแผนพัฒนาและปรับปรุงสภาพแวดล้อมภูมิทัศน์ พร้อมทั้งปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาโดยมีการโยกย้ายดังนี้

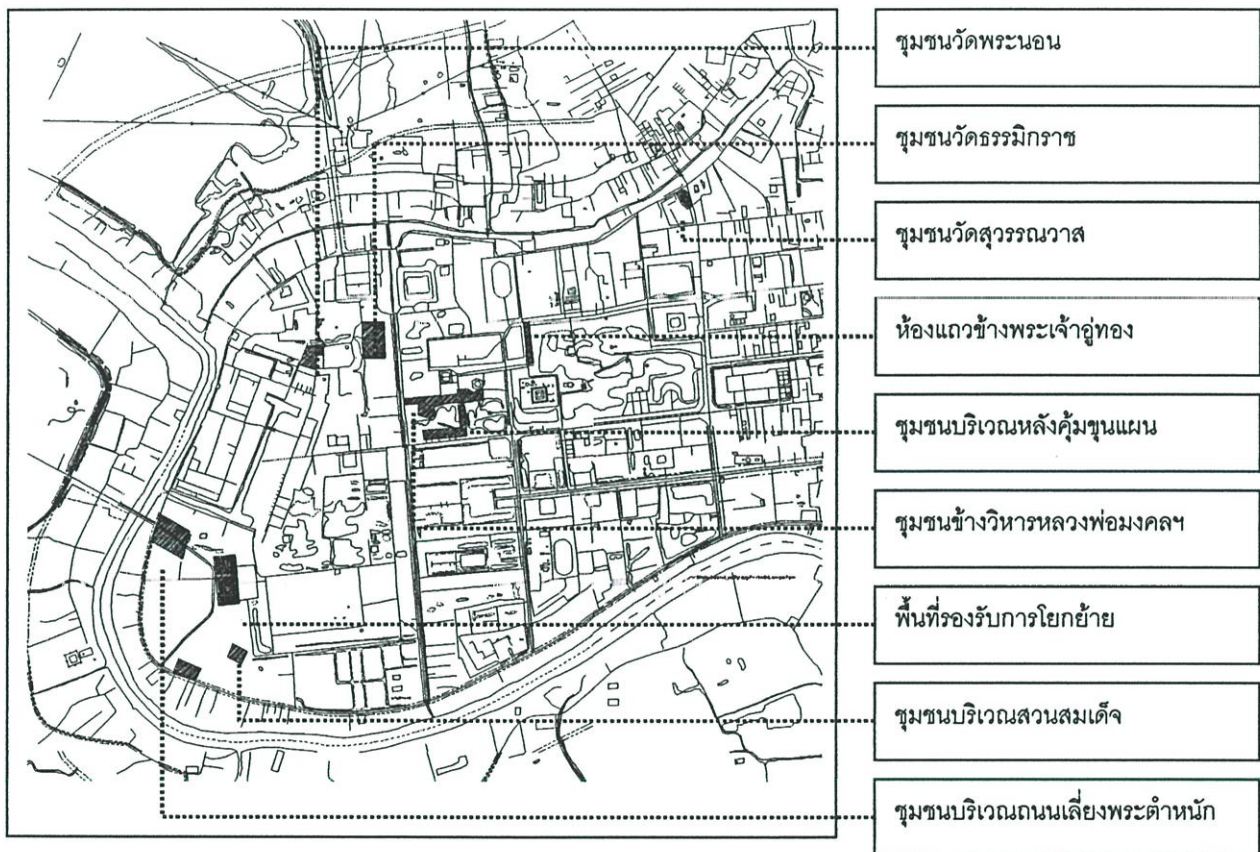
1. ปี พ.ศ. 2539 โยกย้ายชุมชนดังนี้
 - ชุมชนบริเวณถนนเสด็จพระตำหนัก 23 ราย
 - ชุมชนบริเวณวัดสุวรรณาวาส 2 ราย
2. ปี พ.ศ. 2540 โยกย้ายชุมชนดังนี้
 - ชุมชนบริเวณวัดวรโพธิ์ 14 ราย
 - ห้องแถวข้างพระเจ้าอู่ทอง 42 ห้อง

3. ปี พ.ศ. 2541

- ชุมชนบริเวณหลังคุ่มขุนแผน 8 ราย
- บริเวณสวนสมเด็จ 4 ราย

4. ปี พ.ศ. 2542

- บริเวณวิหารหลวงพ่อ
- วัดธรรมิกราช
- วัดพระนอน

ภาพที่ 4.1 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งชุมชนเดิมและพื้นที่รองรับการโยกย้าย

รูปแบบของโครงการ พื้นที่โยกย้ายบนถนนเลี้ยวพระตำหนักเป็นการปรับปรุงในที่ใหม่ (Resettlement) โดยจัดเตรียมแปลงที่ดินจำนวน 95 แปลงสำหรับครัวเรือน 113 ครัวเรือน ด้านการก่อสร้างกรมศิลปากรได้ก่อสร้างอาคารห้องแถวจำนวน 42 หลัง ตามรูปแบบที่อยู่อาศัยเดิม สำหรับชุมชนที่โยกย้ายมาจากห้องแถวข้างพระเจ้าอุทอง 42 หลัง ส่วนที่เหลือจัดเตรียมแปลงที่ดินโดยจัดทำระบบสาธารณูปโภคไว้รวมทั้งจ่ายค่าชดเชยการรื้อย้าย นอกจากนี้ได้จัดเตรียมพื้นที่ภายในชุมชนไว้สำหรับก่อสร้างสำนักงานองค์การบริหารส่วนจังหวัดในอนาคต

ในแนวความเบื้องต้นกรมศิลปากรได้พิจารณาเรื่องความสอดคล้องของเมือง ด้วยการวางข้อกำหนดเรื่องรูปแบบอาคารให้มีลักษณะอย่างไทย สร้างความกลมกลืนกับโบราณสถานและกำหนดเป็นหมู่บ้านศิลปกรรม (เนื่องจากราษฎรบางกลุ่มมีอาชีพแกะสลักหิน ซึ่งนับเป็นอาชีพที่มีความสอดคล้องตามกิจกรรมของพื้นที่อนุรักษ์) แต่เนื่องจากราษฎรที่ถูกโยกย้ายส่วนใหญ่มีฐานะยากจนรวมทั้งการก่อสร้างอาคารลักษณะทรงไทยมีราคาสูง ทำให้ไม่สามารถสร้างบ้านพักอาศัยตามที่กรมศิลปากรได้กำหนดไว้ จึงได้มีการยกเลิกข้อกำหนดด้านรูปแบบอาคารออกไป

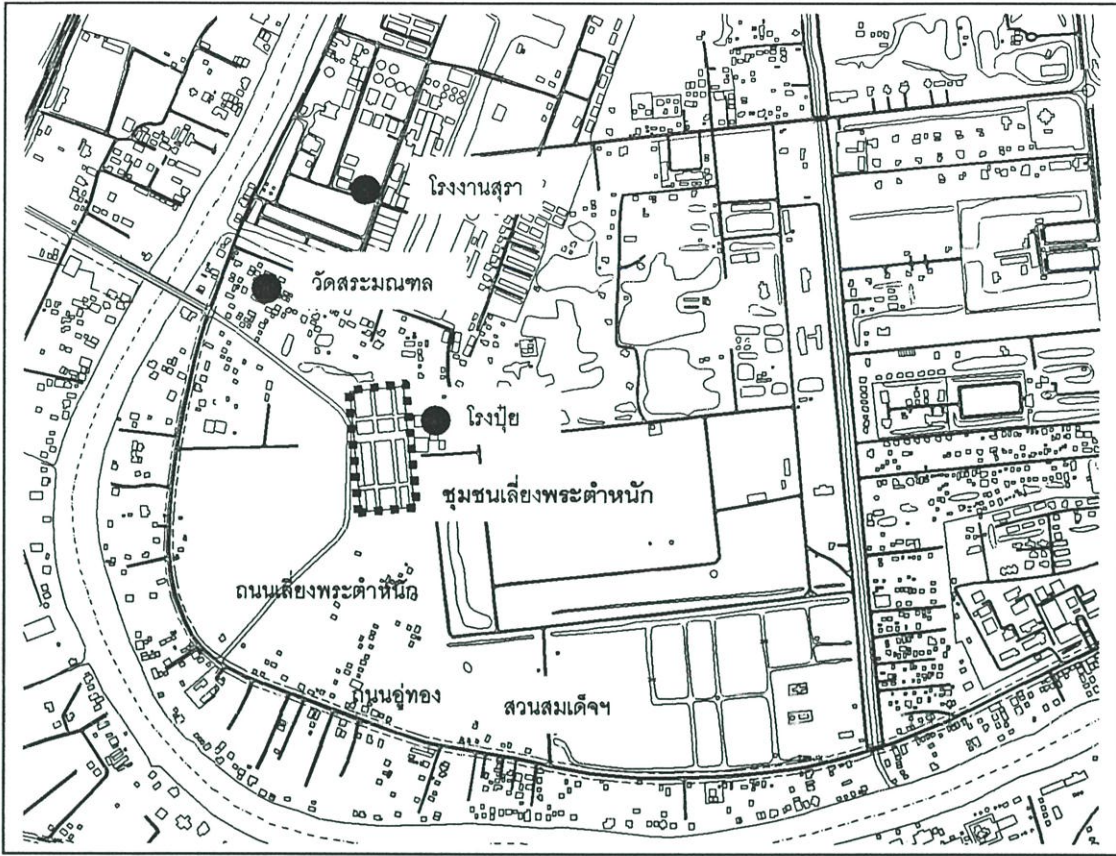
4.3 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

การศึกษาด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ จะเกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านต่าง ๆ ด้านความสัมพันธ์ที่ตั้งของพื้นที่ศึกษากับองค์ประกอบเมือง สภาพที่ตั้งชุมชนและบริเวณข้างเคียง การวางผังบริเวณและการแบ่งแปลงที่ดิน การใช้ประโยชน์ที่ดิน ความหนาแน่นของชุมชน สภาพอาคาร รูปแบบอาคาร การก่อสร้างบ้าน และโครงสร้างพื้นฐานภายในชุมชน

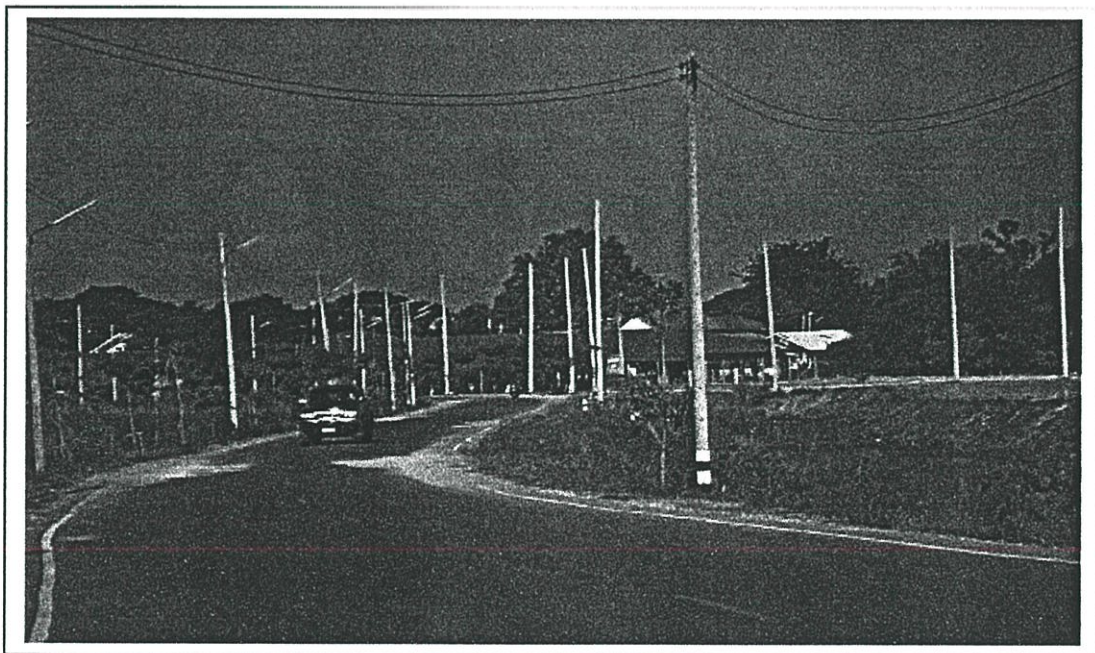
ที่ตั้งชุมชนเลียงพระตำหนักอยู่บนถนนเลียงพระตำหนัก ห่างจากถนนรอบเมือง (ถนนอุโมง) ประมาณ 500 เมตร ที่ดินแห่งนี้เป็นที่ดินของราชพัสดุที่ให้กรมศิลปากรดูแลจัดการพื้นที่เพื่อโยกย้ายชุมชนที่เบียดบังซ้อนทับกับโบราณสถานมารวมกันบริเวณนี้ ทางเข้าออกหลักของชุมชนคือถนนเลียงพระตำหนัก โดยมีอาณาเขตข้างเคียงดังนี้ (ดูภาพที่ 4.2)

ด้านทิศเหนือ	ติดกับวัดสระมณฑล และพื้นที่ของโรงงานสุรา (ถูกย้ายออกไปแล้ว)
ด้านทิศใต้	ติดกับพื้นที่ว่างของราชพัสดุ และสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์
ด้านทิศตะวันออก	ติดกับโรงปุ๋ยเก่าและวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตเกษตรพระนครศรีอยุธยา ซึ่งปัจจุบันถูกย้ายออกไป
ด้านทิศตะวันตก	ติดกับถนนเลียงพระตำหนัก เชื่อมต่อไปยังถนนอุโมง

ทำเลที่ตั้งของชุมชนเลียงพระตำหนักถูกห้อมล้อมด้วยพื้นที่โล่งของหน่วยงานต่างๆ ทำให้ชุมชนอยู่โดดเดี่ยว รอบข้างไม่มีกิจกรรม ที่ทั้งถนนเลียงพระตำหนักมีปริมาณจราจรเบาบางมาก สภาพถนนไม่ดีเป็นหลุมขรุขระ สภาพเหล่านี้ทำให้ชุมชน เงียบ สงบ ไม่ครึกครื้น

ภาพที่ 4.2 แสดงที่ตั้งชุมชนและบริเวณโดยรอบ

ภาพที่ 4.3 แสดงสภาพที่ตั้งของชุมชนจากถนนเลียงพระตำหนัก

4.4 โครงสร้างพื้นฐานภายในชุมชน

ระบบการจักการพื้นที่ที่มีการเตรียมงบประมาณรองรับในพื้นที่โยกย้ายทำให้ภายในชุมชนมีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานในชุมชนพอสมควร โครงสร้างพื้นฐานที่มีในชุมชนมีลักษณะดังนี้

4.4.1 ถนนในชุมชน

ถนนภายในชุมชนเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก มีความกว้างของผิวถนน 8.00 เมตร ขอบถนนทั้งสองข้างเป็นรางระบายน้ำฝน สภาพถนนมีความแข็งแรงดี ไม่มีน้ำท่วมขังใช้เป็นทั้งทางสัญจรของรถยนต์และทางเดินเท้าของคนในชุมชน นอกจากนี้ในบางซอยถนนถูกใช้เป็นที่วิ่งเล่นของเด็กเล็กในชุมชน เนื่องจากปริมาณการจราจรที่น้อย สัดส่วนของถนนคิดเป็นร้อยละ 33.96 ของพื้นที่แปลงที่ดินทั้งหมด แสดงถึงปริมาณถนนที่มีมากสำหรับชุมชนนี้เมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานของการเคหะที่มีค่าสัดส่วนของถนนประมาณร้อยละ 17 - 22 ของพื้นที่ทั้งโครงการ

4.4.2 ไฟถนน

การให้แสงสว่างกับถนนช่วยให้การเดินทางสัญจรเป็นไปด้วยความสะดวกและปลอดภัย ดังนั้นไฟริมถนนจึงมีความสำคัญกับชุมชนเป็นอย่างมาก ซึ่งภายในชุมชนมีการติดตั้งระบบไฟถนนอย่างเพียงพอและทั่วถึงสามารถให้แสงสว่างอย่างเพียงพอในเวลากลางคืน ช่วยให้ผู้อยู่อาศัยในบริเวณนั้นรู้สึกมีความปลอดภัย ลักษณะไฟถนนในชุมชนเป็นไฟแบบหลอดฟลูออเรสเซนต์เหมือนทางเดินเท้าของถนนทั่วไป ติดตั้งอยู่บนเสาส่งสายไฟฟ้าในระดับความสูงประมาณ 6 เมตร ให้แสงสว่างได้ดี ยกเว้นบางดวงที่เกิดเสียหายมานานไม่มีหน่วยงานราชการดำเนินการแก้ไข

4.4.3 ระบบประปา

ภายในอาคารทุกหน่วยของชุมชนมีระบบประปาทั้งหมด ส่วนใหญ่ต่อมิเตอร์ โดยตรงจากการประปาส่วนภูมิภาค มีเพียงบางหลังเท่านั้นที่ต่อพ่วงระบบประปากับเพื่อนบ้าน เนื่องจากเป็นญาติกัน

4.4.4 ระบบไฟฟ้า

กรมศิลปากรได้จัดเตรียมระบบสายส่งไฟฟ้า พร้อมๆกับการจัดแบ่งแปลงที่ดิน ทำให้เกิดความเป็นระบบในเรื่องการติดตั้งมิเตอร์ไฟฟ้า และสายส่งไฟฟ้า ที่พักอาศัยทุกหน่วยในชุมชนมีระบบไฟฟ้าใช้

4.4.5 การจัดเก็บขยะ

การจัดเก็บขยะภายในชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

- 1) การเก็บขนขยะจากบ้านเรือนแต่ละหลังมาไว้รวมกันบริเวณจุดที่มีถังขยะ
- 2) การเก็บขนขยะโดยหน่วยงานเทศบาล จากบริเวณที่ทิ้งขยะของชุมชนด้วยรถขนขยะไปทำลาย

ส่วนการทำความสะดวกบริเวณผิวถนน เป็นหน้าที่ของชุมชนดูแลในเขตพื้นที่หน้าบ้านของตนเอง

4.4.6 ระบบโทรศัพท์สาธารณะ

บริเวณด้านหน้าชุมชนมีตู้โทรศัพท์สาธารณะจำนวน 2 ตู้ให้บริการแก่ชุมชนและผู้สัญจรไปมา แต่ปริมาณไม่เพียงพอ เนื่องจากเกิดการเสียหายบ่อยครั้ง ส่วนระบบโทรศัพท์ภายในบ้านมีจำนวนน้อย เพราะคู่สายสัญญาณโทรศัพท์ไม่เพียงพอ ประชาชนในชุมชนบางส่วนเท่านั้นที่มีระบบโทรศัพท์ในบ้านแต่ไม่เป็นปัญหาใหญ่ของชุมชน เนื่องจากระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่ในปัจจุบันราคาถูกทำให้ชุมชนที่มีรายได้ไม่สูงนักก็พอหาซื้อได้

4.4.7 ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน

แม้ว่าการโยกย้ายจะทำให้สภาพของชุมชนดีขึ้น มีความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ดีขึ้น แต่ก็มีปัญหาบางประการที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยเกิดความไม่สะดวกได้ ปัญหาที่เกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานที่อำนวยความสะดวกแก่ชุมชนมีดังนี้

- 1) การเดินทางไม่สะดวก ขาดรถบริการสาธารณะเข้าถึง ซึ่งแม้ว่าจะมีถนนเลี้ยวพระตำหนักผ่านหน้าชุมชน แต่ไม่มีรถบริการสาธารณะ ทำให้ผู้ที่ไม่มียานพาหนะจำเป็นต้องเดินไปยังบริเวณถนนอุทองเพื่อใช้บริการรถสาธารณะ ระยะห่างจากชุมชนประมาณ 500 เมตร ทำให้การขนส่งสัมภาระต่างๆ ลำบาก

- 2) สภาพผิวจราจรบริเวณถนนเลี้ยวพระตำหนักขรุขระ เป็นหลุม มีน้ำขัง ทำให้การสัญจรโดยรถยนต์ไม่สะดวก
- 3) ปัญหาโทรศัพท์สาธารณะไม่เพียงพอกับความต้องการของคนในชุมชน
- 4) ปัญหาความสว่างของไฟถนน เนื่องจากไฟถนนบางดวงดับ
- 5) ไม่มีสนามเด็กเล่น การจัดแบ่งแปลงที่ดินตั้งแต่แรกไม่มีการจัดเตรียมสนามเด็กเล่นภายในชุมชน เนื่องจากสภาพความจำกัดของที่ดินในพื้นที่อนุรักษ์
- 6) ขาดระบบป้องกันอัคคีภัยภายในชุมชน สภาพชุมชนในปัจจุบัน มีการก่อสร้างบ้านด้วยวัสดุประเภทไม้เก่า และเศษวัสดุต่างๆ ที่จะเป็นเชื้อเพลิงได้ดี อีกทั้งสภาพความจำกัดของพื้นที่ทำให้มีการปลูกสร้างอาคารใกล้ชิดกัน ดังนั้นปัญหาอัคคีภัยจึงเป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการของชุมชน

4.5 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน

จากการสำรวจข้อมูลที่ได้จำนวน 85 ครัวเรือน พบลักษณะของประชากรดังนี้

4.5.1 ลักษณะของประชากรและขนาดครัวเรือน

จากแบบสอบถามสามารถสรุปลักษณะประชากรในชุมชนเลี้ยวพระตำหนักได้ดังนี้

ประชากรที่ตอบแบบสอบถามมีอายุตั้งแต่ 14 ปี จนถึง 87 ปี ช่วงอายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 31 – 40 ปี มีสัดส่วนร้อยละ 30.59 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมีสัดส่วนร้อยละ 54.1 โดยส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาน้อย คือในระดับประถมศึกษาที่มีสัดส่วน 37.6 %ของผู้ตอบแบบสอบถาม และการประกอบอาชีพ พบว่ามีอาชีพค้าขายมากที่สุดเป็นสัดส่วน 32.9 % รองลงมาเป็นอาชีพรับจ้างที่มีสัดส่วนใกล้เคียงกันคือ 29.4 % ส่วนอาชีพที่เป็นลักษณะพิเศษของชุมชนได้แก่อาชีพแกะสลักหิน ซึ่งมีการทำอาชีพนี้มานานตั้งแต่ก่อนถูกโยกย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนแห่งนี้

จำนวนสมาชิกของผู้อาศัยในแต่ละครอบครัวมีขนาดต่างกัน ตั้งแต่จำนวนสมาชิกที่อยู่อาศัยในครัวเรือน 1 คนที่มีจำนวน 6 ครัวเรือน ไปจนถึงครอบครัวขนาดใหญ่ที่มีสมาชิกในครอบครัวมากถึง 11 คน โดยที่ค่าเฉลี่ยของจำนวนสมาชิกในครัวเรือนของชุมชนนี้อยู่ที่ 3.88 คนต่อครอบครัว หรือประมาณ 4 คนต่อหนึ่งครอบครัว

4.5.2 อาชีพของประชากร

อาชีพหลักของของครัวเรือนในชุมชน คือ อาชีพค้าขาย มีจำนวนมากถึงร้อยละ 38.10 รองลงมาเป็นอาชีพรับจ้างทั่วไปที่มีสัดส่วนร้อยละ 27.38 ส่วนอาชีพช่างฝีมือและงานแกะสลักหิน ซึ่งเป็นกิจกรรมการค้าอันต่อเนื่องกับศิลปวัฒนธรรม ตามรายงานแผนแม่บทระยะที่ 2 โครงการอนุรักษ์และพัฒนานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีสัดส่วนร้อยละ 8.33

จากกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนจำนวน 85 ครัวเรือน มีเพียง 1 ครัวเรือนที่สมาชิกในครัวเรือนไม่ได้ประกอบอาชีพใดๆ คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 1.2 อย่างไรก็ตามอาชีพรับจ้าง

ตารางที่ 4.1 แสดงอาชีพของกลุ่มตัวอย่าง

อาชีพหลักของครัวเรือน	จำนวน	ร้อยละ
ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	12	14.29
พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน	10	11.90
ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย	32	38.10
รับจ้างทั่วไป	23	27.38
ช่างฝีมือ/แกะสลัก	7	8.33
รวมผู้ประกอบอาชีพ	84	100

ตารางที่ 4.2 แสดงสัดส่วนจำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ

ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ	84	98.8
ครัวเรือนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ	1	1.2

ที่มา : สรุปจากแบบสอบถาม

4.5.3 สถานที่ทำงาน

การประกอบอาชีพของชุมชนพบว่าส่วนใหญ่จะทำงานบริเวณชุมชนและบริเวณใกล้เคียง มีจำนวนร้อยละ 42.86 นอกนั้นเป็นผู้ที่ทำงานในบริเวณเกาะเมืองที่มีรัศมีการเดินทางไม่เกิน 4 กิโลเมตร และนอกพื้นที่เกาะเมือง มีจำนวนร้อยละ 28.57 เท่ากัน จำนวนผู้ประกอบอาชีพส่วนใหญ่ที่อยู่ในบริเวณชุมชนเนื่องจากการอยู่อาศัยในที่อยู่เดิมก่อนที่จะโยกย้าย ชาวชุมชนมักจะ

ยึดการประกอบอาชีพค้าขายในบริเวณบ้าน ดังนั้นเมื่อย้ายมาอยู่ในที่ใหม่ก็จะค้าขายหรือประกอบอาชีพต่างๆ ในบริเวณบ้านเหมือนเดิม

ตารางที่ 4.3 แสดงสถานที่ประกอบอาชีพหลักของครัวเรือน

สถานที่ทำงาน	จำนวน	ร้อยละ
บริเวณชุมชน	36	42.86
ในบริเวณเกาะเมือง	24	28.57
นอกบริเวณเกาะเมือง	24	28.57
รวม	84	100

ที่มา : สรุปจากแบบสอบถาม

จากสภาพความขัดแย้งของนครประวัติศาสตร์กับชุมชนที่สร้างซ้อนทับ ทำลายคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์ จนทำให้ต้องมีการโยกย้ายชุมชนไปในตำแหน่งที่เหมาะสม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยของชุมชนตามมาด้วย อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงชุมชนในพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีความสอดคล้องกับนโยบายด้านการอนุรักษ์ สภาพปัญหาต่างๆจะได้วิเคราะห์ต่อไปในบทที่ 5

บทที่ 5

การวิเคราะห์ข้อมูล

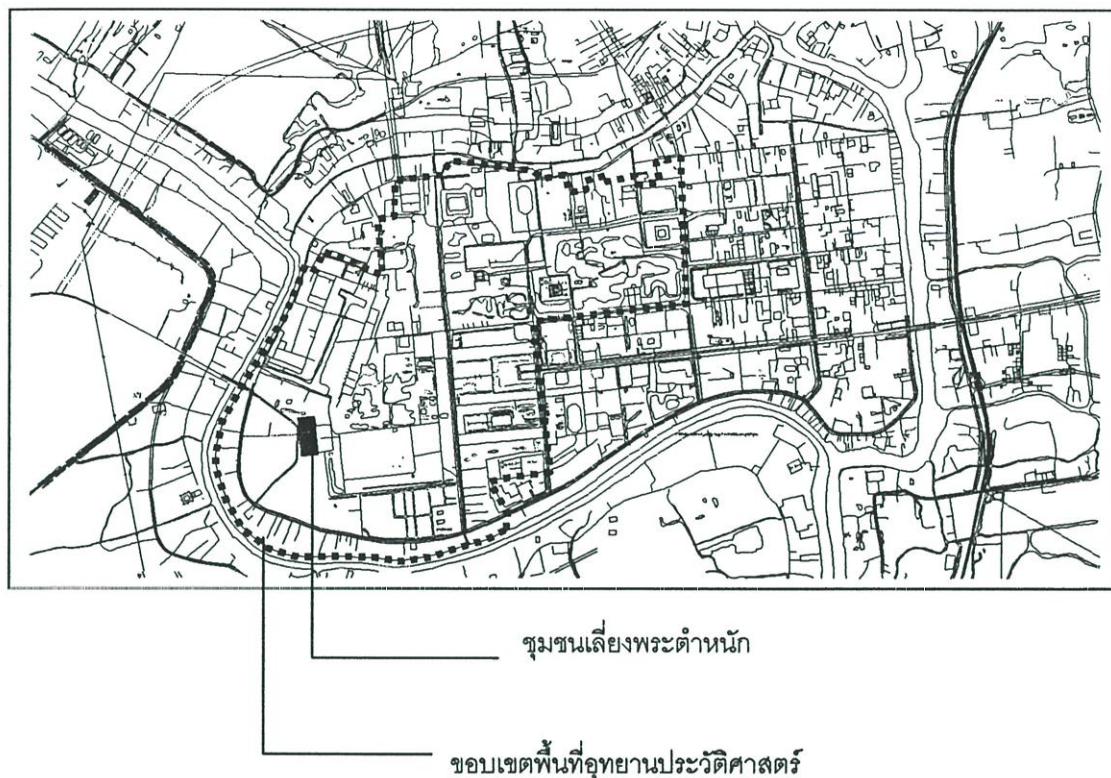
การกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยของชุมชนเมืองพระตำหนัก จะวิเคราะห์ใน 5 ประเด็นหลัก คือ ด้านนโยบายภาครัฐ ด้านโครงสร้างที่อยู่อาศัย ด้านโครงสร้างพื้นฐานทั้งสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ด้านโอกาสในการหารายได้ และความพึงพอใจต่อที่อยู่อาศัย เมื่อเปรียบเทียบกับที่อยู่อาศัยเดิม

5.1 การวิเคราะห์นโยบายภาครัฐ

ชุมชนเมืองพระตำหนักเป็นชุมชนหนึ่งที่ถูกโยกย้าย ตามแผนพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ แผนงานสำหรับบ้านเรือนสิ่งก่อสร้างที่จำเป็นต้องโยกย้ายที่ตั้งใหม่ บ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างที่ได้พิจารณาแล้วว่ามีผลกระทบโดยตรง เบียดบัง ทำลายหรือลดคุณค่าของโบราณสถาน และพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ โดยโยกย้ายอาคารให้ไปตั้งอยู่ในพื้นที่ที่จัดให้ใหม่ (ชุมชนเมืองพระตำหนักปัจจุบัน)

แนวทางการดำเนินการเพื่อพัฒนาและปรับปรุงชุมชน ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา (ตามแผนพัฒนาและปรับปรุงชุมชนของกรมศิลปากร) สำหรับบ้านเรือนราษฎรที่ต้องถูกย้ายออก ถ้าต้องการเช่าที่ราชพัสดุ และปลูกสร้าง ให้ทำการปลูกสร้างในตำแหน่งที่จัดสรรไว้ และในรูปแบบที่กำหนด โดยเงินค่าปลูกสร้างราษฎรจ่ายเอง รัฐบาลอาจหาแหล่งเงินกู้หรือลงทุนให้เช่าซื้ออาคาร รวมทั้งปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ความปลอดภัย และสภาพแวดล้อมให้ชุมชนทั้งหมดที่อยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ ออกระเบียบหรือเทศบัญญัติเฉพาะ ในการควบคุมลักษณะการใช้ การต่อเติม ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงที่ดินและ/หรือสิ่งปลูกสร้างในเขตชุมชน ในอุทยานประวัติศาสตร์

ในการพิจารณาโครงการดังกล่าว จะพบว่ามีการโยกย้ายชุมชนต่างๆ ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์จากหลายๆ พื้นที่ที่มีอาคารของราษฎรสร้างเบียดบังโบราณสถาน มาไว้รวมกัน โดยมีพื้นที่รองรับการโยกย้าย ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ เนื่องจากสภาพปัญหาต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องปัญหาที่ดินในบริเวณเกาะเมืองที่มีขนาดจำกัด ทำให้การจัดกลุ่มที่อยู่อาศัยเฉพาะเป็นไปได้อย่าง จึงต้องพิจารณาพื้นที่ราชพัสดุที่หน่วยงานราชการสามารถจัดการดูแลได้ ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ด้านทิศตะวันตกเป็นบริเวณที่มี อาคารสำคัญทางประวัติศาสตร์ น้อยกว่าพื้นที่อื่นๆ จึงเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์

ภาพที่ 5.1 แผนที่แสดงตำแหน่งชุมชนสัมพันธ์กับขอบเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์

แม้ว่าการโยกย้ายชุมชนมาอยู่ในตำแหน่งตามที่แผนแม่บทได้กำหนดไว้ รูปแบบอาคารไม่มีความสอดคล้องกับพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ เนื่องจากการกำหนดรูปแบบจากกรมศิลปากร ยังไม่มีความชัดเจน ไม่มีตัวอย่างอาคาร การสร้างบ้านเจ้าของบ้านต้องสร้างเอง รวมทั้งการออกระเบียบหรือเทศบัญญัติเฉพาะ ในการควบคุมลักษณะการใช้ การต่อเติม ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงที่ดินและ/หรือสิ่งปลูกสร้างในเขตชุมชน ในอุทยานประวัติศาสตร์ตามแผนแม่บทยังไม่มีแผนการกำหนดใช้ บ้านพักที่ถูกสร้างส่วนใหญ่เป็นบ้านพักง่ายๆ คุณภาพปานกลาง และไม่มีลักษณะส่งเสริมเมืองประวัติศาสตร์หรืออยุธยา ตามแนวทางของแผนแม่บทที่ต้องการเพิ่มพูนคุณลักษณะเมืองประวัติศาสตร์ และยกมาตรฐานคุณภาพชีวิตของชุมชน รูปแบบอาคารที่ถูกสร้างขึ้นใหม่จึงมีเพียงสภาพบ้านที่ดีขึ้นเท่านั้น

ดังนั้นนโยบายภาครัฐในด้านแผนพัฒนาและปรับปรุงชุมชน ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ จึงทำให้พื้นที่โบราณสถานมีความต่อเนื่องเฉพาะจุดเท่านั้น เมื่อมองภาพรวมของพื้นที่นครประวัติศาสตร์ การโยกย้ายนี้ไม่ได้ส่งเสริมลักษณะเมืองประวัติศาสตร์มากนัก เนื่องจากยังเกิดความขัดแย้ง และแปลกแยกระหว่างชุมชนกับโบราณสถานอยู่ นโยบายด้านรูปแบบอาคารไม่

ประสบผล ทั้งนี้เพราะข้อกำหนดในเรื่องรูปแบบไม่ชัดเจนพอ ไม่มีตัวอย่าง หรือแนวทางปฏิบัติ (Design Guideline) ที่ทำให้ชุมชนเห็นภาพการพัฒนาที่ชัดเจน

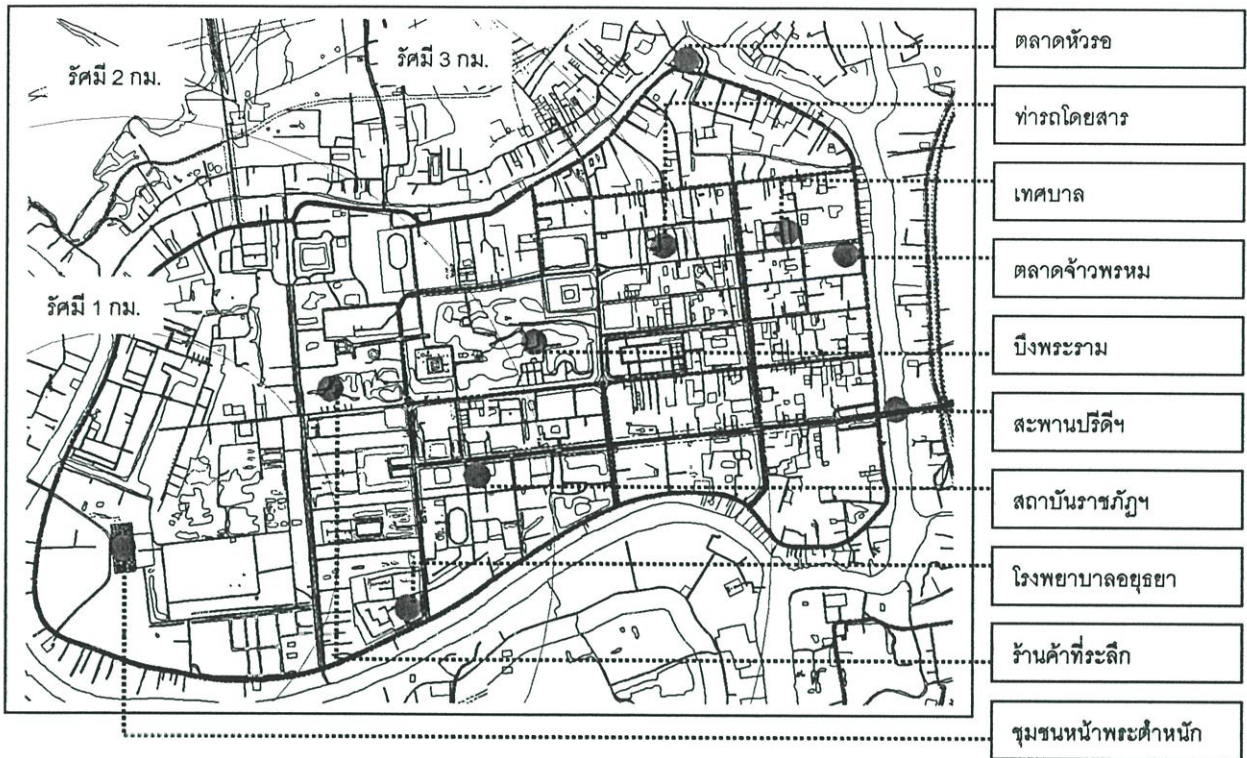
ด้านทำเลที่ตั้งของชุมชนอยู่ทางตะวันตกของเกาะเมือง มีระยะการเดินทางไม่ห่างไกลจาก สาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ มากนัก จึงเป็นทำเลที่เหมาะสมสำหรับชุมชน อีกทั้งอยู่ใกล้กับโบราณสถานสำคัญ ซึ่งหากมีการพัฒนาทางเดินเท้าที่ดีจะทำให้เชื่อมโยงกิจกรรมประเภท ศิลปหัตถกรรมของชุมชน ให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยว และเมืองประวัติศาสตร์ได้

5.1.1 ความสัมพันธ์ของที่ตั้งพื้นที่ศึกษากับองค์ประกอบเมือง

พื้นที่ชุมชนโยกย้าย (ชุมชนเลี้ยงพระตำหนัก) อยู่ทางด้านตะวันตกของเกาะเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ (ครอบคลุมพื้นที่ 1,810 ไร่) พื้นที่ควบคุมเพื่อการอนุรักษ์ ทำให้มีอาคารทั้งของราชการและประชาชนทั่วไปกระจายตัวเบาบาง เดิมพื้นที่มีการเข้าถึงได้ลำบาก หลังจากสร้างถนนเลี้ยงพระตำหนักทำให้มีถนนเข้าถึงสะดวก แต่ยังมีขาดรถสาธารณะที่ให้บริการกับชุมชนนี้ เส้นทางการเดินทางสายหลักที่ถนนอุทง (มีรถ 4 ล้อเล็กและสองแถว ท้องถิ่นให้บริการวิ่งรอบเมืองตามถนนอุทง) สามารถเชื่อมการเดินทางจากชุมชนไปยังจุดต่างๆ ของเมือง ได้คือ

- สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์เป็นสวนสาธารณะของเมือง
- โรงพยาบาลอยุธยา
- ตลาดเจ้าพรหม
- เทศบาลนครนครศรีอยุธยา
- ตลาดหัวรอ

อีกทั้งยังเชื่อมต่อไปยังนอกเกาะเมืองบริเวณสะพานปรีดี พนมยงค์ ไปยังศาลากลาง จังหวัดที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองอยุธยา

ภาพที่ 5.2 แสดงที่ตั้งของชุมชนหน้าพระตำหนักและความสัมพันธ์กับเมือง

จากสภาพทำเลที่ตั้งของชุมชน และสภาพการใช้ที่ดินในส่วนอื่นๆ ของเมืองประกอบกับของเขตของเกาะเมืองมีขนาดไม่มาก ทำให้ชุมชนนี้อยู่ใกล้แหล่งงานต่างๆ ภายในเกาะเมือง ในระยะไม่เกิน 4 กิโลเมตร โดยอยู่ห่างจากศูนย์กลางธุรกิจการค้าย่านตลาดจ้าวพรหม เป็นระยะทางประมาณ 3.6 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีแหล่งงานเดิมของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่มีการค้าเดิม คือ บริเวณร้านขายของที่ระลึกข้างวิหารหลวงพ่อมงคลพิตร ระยะทาง 1.2 กิโลเมตร มีแนวโน้มการเดินทางที่สะดวก รวดเร็ว สามารถเข้าถึงแหล่งงาน สาธารณูปโภคและองค์ประกอบของเมืองได้อย่างทั่วถึง

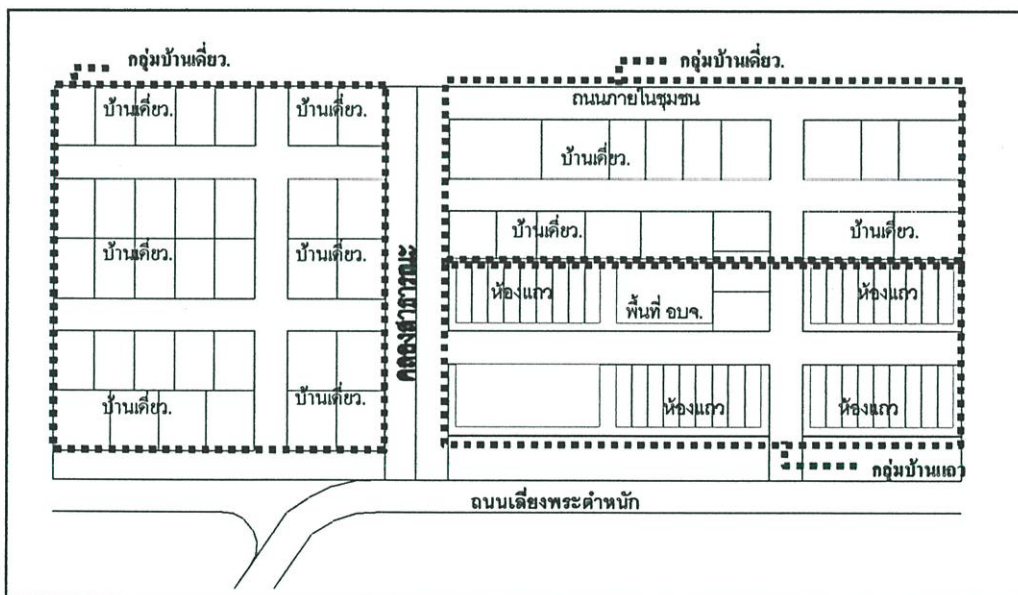
5.1.2 การจัดผังบริเวณและการจัดสรรแปลงที่ดิน

กรมศิลปากรได้ดำเนินการจัดสรรแปลงที่ดิน โดยการโยกย้ายชุมชนจากพื้นที่เกาะเมืองเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยมากที่สุด สำหรับการจัดผังบริเวณได้มีการแบ่งพื้นที่ไว้สำหรับหน่วยงานราชการ คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด และพื้นที่สำหรับชุมชน แปลงที่ดินขนาด 13.91 ไร่ ถูกแบ่งออกเป็นแปลงย่อย 97 แปลง เป็นพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด 2 แปลง มีขนาดที่ดินทั้งสองแปลง 279 ตารางวา พื้นที่สร้างบ้านแถวจำนวน 42 แปลงที่กรมศิลปากรได้จัดสร้างให้เป็นบ้านแถวชั้นเดียว ขนาดที่ดินแปลงละ 16

ตารางวา อยู่ริมถนนด้านหน้า และที่ดินว่างสำหรับชุมชนอีก 53 แปลงสำหรับชุมชน 71 ครอบครัวย มีขนาดตั้งแต่ 120 ถึง 276 ตารางเมตร ทุกแปลงที่ดินสามารถเข้าถึงด้วยถนนคอนกรีตกว้าง 8.00 เมตร

สัดส่วนการจัดสรรแปลงที่ดินเป็นดังนี้

- ที่ดินสำหรับชุมชน 7.5 ไร่ (11,994 ตารางเมตร)
คิดเป็นสัดส่วน 53.88% ของที่ดินทั้งหมด
- ที่ดินขององค์การบริหารส่วนจังหวัด 279 ตารางวา (1,116 ตารางเมตร)
คิดเป็นสัดส่วน 5.01% ของที่ดินทั้งหมด
- ถนนในชุมชน 4.72 ไร่ (7,559 ตารางเมตร)
คิดเป็นสัดส่วน 33.96% ของที่ดินทั้งหมด
- คลองและที่ว่าง 398 ตารางวา (1,592 ตารางเมตร)
คิดเป็นสัดส่วน 7.15% ของที่ดินทั้งหมด

ภาพที่ 5.3 แสดงการจัดผังชุมชน

การจัดผังชุมชนที่กรมศิลปากรวางไว้สำหรับชุมชนมีการแยกกลุ่มบ้านเดี่ยวและบ้านแถวที่ชัดเจน บริเวณด้านหน้าเป็นร้านค้าบริเวณที่ว่างด้านหน้าชุมชนจึงมีพื้นที่ค่อนข้างมาก ซึ่งถึงแม้ภายในชุมชนจะมีที่ว่างค่อนข้างมาก แต่การจัดที่ว่างที่ไม่ได้รวมกันเป็นกลุ่มทำให้ภายในชุมชนไม่มีพื้นที่ส่วนกลางที่จะใช้ประโยชน์ร่วมกันได้

5.2 การวิเคราะห์ด้านโครงสร้างที่อยู่อาศัย

5.2.1 มาตรฐานแปลงที่ดิน

ชุมชนหน้าพระตำหนักมีที่อยู่อาศัยทั้งสิ้น 92 หน่วย เป็นห้องแถว 42 หน่วย บ้านแฝด 2 หน่วย และบ้านเดี่ยว 48 หน่วย การแบ่งแปลงที่ดินสำหรับบ้านแถวมีขนาด 16 ตารางวา (64 ตารางเมตร) เป็นขนาดที่ดินเล็กที่สุดที่กฎหมายกำหนด (ข้อกำหนดเกี่ยวกับการจัดสรรที่ดิน พ.ศ. 2535 หมวดที่ 3 ขนาดและเนื้อที่ของที่ดินที่ทำการจัดสรร) ในการสร้างบ้านแถว โดยการก่อสร้างบ้านแถวเป็นภาระของกรมศิลปากรก่อสร้างให้กับชุมชน

ตารางที่ 5.1 แสดงมาตรฐานขนาดที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย

ประเภทอาคาร	ขนาดพื้นที่ตามข้อกำหนดการจัดสรรที่ดิน (ตรว.)	ขนาดพื้นที่ตามมาตรฐานผังเมือง (ตรว.)	ขนาดพื้นที่ของชุมชนหน้าพระตำหนัก (ตรว.)
บ้านเดี่ยว	50	50 - 100	30 - 69
บ้านแฝด	35	35 - 50	18
บ้านแถว	16	18 - 24	16

ที่มา : ข้อกำหนดการจัดสรรที่ดิน พ.ศ. 2535

เกณฑ์และมาตรฐานการวางและจัดทำผังเมืองรวม ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2544

สำหรับการแบ่งที่ดินเพื่อสร้างบ้านโดยทั่วไปชาวชุมชนจะเป็นผู้ก่อสร้างบ้านเอง โดยกรมศิลปากรจัดแบ่งแปลงที่ดิน จำนวน 53 แปลง ขนาด 30 – 69 ตารางวา ขดเซยให้กับครัวเรือนจำนวน 71 ครอบครัวยังนั้นบางแปลงจึงมีการแบ่งส่วนที่ดินโดยชุมชนเอง ทำให้เกิดที่ดินที่มีขนาดเล็กกว่าที่จัดสรรไว้ โดยแปลงเล็กที่สุดมีขนาด 21.5 ตารางวา เป็นขนาดพื้นที่ที่ต่ำกว่ามาตรฐานมาก ดังนั้นการก่อสร้างบ้านจึงมีระยะถอยร่นต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้ ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดด้านที่ดินในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์

5.2.2 มาตรฐานการใช้ประโยชน์ที่ดิน

สัดส่วนการใช้ที่ดินในชุมชนแบ่งออกเป็น 4 ประเภทดังนี้

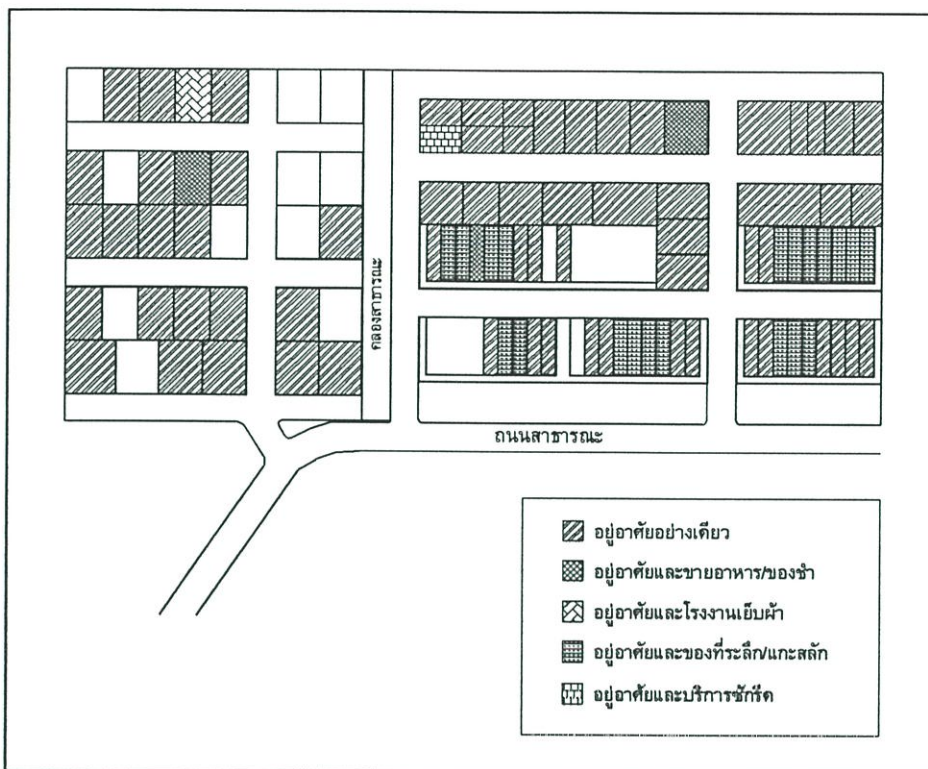
1) พื้นที่ดินสำหรับสร้างที่อยู่อาศัย

จำนวน 7.5 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 53.88 ของที่ดินทั้งหมด

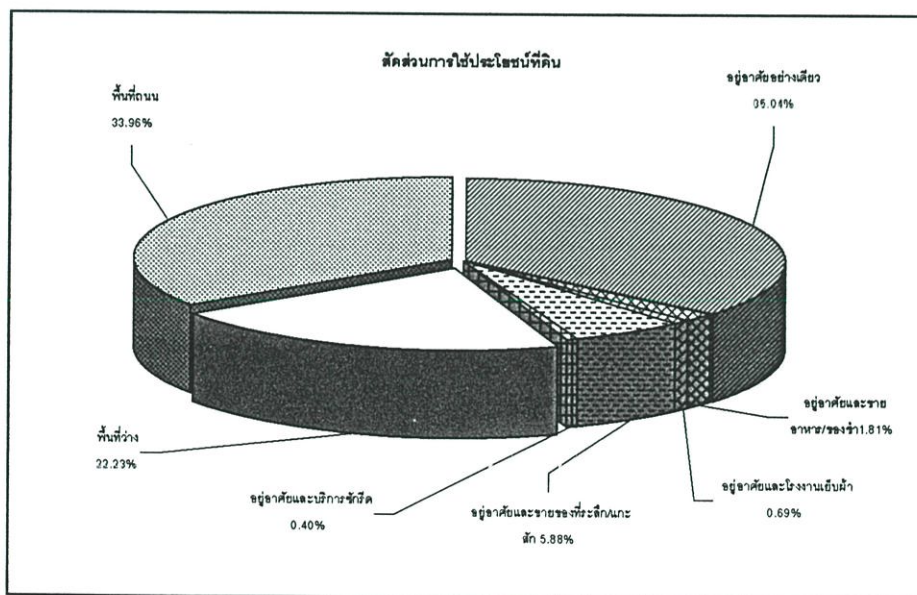
- 2) พื้นที่ดินของหน่วยงานราชการ (องค์การบริหารส่วนจังหวัด)
จำนวน 279 ตารางวา คิดเป็นร้อยละ 5.01 ของที่ดินทั้งหมด
- 3) พื้นที่ถนนและทางสัญจร
จำนวน 4.72 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 33.96 ของที่ดินทั้งหมด
- 4) พื้นที่ว่าง
จำนวน 398 ตารางวา คิดเป็นร้อยละ 7.15 ของที่ดินทั้งหมด

ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณชุมชนหน้าพระตำหนัก โดยส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ประโยชน์เพื่อกิจกรรมการอยู่อาศัยอย่างเดียวนับสัดส่วน 35.04% ของที่ดินทั้งหมด รองลงมาเป็นกิจกรรมประเภทอยู่อาศัยและขายของที่ระลึก/แกะสลัก (ไม่นับรวมถนนและที่ว่าง) กิจกรรมแกะสลัก/ขายของที่ระลึกนี้เป็นกิจกรรมเดิม ที่ทำมาตั้งแต่ก่อนโยกย้ายมาจากห้องแถวข้างพระเจ้าอุทอง แม้ว่าบางกลุ่มได้เปลี่ยนอาชีพไปแล้ว แต่สัดส่วนกิจกรรมนี้ในบริเวณห้องแถวยังคงมีมากที่สุดคิดเป็น 47.62% ของกิจกรรมในห้องแถว กิจกรรมเหล่านี้ถือเป็นกิจกรรมอันต่อเนื่องกับศิลปวัฒนธรรม จนกระทั่งกรมศิลปากรได้มีโครงการจัดทำหมู่บ้านศิลปหัตถกรรม บริเวณชุมชนแห่งนี้ แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ในการจัดตั้ง

สำหรับพื้นที่ที่เป็นถนนในบริเวณชุมชนนับว่ามีปริมาณมาก เมื่อเทียบเป็นเปอร์เซ็นต์จะได้ 33.96% (4.72 ไร่) นับได้ว่ามีความสะดวกในการเข้าถึงของถนนภายในชุมชนสูง ส่วนสัดส่วนพื้นที่ว่างคิดเป็น 22.23% ของพื้นที่ทั้งหมด สาเหตุที่มีพื้นที่ว่างมากเนื่องจากประชาชนบางกลุ่ม รวมทั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัดยังมีได้ก่อสร้างอาคารบนที่ดิน หากมีการก่อสร้างเต็มทุกแปลงที่ดิน คาดว่าจะเหลือที่ว่างเพียง 7.15% ของพื้นที่ทั้งหมดที่ว่างเหล่านี้จะเป็นคลองสาธารณะ และพื้นที่เว้นว่างด้านหน้าชุมชน

ภาพที่ 5.4 ผังแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินภายในชุมชน

ภาพที่ 5.5 แสดงสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ดังนั้นจึงสรุปสัดส่วนพื้นที่ที่สามารถใช้ประโยชน์ : พื้นที่ถนนและที่ว่าง เป็น 58.89 : 41.11 เห็นได้ว่าสัดส่วนถนนและที่ว่างมีสูง โดยเฉพาะถนนภายในที่มีเกินกว่าร้อยละ 30 ใดๆ ก็

ตามถึงแม้สัดส่วนถนนและที่ว่างจะสูง แต่บริเวณชุมชนนี้ยังขาดสนามเด็กเล่นที่จะให้เด็กเล็ก ในชุมชนได้วิ่งเล่นภายในบริเวณชุมชน

5.2.3 มาตรฐานด้านความหนาแน่น

ในปัจจุบันมีอาคารภายในชุมชนที่ก่อสร้างแล้วจำนวน 92 หน่วย (ครอบครัว) คิดเป็นสัดส่วนความหนาแน่น 6.6 หน่วย/ไร่ หากมีการก่อสร้างอาคารเต็มทุกแปลงที่ดินความหนาแน่นคาดประมาณจะเป็น 8.1 หน่วย/ไร่ ถือเป็นความหนาแน่นในระดับต่ำ (ดูตาราง 5.2)

ตาราง 5.2 ความหนาแน่นชุมชนหน้าพระตำหนักเปรียบเทียบกับมาตรฐานของการเคหะแห่งชาติ และโครงการชุมชนอื่น ๆ

โครงการ	ความหนาแน่น (ครอบครัว/ไร่)	ขนาดแปลงที่ดินเฉลี่ย (ตารางวา)	ทางสัญจร ร้อยละ
ชุมชนหน้าพระตำหนักปัจจุบัน	6.6	27.97	33.96
คาดประมาณเมื่อมีผู้อาศัยเต็มทุกแปลง	8.1	27.57	33.96
มาตรฐานของการเคหะแห่งชาติ	30-10 (สูง-ปานกลาง)	21	17-22
โครงการทุ่งสองห้อง	11.3	20-25	15.30
โครงการชุมชนวัดลาดบัวขาว	33.5	10.15	20.01

ที่มา : การประเมินผลโครงการชุมชนวัดลาดบัวขาว จัดทำโดย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบความหนาแน่นในเชิงจำนวนคนต่อไร่ ปรากฏว่าความหนาแน่นของชุมชนหน้าพระตำหนัก 26 คนต่อไร่ อยู่ในเกณฑ์ที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อยและหลังจากมีการก่อสร้างที่อยู่อาศัยครบทุกแปลงที่ดิน ความหนาแน่นคาดการณ์ 34 คนต่อไร่ จะอยู่ในเกณฑ์หนาแน่นปานกลาง ซึ่งกำหนดโดยกรมการผังเมือง

เกณฑ์ความหนาแน่นของชุมชนอยู่ในระดับน้อยถึงปานกลาง ทำให้มีสภาพกายภาพ โดยเฉพาะในเรื่องความหนาแน่นอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างจะดี แปลงที่ดินมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนคนอยู่อาศัย

ปัจจุบันชุมชนหน้าพระตำหนักมีประชากรเฉลี่ยครัวเรือนละ 3.88 คน ลดลงจากเดิมก่อนย้ายที่มีประชากรเฉลี่ยครัวเรือนละ 4.15 คน คาดการณ์ประชากรเมื่อมีการอยู่อาศัยทั้ง 113 ครัวเรือน จะมีประชากรโดยประมาณ 483 คน ซึ่งจำนวนประชากรดังกล่าวจะทำให้มีความหนาแน่น

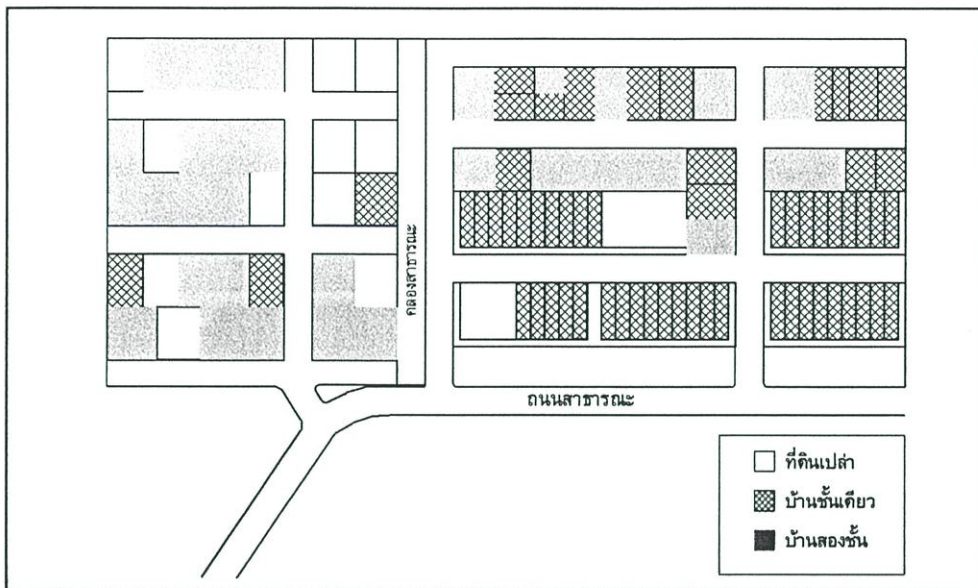
ประชากรต่อพื้นที่ 34 คนต่อไร่ หรือประมาณ 8 ครอบครัวต่อไร่ มีความหนาแน่นปานกลาง ตามเกณฑ์มาตรฐานทางผังเมือง แต่ความมุ่งหมายของพื้นที่กำหนดให้เป็นที่ดินอนุรักษ์เพื่อการอยู่อาศัย ดังนั้นความหนาแน่นประชากรควรอยู่ที่ 10 – 20 คนต่อไร่ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาภาพรวมพื้นที่ข้างเคียงด้วยจะพบว่า ความหนาแน่นรวม (Gross Density) มีค่าน้อยกว่า 34 คนต่อไร่ เนื่องจากพื้นที่แวดล้อมชุมชนเป็นที่โล่งว่างและสวนสาธารณะ บริเวณชุมชนหน้าพระตำหนักจึงถือว่ามีความหนาแน่นค่อนข้างต่ำ เมื่อพิจารณาในภาพรวม

5.2.4 สภาพโครงสร้างอาคาร

ในพื้นที่ชุมชนหน้าพระตำหนักสามารถจำแนกประเภทบ้านที่ได้ก่อสร้างแล้วออกได้เป็น 3ประเภท คือ

บ้านเดี่ยว มีจำนวนทั้งสิ้น	48	หน่วย
บ้านแฝด มีจำนวนทั้งสิ้น	2	หน่วย
บ้านแถว มีจำนวนทั้งสิ้น	42	หน่วย

เห็นได้ว่าการก่อสร้างบ้านเดี่ยวจะเป็นลักษณะบ้านพักอาศัยที่นิยมที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากความเป็นส่วนตัวมีมากกว่าบ้านชนิดอื่น ส่วนบ้านแถวที่มีจำนวนมากถึง 42 หน่วย เนื่องจากเป็นบ้านที่ทางกรมศิลปากรก่อสร้างให้ในลักษณะที่เหมือนกับที่อยู่อาศัยเดิมก่อนโยกย้ายมา ดังนั้นหากพิจารณาเฉพาะบ้านที่ชุมชนก่อสร้างเองแล้ว สัดส่วนความนิยมในการสร้างบ้านเดี่ยวมีมากถึง 96 % ถึงแม้ว่าบางแปลงที่ดินจะถูกแบ่งขนาดลงเหลือที่ดินเพียง 21.5 ตารางวา และเจ้าของแปลงติดกันจะเป็นญาติสนิทกันก็ตาม เหตุผลส่วนใหญ่ของการสร้างบ้านเดี่ยวคือความต้องการเป็นสัดส่วนของแต่ละครัวเรือน

ภาพที่ 5.6 ผังแสดงจำนวนชั้นอาคารในชุมชน

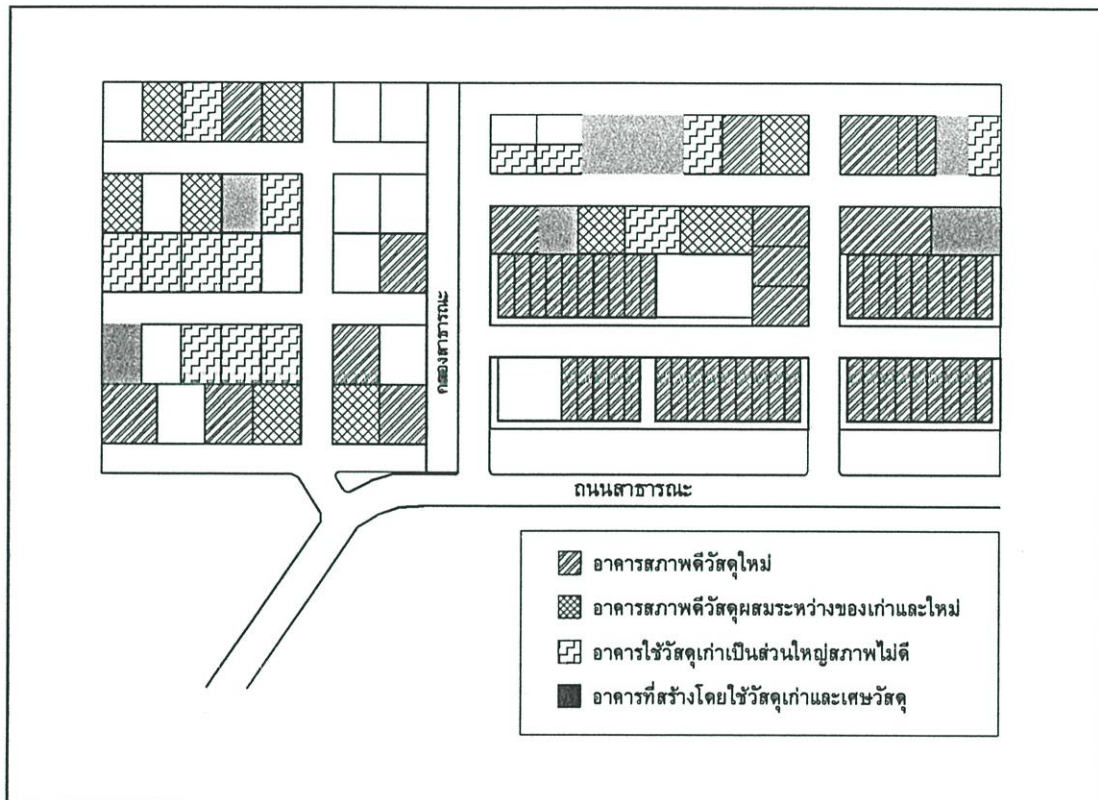
บ้านชั้นเดียวมีจำนวน 60 หน่วยที่เหลืออีก 32 หน่วย เป็นบ้าน 2 ชั้น หากพิจารณาเฉพาะบ้านที่ชุมชนก่อสร้างเอง (ไม่รวมบ้านแถวที่กรมศิลปากรก่อสร้างให้) จะเห็นว่าบ้านมีชั้นเดียว 18 หน่วย เป็นสัดส่วน 36 % ส่วนบ้านสองชั้นมีจำนวน 32 หน่วย เป็นสัดส่วน 64 % เมื่อพิจารณาสมาชิกที่อาศัยในบ้านจะพบว่า บ้านชั้นเดียว (เฉพาะที่ชุมชนสร้างเอง) จะมีสมาชิกอาศัยอยู่น้อย ความต้องการพื้นที่ใช้สอยจึงน้อยลงไปด้วย

ความมั่นคงถาวรของอาคารขึ้นอยู่กับคุณภาพของวัสดุที่นำมาก่อสร้างเป็นตัวอาคาร ดังนั้นหากพิจารณาถึงคุณภาพของอาคาร จำเป็นต้องพิจารณาถึงคุณภาพของวัสดุด้วยโดยเฉพาะบ้านเรือนในชุมชนที่มีการนำวัสดุเก่ามาใช้ประกอบในการก่อสร้างบ้านหลังใหม่

การก่อสร้างบ้านพักอาศัยในชุมชนหน้าพระตำหนัก แต่ละอาคารมีคุณภาพของอาคารแตกต่างกันมาก ตั้งแต่อาคารที่มีความมั่นคงถาวรสูงโดยใช้โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังก่ออิฐฉาบปูนเป็นหลัก ไปจนถึงอาคารที่ก่อสร้างเป็นเพียงพังก้าวชั่วคราวด้วยเศษวัสดุต่างๆ เท่าที่สามารถหามาได้ ซึ่งการจำแนกคุณภาพของอาคารได้จำแนกตามวัสดุและการก่อสร้างเป็น 4 ประเภท คือ

- **อาคารคุณภาพดีมาก** เป็นอาคารที่มีโครงสร้างแข็งแรง วัสดุคุณภาพดีและใช้วัสดุใหม่ในการก่อสร้างบ้านเป็นส่วนใหญ่
- **อาคารคุณภาพดี** เป็นอาคารที่มีโครงสร้างแข็งแรง มีการผสมผสานวัสดุใหม่และเก่าในการก่อสร้างแต่ยังมีความมั่นคงแข็งแรงในระดับสูง

- อาคารคุณภาพปานกลาง เป็นอาคารที่ใช้วัสดุเก่าในการก่อสร้างเป็นส่วนใหญ่ แต่ยังมีความมั่นคงแข็งแรงพอสมควร
- อาคารคุณภาพต่ำ เป็นอาคารที่ก่อสร้างชั่วคราวด้วยเศษวัสดุต่างๆ ลักษณะที่พักอาศัยจะประกอบด้วยวัสดุหลากหลายชนิด โครงสร้างอาคารไม่แข็งแรง

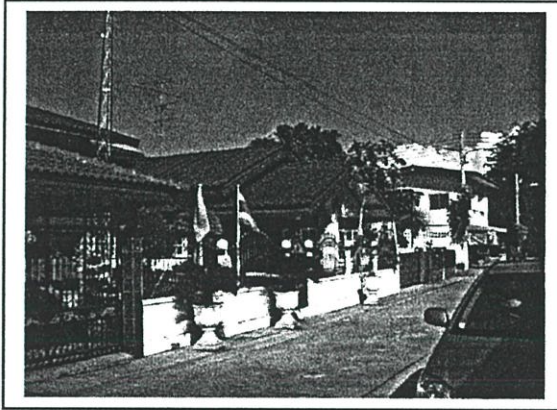
ภาพที่ 5.7 ผังแสดงสภาพอาคารในชุมชน

ตาราง 5.3 แสดงสัดส่วนคุณภาพอาคารแต่ละประเภทในชุมชน

คุณภาพอาคาร	จำนวนหลัง	ร้อยละ
คุณภาพดีมาก	57	61.96
คุณภาพดี	10	10.87
คุณภาพปานกลาง	14	15.22
คุณภาพต่ำ	11	11.95

ที่มา : จากการสำรวจ

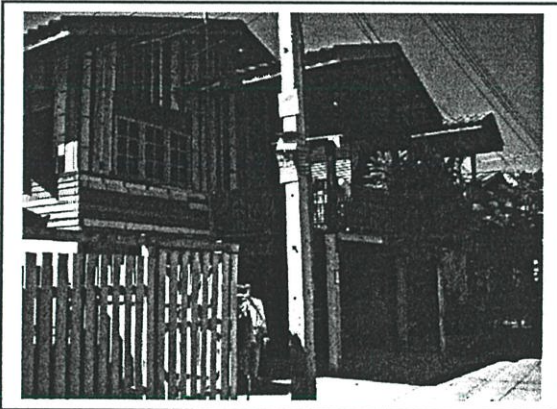
เมื่อพิจารณาสัดส่วนเป็นร้อยละของคุณภาพบ้านพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์คุณภาพดี มาก เนื่องจากการโยกย้ายทำให้เกิดการก่อสร้างบ้านใหม่จำนวนหลายหลัง แต่เมื่อพิจารณา เฉพาะที่ชุมชนก่อสร้างเองพบว่า สัดส่วนของคุณภาพบ้านแต่ละประเภทใกล้เคียงกัน สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มผู้อาศัยในชุมชนมีความแตกต่างทางฐานะในปริมาณใกล้เคียงกันด้วย

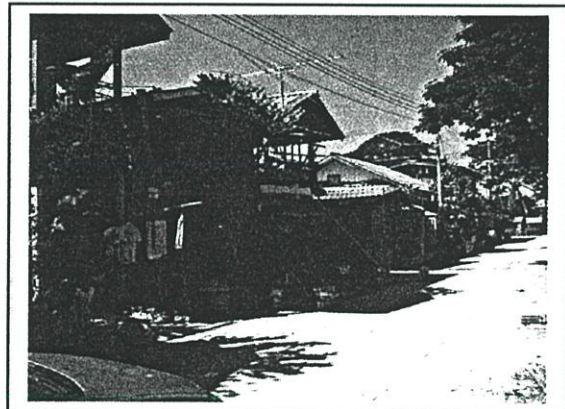
อาคารคุณภาพดีมาก

อาคารคุณภาพดี

อาคารคุณภาพปานกลาง

อาคารคุณภาพต่ำ

ภาพที่ 5.8 แสดงคุณภาพอาคารแต่ละประเภทในชุมชน

สภาพความแข็งแรงของโครงสร้างอาคารขึ้นอยู่กับคุณภาพของวัสดุ และวิธีการก่อสร้าง อาคารที่แตกต่างกัน ภายในชุมชนพบว่า มีอาคารที่มีความไม่มั่นคงด้านโครงสร้าง โดยใช้เศษวัสดุ หรือวัสดุคุณภาพต่ำในการก่อสร้าง และลักษณะการก่อสร้างเป็นการก่อสร้างแบบชั่วคราวเป็น จำนวนร้อยละ 11.95 ของอาคารที่ก่อสร้างทั้งหมด ส่วนอาคารที่เหลือมีโครงสร้างที่แข็งแรงพอ ประมาณไปจนถึงอาคารที่สร้างถาวรมีความมั่นคงสูง

ตารางที่ 5.4 แสดงสัดส่วนอาคารที่ได้มาตรฐานในชุมชน

สภาพโครงสร้างอาคาร	ร้อยละ
โครงสร้างอาคารที่ได้มาตรฐาน	88.05
โครงสร้างอาคารต่ำกว่ามาตรฐาน	11.95

ที่มา : สรุปจากตารางที่ 4.3

ด้านวัสดุในการก่อสร้างหลักของอาคาร ส่วนใหญ่มีการเลือกใช้วัสดุที่แข็งแรง ทนทาน โดยบางหลังจะมีการผสมวัสดุของเก่าโดยเฉพาะไม้กับวัสดุใหม่ประเภทคอนกรีตเข้าด้วยกัน โดยที่การก่อสร้างบ้านโดยใช้ผนังคอนกรีตเป็นส่วนใหญ่เป็นที่นิยมมากที่สุด เป็นจำนวนร้อยละ 82.4 ของอาคารทั้งหมด ส่วนวัสดุหลังคาที่ใช้มากที่สุดเป็นหลังคากระเบื้อง มีสัดส่วนร้อยละ 89.4

การเปลี่ยนแปลงการใช้วัสดุระหว่างชุมชนเดิมกับที่อยู่ปัจจุบัน แสดงถึงแนวโน้มในการปรับปรุงที่อยู่ให้มีความมั่นคงแข็งแรงมากขึ้น ด้วยการเลือกใช้วัสดุที่มีความแข็งแรงมากกว่าเดิม โดยเฉพาะการเลือกใช้ผนังคอนกรีตมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นร้อยละ 21.2 ส่วนหลังคามีการเลือกใช้วัสดุที่มีความแข็งแรงเพิ่มขึ้นเช่นกัน วัสดุหลังคาที่ใช้มากที่สุดคือกระเบื้องมีการใช้เพิ่มจากเดิม ร้อยละ 27.1

ตารางที่ 5.5 แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้วัสดุผนัง

วัสดุผนัง	ปัจจุบัน (ร้อยละ)	ในชุมชนเดิม (ร้อยละ)	การเปลี่ยนแปลง (ร้อยละ)
คอนกรีต	82.4	61.2	+21.2
ไม้	15.3	34.1	-18.8
สังกะสีและเศษวัสดุ	2.3	4.7	-2.4

ที่มา : สรุปจากแบบสอบถาม

ตารางที่ 5.6 แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้วัสดุหลังคา

วัสดุหลังคา	ปัจจุบัน (ร้อยละ)	ในชุมชนเดิม (ร้อยละ)	การเปลี่ยนแปลง (ร้อยละ)
กระเบื้อง	90.6	63.5	+27.1
สังกะสี	8.2	32.9	-24.7
เศษวัสดุ	1.2	3.6	-2.4

ที่มา : สรุปจากแบบสอบถาม

ถึงแม้ว่าลักษณะโครงสร้างอาคาร และวัสดุมีความแข็งแรงมากขึ้นกว่าสภาพจากที่อยู่อาศัยเดิม แต่จากแบบสอบถามถึงสภาพที่อยู่อาศัยมีผู้เห็นว่าสภาพที่อยู่อาศัยมีสภาพแยกว่าเดิมร้อยละ 27.0 ซึ่งส่วนใหญ่ของผู้ที่ไม่พอใจสภาพที่อยู่อาศัยให้เหตุผลถึงขนาดที่อยู่อาศัยที่มีขนาดเล็กลงมาก

ตารางที่ 5.7 แสดงความคิดเห็นของชุมชนด้านสภาพที่อยู่อาศัย

สภาพที่อยู่อาศัย	จำนวน	ร้อยละ
ดีขึ้น	44	51.8
เหมือนเดิม	18	21.2
แย่ลง	23	27.0
รวม	85	100

ที่มา : สรุปจากแบบสอบถาม

5.3 การวิเคราะห์ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

5.3.1 สาธารณูปโภคและองค์ประกอบชุมชน

ตามมาตรฐานที่อยู่อาศัยของการเคหะแห่งชาติ กำหนดว่าสิ่งสาธารณูปโภคที่จำเป็นต้องจัดให้มีในเคหะชุมชนได้แก่ ถนน ทางเท้า การกำจัดน้ำเสีย ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ การระบายน้ำฝน ฯลฯ

ถนนจะต้องมีการจัดระบบการจราจรที่ปลอดภัย และเพียงพอต่อการสัญจรของรถยนต์และคนเดินเท้า มีพื้นที่กว้างขวางพอจะปลูกต้นไม้และติดตั้งเสาไฟฟ้า รวมทั้งมีท่อสำหรับระบายน้ำฝนด้วย ซึ่งถนนภายในชุมชนหน้าพระตำหนักเป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กมีขนาดความกว้าง 8.00 เมตรทุกถนน ใช้เป็นทั้งถนนและทางเดินเท้าร่วมกันมีทางระบายน้ำริมถนนทั้งสองฝั่งทั้งขนาดและผิวถนนเป็นไปตามมาตรฐานทุกถนน จากการสอบถามชาวชุมชน มีผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่าถนนภายในชุมชนมีสภาพดี จำนวนร้อยละ 55.3 ส่วนทางเดินเท้าส่วนใหญ่เห็นว่าอยู่ในสภาพดีเช่นกันคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 56.5 ของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด ทั้งนี้ถึงแม้ว่าทางเดินเท้าภายในชุมชนจะใช้ร่วมกับถนน แต่จากปริมาณจราจรที่น้อยทำให้การเดินเท้าบนถนนคล่องตัวและปลอดภัย อีกทั้งเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนเดิมที่บางชุมชนเป็นทางดินมีน้ำขังจึงทำให้ชาวชุมชนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าทางเดินเท้าปัจจุบันดีกว่าของเดิมมาก

ระบบสาธารณูปโภคอื่นๆประเภท ไฟถนน ระบบประปา ระบบไฟฟ้า ท่อระบายน้ำ ริมถนน ท่อระบายน้ำทิ้งจากครัวเรือน ระบบโทรศัพท์ และการจัดเก็บขยะ ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เห็นว่ามีสภาพที่ดี

ด้านองค์ประกอบชุมชนประเภท ระบบดับเพลิงและสนามเด็กเล่น ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เห็นว่า ควรมีการปรับปรุง เนื่องจากในชุมชนไม่มีระบบดับเพลิงอีกทั้งบ้านเรือนส่วนใหญ่ปลูกใกล้ชิดกันและมีไม้เป็นวัสดุสำคัญในการก่อสร้างบ้านเรือน ส่วนสนามเด็กเล่นในชุมชนก็ไม่ได้มีการจัดเตรียมไว้ เด็กเล็กในชุมชนจะอาศัยถนนในชุมชนซึ่งมักวิ่งผ่านไปมาบ่อยเป็นที่วิ่งเล่น

ตารางที่ 5.8 แสดงระดับความพึงพอใจต่อระบบสาธารณูปโภคและองค์ประกอบภายในชุมชน

รายการ	ดี	ปานกลาง	ควรปรับปรุง	ค่าเฉลี่ย
1 ถนนในชุมชน		●		1.58
2 ทางเดินเท้าภายในชุมชน	●			1.48
3 ไฟถนน		●		1.60
4 ระบบดับเพลิง			●	2.52
5 ระบบประปา		●		1.69
6 ระบบระบายน้ำริมถนน		●		1.65
7 ระบบระบายน้ำทิ้งจากครัวเรือน		●		1.60
8 ระบบไฟฟ้า	●			1.30
9 ระบบโทรศัพท์		●		1.81
10 การเก็บขยะ		●		1.61
11 สนามเด็กเล่น			●	2.65

ที่มา : สรุปจากแบบสอบถาม

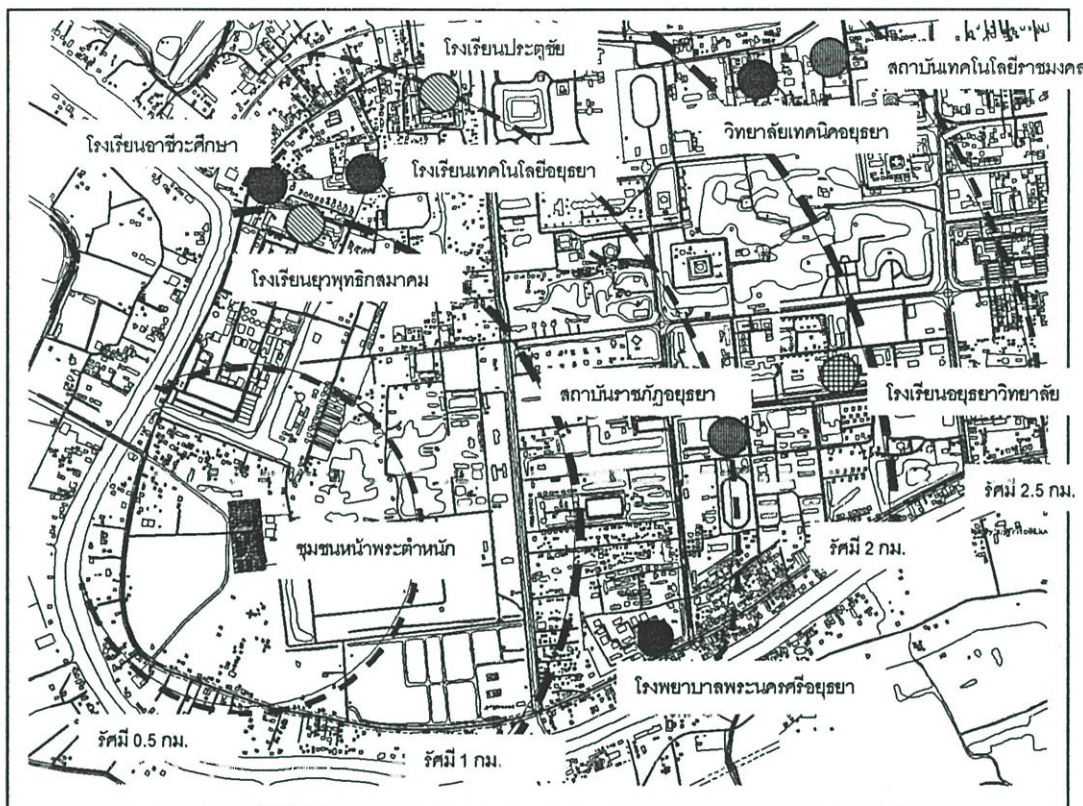
5.3.2 สาธารณูปการ

นอกจากมาตรฐานด้านสาธารณูปโภคและองค์ประกอบภายในชุมชนแล้ว การเข้าถึงสาธารณูปการต่างๆภายในเมืองเป็นเรื่องที่สำคัญเช่นกัน มาตรฐานการเข้าถึงสาธารณูปการที่สำคัญกับชุมชน คือ

โรงเรียนอนุบาล ระยะการเดินทางไม่เกิน	0.5	กิโลเมตร
โรงเรียนประถมศึกษา ระยะการเดินทางไม่เกิน	1.0	กิโลเมตร
โรงเรียนมัธยมศึกษา ระยะการเดินทางไม่เกิน	2.0	กิโลเมตร
วิทยาลัย/มหาวิทยาลัย ระยะการเดินทางไม่เกิน	2.0	กิโลเมตร
โรงพยาบาล/สถานีอนามัย ระยะการเดินทางไม่เกิน	1.5	กิโลเมตร

(ที่มา : เกณฑ์และมาตรฐานการวางและจัดทำผังเมืองรวม ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2544)

จะเห็นได้ว่าตำแหน่งของชุมชนหน้าพระตำหนักสามารถเข้าถึงบริการสาธารณูปการต่างๆ ทั้งโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมศึกษา วิทยาลัย/มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล ได้ตามที่กำหนดไว้ ตามมาตรฐานการวางผังเมือง ยกเว้นโรงเรียนอนุบาลที่มีระยะเกิน 0.5 กิโลเมตร

สัญลักษณ์

- โรงเรียนระดับอนุบาล ถึง ประถมศึกษา
- โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา
- โรงเรียนระดับวิทยาลัย/อาชีวศึกษา
- สถาบันการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย
- โรงพยาบาล

ภาพที่ 5.9 แผนที่แสดงตำแหน่งสาธารณูปการ และรัศมีการเข้าถึง

แหล่งพาณิชย์กรรมหลักประเภทตลาด ทั้งตลาดจ้าวพรหมและตลาดหัวรอ อยู่ในระยะการเดินทางประมาณ 3.5 กิโลเมตร ด้วยสภาพการจราจรที่คล่องตัวทำให้สามารถเดินทางเข้าถึงบริการได้ภายในเวลา 20 นาที บริการเหล่านี้จึงไม่เป็นอุปสรรคด้านระยะทาง

5.4 การวิเคราะห์โอกาสในการหารายได้

5.4.1 รายได้และรายจ่ายของครัวเรือน

สำหรับรายได้ของชาวชุมชนหน้าพระตำหนัก มีรายได้เฉลี่ยครอบครัวละประมาณ 15,707 บาทต่อเดือน เมื่อพิจารณากลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดและสูงสุด พบว่า มีความแตกต่างระหว่างรายได้ค่อนข้างสูง ผู้ที่มีรายได้ต่ำสุดมีรายได้เพียง 1,000 บาท/เดือน ส่วนผู้มีรายได้สูงสุดมีรายได้ 75,000 บาท/เดือน แสดงให้เห็นว่าภายในชุมชนมีกลุ่มรายได้ที่แตกต่างกันมาก เมื่อแบ่งการวิเคราะห์กลุ่มรายได้ออกเป็นจำนวน 3 กลุ่ม เป็นกลุ่มผู้มีรายได้น้อย (ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน) รายได้ ปานกลาง (มากกว่า 5,000 บาทแต่ไม่เกิน 10,000 บาท) และกลุ่มผู้มีรายได้สูง (เกินกว่า 10,000 บาทต่อเดือน) พิจารณาได้ว่ามีความหลากหลายด้านฐานะในชุมชนค่อนข้างสูง จึงสรุปได้ว่า ในชุมชนหน้าพระตำหนักเป็นกลุ่มผู้มีรายได้ค่อนข้างสูง มีความแตกต่างของรายได้ อย่างชัดเจน ระหว่างครอบครัวทั้งหมดในชุมชน กล่าวคือ มีทั้งครอบครัวที่มีฐานะยากจนมาก และฐานะในเกณฑ์ดีมาอยู่รวมกัน โดยครอบครัวส่วนใหญ่มีรายได้ในเกณฑ์ค่อนข้างสูง

ตารางที่ 5.9 แสดงรายได้เฉลี่ยของแต่ละกลุ่มรายได้

กลุ่มรายได้	รายได้เฉลี่ย	จำนวน	ร้อยละ
กลุ่มที่ 1 ต่ำกว่า 5,000	3,620	15	17.86
กลุ่มที่ 2 5,001-10,000	8,154	24	28.57
กลุ่มที่ 3 มากกว่า 10,000	23,766	45	53.57

ที่มา : สรุปจากแบบสอบถาม

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของการเปลี่ยนแปลงรายได้ พบว่ารายได้เฉลี่ยชุมชนลดลงเล็กน้อย เป็นสัดส่วนร้อยละ 0.53 ส่วนค่าใช้จ่ายเฉลี่ย 8,152 บาทต่อเดือนเพิ่มขึ้นเล็กน้อยร้อยละ 5.0

ตารางที่ 5.10 แสดงรายได้-รายจ่ายเฉลี่ยของชุมชน และการเปลี่ยนแปลง

รายได้เฉลี่ย (ก่อนย้าย)	รายได้เฉลี่ย (ปัจจุบัน)	การเปลี่ยนแปลง (%)	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย (ก่อนย้าย)	ค่าใช้จ่ายเฉลี่ย (ปัจจุบัน)	การเปลี่ยนแปลง (%)
15791	15707	-0.53	7764	8152	+5.00(%)

ที่มา : สรุปรจากแบบสอบถาม

เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยของการเปลี่ยนแปลงรายได้พบว่าในปัจจุบัน รายได้เฉลี่ยของชุมชน ลดลงจากเดิมเล็กน้อย คือ มีการเปลี่ยนแปลงรายได้ลดลงเป็นสัดส่วนร้อยละ 0.53 ส่วนรายจ่ายเฉลี่ยพบว่ามีการจ่ายสูงขึ้นเล็กน้อยเช่นกัน โดยมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นเป็นอัตราส่วนร้อยละ 5.00

ตารางที่ 5.11 แสดงรายได้-รายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อเดือนของแต่ละกลุ่มและการเปลี่ยนแปลง

กลุ่มรายได้	รายได้เฉลี่ย ปัจจุบัน	รายได้เฉลี่ย ก่อนย้าย	การ เปลี่ยนแปลง ลง (%)	รายจ่าย ปัจจุบัน	รายจ่าย เฉลี่ยก่อน ย้าย	การ เปลี่ยนแปลง ลง (%)
กลุ่มที่ 1 ต่ำกว่า 5,000	3,620	5,367	-32.55	2,513	2,327	+8.00
กลุ่มที่ 2 5,001-10,000	8,154	9,063	-10.03	5,375	5,813	-7.53
กลุ่มที่ 3 มากกว่า 10,000	23,766	22,410	+6.05	10,789	11,342	-4.88

ที่มา : วิเคราะห์จากแบบสอบถาม

เมื่อพิจารณาตามกลุ่มรายได้พบว่า ผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท มีการเปลี่ยนแปลงรายได้และรายจ่ายมากที่สุด โดยมีรายได้เฉลี่ยลดลงมากถึงร้อยละ 32.55 ในขณะที่รายจ่ายเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.00 ซึ่งนับว่าเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการหารายได้มากที่สุด และเมื่อพิจารณาถึงอาชีพของกลุ่มที่มีรายได้ลดลง พบว่ากลุ่มที่ได้รับผลกระทบเป็นกลุ่มที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย รับจ้างทั่วไป และช่างฝีมือ/แกะสลัก โดยส่วนใหญ่เป็นการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน ที่สภาพทางเศรษฐกิจในพื้นที่ขึ้นอยู่กับสภาพการท่องเที่ยวเป็นหลัก ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงที่อยู่จึงมีผลกระทบโดยตรงกับอาชีพ และทำเลที่ตั้งของการประกอบอาชีพที่เป็นแหล่งการค้าของเมือง ทำให้การเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวมีน้อยลง โดยเฉพาะกลุ่มที่มีอาชีพแกะสลักส่วนใหญ่มีรายได้ลดลงมาก ซึ่งเป็นผลกระทบที่เห็นได้ง่ายจากทำเลในการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไป รายได้ส่วนใหญ่ในปัจจุบันมาจากลูกค้าประจำที่รับสินค้าไปวางขายในเมือง อื่นๆ

ตารางที่ 5.12 แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มรายได้ และอาชีพเดิมของครัวเรือน

กลุ่มรายได้	อาชีพดั้งเดิม				
	ราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	พนักงาน/ ลูกจ้าง	ธุรกิจส่วนตัว/ ค้าขาย	รับจ้างทั่วไป	ช่างฝีมือ/ แกะสลัก
รายได้ลดลง	0	4	13	7	5
รายได้เท่าเดิม	6	4	6	5	1
รายได้เพิ่มขึ้น	7	6	11	7	1
รวม	13	14	30	19	7

ที่มา : วิเคราะห์จากแบบสอบถาม

5.4.2 การเปลี่ยนอาชีพและจำนวนผู้หารายได้ให้ครอบครัว

การเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักของครอบครัวของชาวชุมชนหน้าพระตำหนัก ส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก โดยอาชีพที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือ พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน มีจำนวนลดลง 4 ครอบครัว ส่วนอาชีพที่เพิ่มขึ้นมากที่สุดคือ อาชีพรับจ้างทั่วไปที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น 4 ครอบครัว ส่วนอาชีพช่างฝีมือ/แกะสลักไม่มีการเปลี่ยนแปลง เมื่อพิจารณาในภาพรวมจำนวนครอบครัวที่ประกอบอาชีพกับครอบครัวที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง แสดงถึงโอกาสในการประกอบอาชีพระหว่างก่อนโยกย้ายกับปัจจุบันไม่มีความแตกต่างกัน

ตารางที่ 5.13 แสดงการเปลี่ยนแปลงอาชีพหลักของครัวเรือน

อาชีพหลักของครัวเรือน	ปัจจุบัน (ครอบครัว)	ก่อนย้าย (ครอบครัว)	การเปลี่ยนแปลง (%)
ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	12	13	- 7.69
พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน	10	14	-28.57
ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย	32	31	+3.23
รับจ้างทั่วไป	23	19	+21.05
ช่างฝีมือ/แกะสลัก	7	7	0.00
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	1	1	0.00
รวม	85	85	-

ที่มา : วิเคราะห์จากแบบสอบถาม

ด้านการประกอบอาชีพเสริมของชุมชน มีครอบครัวที่มีอาชีพเสริมจำนวน 8 ครอบครัว จากครัวเรือนทั้งหมด 85 ครัวเรือนคิดเป็นร้อยละ 9.4 เป็นจำนวนที่ลดลงเล็กน้อย ที่มีครอบครัว มีอาชีพเสริมจำนวน 10 ครอบครัว โดยอาชีพเสริมส่วนใหญ่เป็นอาชีพค้าขาย จำนวนครอบครัว ที่ประกอบอาชีพเสริมที่ลดลง พิจารณาได้ว่าโอกาสในการหารายได้มีจำนวนลดลงเล็กน้อย

เมื่อพิจารณาจำนวนสมาชิกที่ประกอบอาชีพในครัวเรือนของทั้งชุมชน มีจำนวน 192 คน ลดลงจากเดิมก่อนโยกย้ายเพียง 1 คน จำนวนนี้ถือได้ว่าจำนวนสมาชิกที่ประกอบอาชีพในครัวเรือน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง หากพิจารณาความสัมพันธ์ของกลุ่มรายได้กับจำนวนสมาชิกที่ประกอบอาชีพจะเห็นว่า กลุ่มรายได้น้อย (ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน) ได้รับผลกระทบด้านการเข้าถึงโอกาสในการหารายได้มากที่สุด เนื่องจากในครัวเรือนมีผู้ประกอบอาชีพลดลงเป็นสัดส่วนร้อยละ 15.15 ของจำนวนผู้ประกอบอาชีพก่อนโยกย้าย

ตารางที่ 5.14 แสดงจำนวนผู้ประกอบอาชีพของแต่ละกลุ่มรายได้ ก่อน-หลังการโยกย้าย

กลุ่มรายได้	ผู้ประกอบอาชีพ ปัจจุบัน (คน)	ผู้ประกอบอาชีพ ก่อนโยกย้าย (คน)	การ เปลี่ยนแปลง (%)
กลุ่มที่ 1 ต่ำกว่า 5,000	28	33	-15.15
กลุ่มที่ 2 5,001-10,000	45	46	-2.17
กลุ่มที่ 3 มากกว่า 10,000	118	113	+4.42
รวม	191	192	-

ที่มา : วิเคราะห์จากแบบสอบถาม

5.5 วิเคราะห์ความพึงพอใจโดยเปรียบเทียบที่อยู่อาศัยเดิมกับปัจจุบัน

การวิเคราะห์ความพอใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชนหน้าพระตำหนัก เพื่อการประเมินความพอใจด้านที่อยู่อาศัย ทั้งในเรื่องของทำเลที่ตั้ง ขนาดแปลงที่ดิน สภาพที่พักอาศัย สภาพแวดล้อม ชุมชน ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย การบริการสาธารณูปโภค ความสะดวกในการเดินทาง ความน่าอยู่และความพึงพอใจต่อชุมชน

ความพึงพอใจของชุมชนเปรียบเทียบที่อยู่อาศัยในชุมชนเดิมก่อนโยกย้าย กับชุมชนหน้าพระตำหนักในปัจจุบัน พบว่า มีความพึงพอใจในสภาพบ้านมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.48 ซึ่งมีผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 52.9 ที่เห็นว่า บ้านของตนมีสภาพดีขึ้นกว่าเมื่ออาศัยในชุมชนเดิม รองลงมาได้แก่ ทางเท้าและถนน ที่มีค่าเฉลี่ย 2.66 และ 2.69 ตามลำดับ

ส่วนความไม่พึงพอใจมากที่สุดได้แก่ พื้นที่สวนสาธารณะและสนามเด็กเล่นในชุมชน ที่มีค่าเฉลี่ย 4.06 โดยมีผู้ที่เห็นว่าแย่ลงกว่าเดิมมากถึงร้อยละ 77.7 รองลงมาเป็นรถบริการสาธารณะ มีค่าเฉลี่ย 3.60

ตารางที่ 5.15 แสดงค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อชุมชนเปรียบเทียบ ก่อน-หลัง การโยกย้าย

	รายการ	ดีขึ้น มาก (1)	ดีขึ้น (2)	เหมือน เดิม (3)	ค่อนข้าง แย่ (4)	แย่ลง มาก (5)	ค่า เฉลี่ย
1.	ทำเลที่ตั้งของชุมชน			●			2.87
2.	ขนาดพื้นที่ดินปลูกบ้าน			●			2.99
3.	ขนาดพื้นที่บ้าน			●			2.98
4.	สภาพบ้าน			●			2.48
5.	สภาพแวดล้อมของชุมชน			●			
	-ความสะดวกของถนนและการระบายน้ำ			●			2.73
	-ขนาดสวนสาธารณะ/สนามเด็กเล่น				●		4.06
	-ความร่มรื่นของต้นไม้ในชุมชน				●		3.55
	-การทิ้งขยะ			●			2.71
6.	ความแออัดของชุมชน			●			2.88
7.	ความรู้สึกในการอยู่อาศัยที่มีกรรมสิทธิ์			●			2.74
8.	การบริการสาธารณูปโภค			●			
	-ผิวถนนและความกว้างของถนน			●			2.69
	-ผิวทางเท้าและความกว้างของทางเท้า			●			2.66
	-ความสว่างของไฟถนน			●			2.75
	-คุณภาพของน้ำประปา			●			2.75
	-ไฟฟ้าขัดข้อง			●			2.74
	-การบริการโทรศัพท์สาธารณะ			●			3.05
9.	ความสะดวกในการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ			●			
	-ระยะทางการเดินทาง				●		3.28
	-รถบริการสาธารณะ				●		3.60
10.	ความน่าอยู่โดยรวมของชุมชน			●			2.81
11.	ความพึงพอใจต่อชุมชน			●			2.86

ที่มา : วิเคราะห์จากแบบสอบถาม

ทั้งนี้อาจสรุปได้ว่า การโยกย้ายชุมชนทำให้เกิดการปรับปรุงเรื่องที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะด้านโครงสร้างของตัวที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภคที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แต่ขนาดพื้นที่ที่จำกัดทำให้ไม่มีพื้นที่เพียงพอในการสร้างองค์ประกอบชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยให้ความสำคัญ คือสนามเด็กเล่นในชุมชน ทั้งนี้ถึงแม้ในชุมชนเดิมไม่มีสนามเด็กเล่น แต่มีพื้นที่ให้เด็กเล็กในชุมชนได้วิ่งเล่น บนถนนได้อย่างค่อนข้างปลอดภัย รวมทั้งการเข้าถึงรถบริการสาธารณะที่ปัจจุบันผู้อยู่อาศัยใน ชุมชนนี้จะต้องเดินทางไปยังถนนอุโมง ระยะประมาณ 500 เมตร จึงจะมีรถสาธารณะให้บริการ ต่างจากเดิมที่ส่วนใหญ่มีรถบริการสาธารณะวิ่งผ่านชุมชน เนื่องจากอยู่ใกล้โบราณสถานสำคัญ

ชาวชุมชนหน้าพระตำหนักเป็นกลุ่มที่ถูกโยกย้ายมาจากหลายหลากพื้นที่มารวมกัน ซึ่งมีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านอาชีพ ฐานะ รายได้ การศึกษา โดยที่แต่ละกลุ่มมีแนวโน้มความพึงพอใจที่แตกต่างกันและจากการศึกษาสามารถพบกลุ่มความสัมพันธ์ได้ดังนี้

ตารางที่ 5.16 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับรายได้และความพึงพอใจในทำเลที่ตั้งชุมชน

		ทำเลที่ตั้งของชุมชน			รวม
		ดีกว่าเดิม	เหมือนเดิม	แย่กว่าเดิม	
ระดับรายได้ (% Row) [% Col]	กลุ่มรายได้น้อย (ไม่เกิน 5,000 บาท)	6 (40.0) [20.7]	4 (26.7) [10.0]	5 (33.3) [33.3]	15 17.9
	กลุ่มรายได้ปานกลาง (5,001-10,000 บาท)	3 (12.5) [10.3]	17 (70.8) [42.5]	4 (16.7) [26.7]	24 28.6
	กลุ่มรายได้สูง (มากกว่า 10,001 บาท)	20 (44.4) [69.0]	19 (42.2) [47.5]	6 (13.3) [40.0]	45 53.6
รวม		29 34.5	40 47.6	15 17.9	84 100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11.706*	4	.020
Likelihood Ratio	12.251	4	.016
Linear-by-Linear Association	2.587	1	.108
N of Valid Cases	84		

* 2 cells (22.2%) มีค่าคาดหวังน้อยกว่า 5 โดยค่าความถี่ที่คาดหวังไว้คือ 2.68

จากตารางความสัมพันธ์ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 84 คน กลุ่มที่มีความเห็นว่าสภาพทำเลที่ตั้งของชุมชนดีขึ้นส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้มีรายได้สูง เป็นจำนวนร้อยละ 69.0 กลุ่มผู้มีรายได้ปานกลางเห็นว่าไม่มีความแตกต่างของทำเลที่ตั้งมากที่สุดเป็นจำนวนร้อยละ 70.8

ตารางที่ 5.17 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระดับรายได้ และความพึงพอใจในการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆภายในเมือง

		ระยะเวลาเดินทางไปสถานที่ต่างๆภายในเมือง			รวม
		ดีกว่าเดิม	เหมือนเดิม	แย่กว่าเดิม	
ระดับรายได้ (% Row) [% Col]	กลุ่มรายได้น้อย (ไม่เกิน 5,000 บาท)		4 (26.7) [12.1]	11 (73.3) [33.3]	15 17.9
	กลุ่มรายได้ปานกลาง (5,001-10,000 บาท)	3 (12.5) [16.7]	10 (41.7) [30.3]	11 (45.8) [33.3]	24 28.6
	กลุ่มรายได้สูง (มากกว่า 10,001 บาท)	15 (33.3) [83.3]	19 (42.2) [57.6]	11 (24.4) [33.3]	45 53.6
รวม		18 21.4	33 39.3	33 39.3	84 100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15.036*	4	.005
Likelihood Ratio	17.522	4	.002
Linear-by-Linear Association	14.443	1	.000
N of Valid Cases	84		

* 1 cells (11.1%) มีค่าคาดหวังน้อยกว่า 5 โดยค่าความถี่ที่คาดหวังน้อยที่สุดคือ 3.21

การเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆของเมือง สะท้อนถึงทำเลที่ตั้งของชุมชนสัมพันธ์กับเมือง ซึ่งชาวชุมชนส่วนใหญ่มีแนวโน้มไม่พึงพอใจ โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้น้อยเป็นสัดส่วนร้อยละ 73.3 ผู้มีรายได้ปานกลางเห็นว่าแยลงและเหมือนเดิมใกล้เคียงกัน คิดเป็นสัดส่วน 45.8 และ 41.7 ตามลำดับ ส่วนกลุ่มรายได้สูงมองว่ามีแนวโน้มที่ดีขึ้น โดยกลุ่มที่เห็นว่ามีความสะดวกในการเดินทางมากขึ้นเป็นผู้มีรายได้สูงถึง ร้อยละ 83.3

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่อยู่อาศัย จำแนกกลุ่มการอยู่อาศัยเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่อาศัยอยู่ในบ้านแถวที่กรมศิลปากรสร้างให้ กับกลุ่มที่ต้องสร้างที่อยู่อาศัยเองประเภทกลุ่มบ้านเดี่ยวและบ้านแฝด มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นด้านทำเลที่ตั้งดังแสดงในตาราง ส่วนใหญ่ เห็นว่าทำเลที่ตั้งชุมชนไม่แตกต่างจากที่อยู่เดิมร้อยละ 47.1 รองลงมาเป็นผู้ที่มีความเห็นว่าเป็น ทำเลที่ดีกว่าที่อยู่เดิมร้อยละ 35.3 โดยที่ผู้ที่เห็นว่าทำเลที่ตั้งดีกว่าเดิมเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านเดี่ยว และบ้านแฝด (บ้านที่สร้างเอง โดยมีค่าชดเชยการรื้อย้ายจากกรมศิลปากร) เป็นจำนวนร้อยละ 83.3 ผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านแถวมีความเห็นว่าจะไม่มีความแตกต่างด้านทำเลที่ตั้งของชุมชนก่อนและ หลังโยกย้ายมีจำนวนร้อยละ 59.5 รองลงมาเห็นว่าทำเลที่ตั้งแยกลงกว่าเดิมร้อยละ 27.0

แนวโน้มความพึงพอใจต่อทำเลที่ตั้งชุมชนก่อนและหลังการโยกย้ายพบว่า ผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านเดี่ยวและบ้านแฝดมีความพึงพอใจในที่ตั้งชุมชนมากขึ้น แต่ผู้ที่อยู่บ้านแถวมีความเห็นว่าจะไม่มีความแตกต่างและมีแนวโน้มไปในทิศทางที่แยกลงกว่าเดิม

ตารางที่ 5.18 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างประเภทที่อยู่อาศัยและความพึงพอใจในทำเลที่ตั้งชุมชน

		ทำเลที่ตั้งของชุมชน			รวม
		ดีกว่าเดิม	เหมือนเดิม	แยกลงกว่าเดิม	
ประเภทที่อยู่อาศัย (% Row) [% Col]	บ้านเดี่ยวและบ้าน	25	18	5	48
	แฝด	(52.1)	(37.5)	(10.4)	56.5
	บ้านแถว	[83.3]	[45.0]	[33.3]	
	บ้านแถว	5	22	10	37
		(13.5)	(59.5)	(27.0)	43.5
		[16.7]	[55.0]	[66.7]	
รวม		30	40	15	85
		35.3	47.1	17.6	100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14.215*	2	.001
Likelihood Ratio	15.227	2	.000
Linear-by-Linear Association	12.618	1	.000
N of Valid Cases	85		

* 0 cells (0%) มีค่าคาดหวังน้อยกว่า 5 โดยค่าความถี่ที่คาดหวังที่น้อยที่สุดคือ 6.53

ทัศนคติของผู้อยู่อาศัยต่อการย้ายออกพบว่า มีผู้ที่คิดอยากจะย้ายออกคิดเป็นร้อยละ 20 ที่มีแนวความคิดอยากจะย้ายไปอยู่ที่อื่น ในขณะที่อีกร้อยละ 80 ไม่อยากย้ายออกจากชุมชนซึ่งใน

กระบวนการย้ายถิ่น Rossi (101:1955) กล่าวว่า ความต้องการย้ายที่อยู่เป็นความรู้สึกที่อยากจะย้ายไปอยู่ที่อื่น เนื่องจากความไม่พอใจในสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน

จากการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรของความต้องการย้ายที่อยู่กับลักษณะของความพึงพอใจต่อชุมชนโดยเปรียบเทียบที่อยู่อาศัยก่อนและหลังการโยกย้ายดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของผู้อยู่อาศัยต่อการย้ายออก และความพึงพอใจต่อทำเลที่ตั้งของชุมชน โดยเปรียบเทียบที่อยู่อาศัยเดิมกับปัจจุบัน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 85 คน เป็นผู้ที่ยากย้ายออกร้อยละ 20 และผู้ที่ไม่ต้องการย้ายร้อยละ 80 โดยผู้ที่ต้องการย้ายออก ที่คิดว่าทำเลที่ตั้งของชุมชนหน้าพระตำหนักดีกว่าที่เดิมมีจำนวนเพียงร้อยละ 11.8 และส่วนใหญ่ จะเห็นว่าไม่มีความแตกต่างด้านทำเลที่ตั้ง ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มความคิดเห็นที่มีแนวโน้มว่ากลุ่มนี้ มองว่าทำเลที่ตั้งแยกว่าเดิม ในขณะที่กลุ่มที่ไม่คิดจะโยกย้ายมีแนวโน้มมีความพึงพอใจในทำเลที่ตั้งของชุมชน

ตารางที่ 5.19 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจในทำเลที่ตั้งชุมชน

	ทำเลที่ตั้งของชุมชน			รวม	
	ดีกว่าเดิม	เหมือนเดิม	แยกว่าเดิม		
ทัศนคติต่อการย้ายออก	คิดจะย้าย	2	9	6	17
(% Row)		(11.8)	(52.9)	(35.3)	20.0
[% Col]		[6.7]	[22.5]	[40.0]	
	ไม่คิดจะย้าย	28	31	9	68
		(41.2)	(45.6)	(13.2)	80.0
		[93.3]	[77.5]	[60.0]	
รวม		30	40	15	85
		35.3	47.1	17.6	100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7.240*	2	.027
Likelihood Ratio	7.529	2	.023
Linear-by-Linear Association	7.146	1	.008
N of Valid Cases	85		

* 1 cells (16.7%) มีค่าคาดหวังน้อยกว่า 5 โดยค่าความถี่ที่คาดหวังไว้ต่ำที่สุดคือ 3.00

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของผู้อยู่อาศัยต่อการย้ายออก และขนาดพื้นที่สำหรับปลูกบ้านพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 85 คน ส่วนใหญ่เห็นว่าไม่มีความแตกต่างด้านพื้นที่

ปลูกบ้านมีสัดส่วนร้อยละ 47.1 รองลงมาเป็นผู้ที่มีทัศนคติด้านพื้นที่ปลูกบ้านที่ดีกว่าเดิมเป็นสัดส่วนร้อยละ 35.3 โดยส่วนนี้เป็นผู้ที่ไม่คิดจะย้ายออกเป็นจำนวนร้อยละ 85 เมื่อพิจารณาในกลุ่มผู้ที่ต้องการโยกย้าย ส่วนใหญ่เห็นว่าพื้นที่อยู่อาศัยแยลงและไม่ต่างจากที่อยู่เดิมในจำนวนเท่ากัน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 41.2 เท่ากัน

ข้อสังเกตจากการศึกษาตารางความสัมพันธ์ พบว่าแม้ส่วนใหญ่ของกลุ่มทัศนคติต่อการย้ายออกทั้งสองกลุ่มเห็นว่าไม่มีความต่างในเรื่องพื้นที่ปลูกบ้าน แต่ทิศทางต่างกัน กล่าวคือ ผู้ที่คิดจะย้ายออก มีแนวโน้มความพึงพอใจในพื้นที่ปลูกบ้านน้อยกว่าที่อยู่เดิม ในขณะที่ผู้ที่ไม่คิดย้าย มีแนวโน้มพึงพอใจมากขึ้น

ตารางที่ 5.20 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจพื้นที่ดินที่ใช้ปลูกบ้าน

		พื้นที่ปลูกบ้าน			รวม
		ดีกว่าเดิม	เหมือนเดิม	แย่กว่าเดิม	
ทัศนคติต่อการย้ายออก	คิดจะย้าย	3	7	7	17
	ย้ายออก	(17.6)	(41.2)	(41.2)	20.0
	(% Row)	[15.0]	[13.5]	[53.8]	
	[% Col]	17	45	6	68
	ไม่คิดจะย้าย	(25.0)	(66.2)	(8.8)	80.0
		[85.0]	[86.5]	[46.2]	
รวม		30	40	15	85
		35.3	47.1	17.6	100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11.010*	2	.004
Likelihood Ratio	9.128	2	.010
Linear-by-Linear Association	5.555	1	.018
N of Valid Cases	85		

* 1 cells (16.7%) มีค่าคาดหวังน้อยกว่า 5 โดยค่าความถี่ที่คาดหวังที่น้อยที่สุดคือ 3.00

จากตารางความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติของผู้อยู่อาศัยต่อการย้ายออก และความพึงพอใจต่อถนนภายในชุมชนและการระบายน้ำบนถนน พบว่า กลุ่มที่ไม่คิดจะย้ายออกมีความพึงพอใจด้านถนนภายในชุมชนและการระบายน้ำริมถนน ในระดับที่ดีกว่าเดิม และเท่าเดิม ใกล้เคียงกัน คิดเป็นร้อยละ 45.6 และ 48.5 ตามลำดับ ส่วนผู้ต้องการย้ายออกส่วนใหญ่มีระดับความพึงพอใจ

ลดลงคิดเป็นร้อยละ 47.1 จึงอาจสรุปได้ว่าผู้ที่คิดจะย้ายออกไม่พึงพอใจต่อ ถนนและการระบายน้ำบนถนนของชุมชนนี้ ขณะที่ผู้ไม่คิดจะย้ายจะมีความพึงพอใจ

ตารางที่ 5.21 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจในถนนภายในชุมชนและการระบายน้ำบนถนน

		ถนนภายในชุมชนและการระบายน้ำบนถนน			รวม
		ดีกว่าเดิม	เหมือนเดิม	แย่กว่าเดิม	
ทัศนคติต่อการย้ายออก	คิดจะย้าย	3 (17.6) [8.8]	6 (35.3) [15.4]	8 (47.1) [66.7]	17 20.0
	ไม่คิดจะย้าย	31 (45.6) [91.2]	33 (48.5) [84.6]	4 (5.9) [33.3]	68 80.0
รวม		34 40.0	39 45.9	12 14.1	85 100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	19.507*	2	.000
Likelihood Ratio	16.011	2	.000
Linear by Linear Association	13.540	1	.000
N of Valid Cases	85		

* 1 cells (16.7%) มีค่าคาดหวังน้อยกว่า 5 โดยค่าความถี่ที่คาดหวังที่น้อยที่สุดคือ 2.40

ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก กับความพึงพอใจในเรื่องความแออัดในชุมชน เมื่อพิจารณากลุ่มที่คิดจะย้ายออกมีความเห็นว่าสภาพความแออัดดีกว่าเดิม ร้อยละ 17.6 และ แย่กว่าเดิมร้อยละ 47.1 แสดงว่าโดยส่วนใหญ่แล้วกลุ่มผู้คิดจะย้ายออกส่วนใหญ่แล้วมองสภาพชุมชนว่ามีความแออัดมากกว่าในชุมชนเดิม ขณะที่กลุ่มที่ไม่คิดจะย้ายส่วนใหญ่เห็นว่าเหมือนเดิมและดีกว่าเดิม ในสัดส่วนร้อยละ 54.4 และ 33.8 ตามลำดับ แสดงว่าโดยส่วนใหญ่กลุ่มผู้ไม่ต้องการโยกย้ายเห็นว่าสภาพความแออัดในชุมชนไม่ต่างจากที่เดิมไปจนถึงมีความแออัดลดลง

ตารางที่ 5.22 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจต่อสภาพ
ความแออัดของชุมชน

		ความแออัดของชุมชน			รวม
		ดีกว่าเดิม	เหมือนเดิม	แย่กว่าเดิม	
ทัศนคติต่อการ ย้ายออก (% Row) [% Col]	คิดจะย้าย	3 (17.6) [11.5]	6 (35.3) [14.0]	8 (47.1) [50.0]	17 20.0
	ไม่คิดจะย้าย	23 (33.8) [88.5]	37 (54.4) [86.0]	8 (11.8) [50.0]	68 80.0
รวม		26 30.6	43 50.6	16 18.8	85 100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11.146*	2	.004
Likelihood Ratio	9.537	2	.008
Linear-by-Linear Association	7.414	1	.006
N of Valid Cases	85		

* 1 cells (16.7%) มีค่าคาดหวังน้อยกว่า 5 โดยค่าความถี่ที่คาดหวังที่น้อยที่สุดคือ 3.20

ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก กับความพึงพอใจด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัยพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมด 85 คน ส่วนใหญ่ตอบว่าความมั่นคงในที่อยู่อาศัยไม่ต่างจากในชุมชนเดิมและดีกว่าเดิม ในสัดส่วนร้อยละ 48.2 และ 38.3 ตามลำดับ เมื่อพิจารณากลุ่มผู้
ที่คิดจะย้ายออก ที่เห็นว่าความมั่นคงในที่อยู่อาศัยไม่ต่างจากชุมชนเดิมมากที่สุดร้อยละ 64.7
ส่วนที่ตอบว่าดีกว่าเดิมมีน้อยที่สุดจำนวนร้อยละ 5.9 ในขณะที่กลุ่มผู้ที่ไม่คิดจะย้ายออกมีความ
พึงพอใจในความมั่นคงในที่อยู่อาศัยมากขึ้นกว่าที่อยู่เดิมมีมากที่สุดจำนวนร้อยละ 47.1

ตารางที่ 5.23 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจในความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

		ความพึงพอใจด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัย			รวม
		ดีกว่าเดิม	เหมือนเดิม	แย่กว่าเดิม	
ทัศนคติต่อการย้ายออก	คิดจะย้าย	1 (5.9) [3.0]	11 (64.7) [26.8]	5 (29.4) [45.5]	17 20.0
	ไม่คิดจะย้าย	32 (47.1) [97.0]	30 (44.1) [73.2]	6 (8.8) [54.5]	68 80.0
รวม		33 38.8	41 48.2	11 12.9	85 100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11.589*	2	.003
Likelihood Ratio	13.260	2	.001
Linear-by-Linear Association	11.377	1	.001
N of Valid Cases	85		

- 1 cells (16.7%) มีค่าคาดหวังน้อยกว่า 5 โดยค่าความถี่ที่คาดหวังที่น้อยที่สุดคือ 2.20

ความสัมพันธ์ของทัศนคติต่อการย้ายออกและการบริการรถสาธารณะพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าการบริการรถสาธารณะในชุมชนหน้าพระตำหนัก แย่กว่าเดิมเป็นจำนวนร้อยละ 52.9 เมื่อพิจารณากลุ่มผู้ที่ย้ายที่อยู่พบว่าผู้ที่มีเห็นว่าบริการรถสาธารณะบริเวณชุมชนแย่กว่าเดิมถึงร้อยละ 82.4 ซึ่งแสดงถึงความไม่พอใจในการบริการของรถบริการสาธารณะ ทั้งนี้ อาจเนื่องจากไม่มีรถสาธารณะผ่านหน้าชุมชน ผู้ต้องการใช้บริการจะต้องเดินไปใช้บริการที่ถนน คู่มือที่มีระยะทางห่างจากชุมชน 500 เมตร ส่วนกลุ่มที่ไม่คิดจะโยกย้ายเห็นว่าการบริการรถสาธารณะแย่กว่าเดิม ใกล้เคียงกับกลุ่มที่เห็นว่าเหมือนเดิมเป็นสัดส่วนร้อยละ 45.6 และ 42.6 ตามลำดับ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่ากลุ่มที่ต้องการย้ายออกมีความไม่พอใจต่อบริการรถสาธารณะสูง

ตารางที่ 5.24 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจในการ
บริการรถสาธารณะ

	การบริการรถสาธารณะ			รวม
	ดีกว่าเดิม	เหมือนเดิม	แย่กว่าเดิม	
ทัศนคติต่อการ ย้ายออก (% Row) [% Col]	คิดจะย้าย 1 (5.9) [11.1]	2 (11.8) [6.5]	14 (82.4) [31.1]	17 20.0
	ไม่คิดจะย้าย 8 (11.8) [88.9]	29 (42.6) [93.5]	31 (45.6) [68.9]	68 80.0
รวม	9 10.6	31 36.5	45 52.9	85 100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7.473*	2	.024
Likelihood Ratio	8.159	2	.017
Linear-by-Linear Association	5.362	1	.021
N of Valid Cases	85		

* 1 cells (16.7%) มีค่าคาดหวังน้อยกว่า 5 โดยค่าความถี่ที่คาดหวังน้อยที่สุดคือ 1.80

สำหรับความสัมพันธ์ด้านทัศนคติต่อการย้ายออกกับความพอใจด้านความน่าอยู่โดยรวม
ของชุมชนพบว่าส่วนใหญ่เห็นว่า สภาพความน่าอยู่เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนเดิมแล้วไม่มีความ
แตกต่างกันคิดเป็นร้อยละ 41.2 รองลงมาเป็นผู้ที่เห็นว่ามีความน่าอยู่มากขึ้นร้อยละ 38.8 ส่วนที่
เห็นว่ามีความน่าอยู่น้อยลงมีน้อยที่สุดจำนวนร้อยละ 20 เมื่อพิจารณากลุ่มผู้อยากย้ายออกที่ผู้
ที่ไม่พอใจเรื่องความน่าอยู่ โดยคิดว่ามีความน่าอยู่ของชุมชนน้อยลง เป็นจำนวนมากที่สุดร้อยละ
47.1 ขณะที่ผู้ที่ไม่คิดที่จะย้ายออกเห็นว่าไม่มีความแตกต่างในด้านความน่าอยู่มากที่สุดเป็นร้อย
ละ 41.2 รองลงมาเห็นว่ามีความน่าอยู่มากกว่าเดิมร้อยละ 38.8 แสดงถึงแนวโน้มของกลุ่มที่ไม่
คิดย้ายออกที่มีความพึงพอใจต่อความน่าอยู่ของชุมชนที่ค่อนข้างมาก

ตารางที่ 5.25 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อการย้ายออก และความพึงพอใจในความ
น่าอยู่โดยรวมของชุมชน

		ความน่าอยู่โดยรวม			รวม
		ดีกว่าเดิม	เหมือนเดิม	แย่กว่าเดิม	
ทัศนคติต่อการ ย้ายออก (% Row)	คิดจะย้าย	4 (23.5) [12.1]	5 (29.4) [14.3]	8 (47.1) [47.1]	17 20.0
	ไม่คิดจะย้าย	29 (42.6) [87.9]	30 (44.1) [85.7]	9 (13.2) [52.9]	68 80.0
รวม		33 38.8	35 41.2	17 20.0	85 100

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11.589*	2	.008
Likelihood Ratio	13.260	2	.014
Linear-by-Linear Association	11.377	1	.009
N of Valid Cases	85		

* 1 cells (16.7%) มีค่าคาดหวังน้อยกว่า 5 โดยค่าความถี่ที่คาดหวังที่น้อยที่สุดคือ 3.40

การพิจารณาตัวแปรต่างๆที่มีผลต่อความต้องการย้ายที่อยู่พบว่าเป็นแรงผลักดันให้ย้ายออก
เนื่องจากความไม่พอใจในสภาพชุมชนปัจจุบัน ทั้งในด้านสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่างๆ ซึ่ง
ทัศนคติของผู้ต้องการย้ายออกมีความสัมพันธ์กับความไม่พึงพอใจด้านทำเลที่ตั้งชุมชน พื้นที่ปลูก
บ้าน ถนนและการระบายน้ำในชุมชน ความแออัดของชุมชน ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย การบริการ
รถสาธารณะและความน่าอยู่โดยรวมของชุมชน เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของแรง ผลักให้ย้าย
กับกลุ่มอาชีพ พบว่าสัดส่วนอาชีพที่ต้องการย้ายออกมากกว่าไม่คิดจะย้าย คืออาชีพ เกษตรกร
(ดูตารางที่ 5.25) เนื่องจากผลกระทบโดยตรงต่อที่ตั้งของสถานประกอบการส่งผล กระทบต่อ
โอกาสในการหารายได้ของผู้ประกอบการ เนื่องจากสถานที่ตั้งชุมชนใหม่อยู่บนถนนที่ ไม่
พลุกพล่าน การประกอบอาชีพ ค้าขายหรือช่างฝีมือจึงไม่ได้เปรียบในด้านที่ตั้ง เท่าชุมชนเดิม

ตารางที่ 5.26 แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มรายได้ และอาชีพเดิมของครัวเรือน

แรงผลักดันต่อการย้ายที่อยู่	อาชีพดั้งเดิม				
	ราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	พนักงาน/ ลูกจ้าง	ธุรกิจส่วนตัว/ ค้าขาย	รับจ้างทั่วไป	ช่างฝีมือ/ แกะสลัก
ต้องการย้าย	3	2	8	1	4
ไม่ต้องการย้าย	10	12	23	18	3
รวม	13	14	31	19	7

ที่มา : วิเคราะห์จากแบบสอบถาม

ความต้องการย้ายที่อยู่ของชาวชุมชน แสดงถึงความไม่พึงพอใจบางประการซึ่งจากการศึกษาพบว่าเป็นความไม่พึงพอใจต่อทั้งในด้านสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่างๆ ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว โดยที่กลุ่มรายได้ลดลงเป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนความต้องการย้ายออกมากที่สุดคิดเป็น 70.59 (จำนวน 12 คน ดูตารางที่ 5.26) แสดงถึงผลกระทบที่สำคัญด้านโอกาสในการหารายได้ต่อกลุ่มผู้อาศัยที่มีรายได้ลดลงในขั้นค่อนข้างมากจึงส่งผลต่อความต้องการย้ายออกด้วย

ตารางที่ 5.27 แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มรายได้ และการเปลี่ยนแปลงรายได้

แรงผลักดันต่อการย้ายที่อยู่	การเปลี่ยนแปลงรายได้		
	กลุ่มรายได้ลดลง	กลุ่มรายได้เท่าเดิม	กลุ่มรายได้เพิ่มขึ้น
ต้องการย้าย	12	2	3
ไม่ต้องการย้าย	18	19	30
รวม	30	21	33

ที่มา : วิเคราะห์จากแบบสอบถาม

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆสรุปได้ว่า ระดับรายได้กลุ่มที่อยู่อาศัยและทัศนคติต่อแรงผลักดันให้ย้ายย้ายออก มีความสัมพันธ์กับระดับความพึงพอใจต่อชุมชนโดยเปรียบเทียบชุมชนหน้าพระตำหนักกับที่อยู่อาศัยเดิม โดยมีข้อสังเกตของความสัมพันธ์กับตัวแปรต่างๆ ดังนี้

ระดับรายได้ครอบครัว พบว่าผู้มีรายได้สูงจะมีความพึงพอใจในทำเลที่ตั้งของชุมชนในระดับสูงขึ้นเมื่อเทียบกับชุมชนเดิมเนื่องจากบริเวณชุมชนเป็นบริเวณที่สงบไม่พลุกพล่าน เมื่อเปรียบเทียบกับความพอใจด้านระยะทางในการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ที่กลุ่มผู้มีรายได้สูงมีความเห็นว่าระยะการเดินทางไปสถานที่ต่างๆ จากชุมชนแห่งนี้กับชุมชนเดิมไม่มีความแตกต่างกัน

ในส่วนนี้อาจสรุปได้ว่า ผู้ที่มีระดับรายได้ครอบครัวสูงมักจะมียานพาหนะส่วนตัวในการเดินทางไปสถานที่ต่างๆ อย่างสะดวก รวมทั้งปริมาณการจราจรที่ไม่แน่นอนทำให้การเดินทางไปในทุกๆ ที่ในบริเวณเกาะเมืองจะใช้เวลาไม่เกิน 15 – 20 นาทีเท่านั้น ส่วนผู้มีรายได้น้อยจะมีความพึงพอใจในการเดินทางต่ำ เนื่องจากต้องพึ่งพาบริการสาธารณะรวมทั้งบริเวณหน้าชุมชนไม่มีรถสาธารณะผ่านจึงต้องเดินทางออกไปบนถนนอุทองเป็นระยะทางประมาณ 500 เมตร ซึ่งส่งผลต่อความพึงพอใจในด้านทำเลที่ตั้งของชุมชนด้วย

รูปแบบที่อยู่อาศัยซึ่งมีความสัมพันธ์กับทำเลที่ตั้ง สรุปได้ว่า กลุ่มผู้อยู่บ้านเดี่ยวและบ้านแฝดเป็นบ้านที่ต้องสร้างด้วยตัวเอง โดยมีค่าชดเชยการรื้อย้ายจากกรมศิลปากร กลุ่มนี้เห็นว่าทำเลที่ตั้งปัจจุบันดีกว่าเดิม ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อพิจารณากิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินพบว่าส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว ลักษณะการใช้ที่ดินประเภทนี้ต้องการความสงบ แต่มีการเข้าถึงได้สะดวกพอสมควร ต่างกับกลุ่มที่อยู่บ้านแถวซึ่งเป็นบ้านที่กรมศิลปากรสร้างชดเชยให้ โดยมีลักษณะและขนาดบ้านเหมือนเดิม อีกทั้งกลุ่มนี้มีกิจกรรมการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้งอยู่อาศัย และเป็นสถานที่ทำมาหากินซึ่งต้องการบริเวณที่มีผู้คนและนักท่องเที่ยวผ่านไปมา ทำให้แนวโน้ม ความพึงพอใจด้านทำเลที่ตั้งน้อยกว่ากลุ่มแรก

ด้านทัศนคติของผู้อยู่อาศัยต่อการย้ายออก สรุปได้ว่า ในชุมชนหน้าพระตำหนักมีกลุ่มที่อยากจะย้ายออกจากชุมชน เนื่องจากมีความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งทัศนคติของผู้ที่ต้องการย้ายออกมีความสัมพันธ์กับความไม่พึงพอใจด้าน ทำเลที่ตั้งชุมชน พื้นที่ปลูกบ้าน ถนนและการระบายน้ำในชุมชน ความแออัดของชุมชน ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย การบริการรถสาธารณะและความน่าอยู่โดยรวมของชุมชน โดยที่แนวโน้มของความไม่พึงพอใจในองค์ประกอบต่างๆ เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความต้องการย้ายที่อยู่ ที่เป็นแรงกระตุ้นอันไม่พึงปรารถนาซึ่งสอดคล้องกับ Rossi (101:1955) ที่กล่าวถึงความต้องการย้ายที่อยู่เป็นความรู้สึกที่อยากจะย้ายไปอยู่ที่อื่น เนื่องจากความไม่พอใจในสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม ปัจจุบันรวมทั้งความไม่สมดุลของสถานการณ์และโอกาสต่างๆ ในขณะที่ผู้ที่ไม่ต้องการย้ายออกมีแนวโน้มพึงพอใจต่อองค์ประกอบด้านต่างๆ ยกเว้นด้านการบริการรถสาธารณะซึ่งมีแนวโน้มไม่พึงพอใจเหมือนผู้ต้องการย้ายออก

จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาต่างๆ สรุปได้ว่าโดยภาพรวมแล้วชุมชนเล็่งพระตำหนักมีสภาพทางกายภาพที่ดีกว่าที่อยู่อาศัยในชุมชนเดิมทั้งสภาพโครงสร้างที่อยู่อาศัย และองค์ประกอบชุมชน แต่รูปลักษณะของอาคารยังคงมีความขัดแย้งกับพื้นที่ประวัติศาสตร์อยู่ ส่วนด้านโอกาสในการหารายได้ จะมีผลกระทบกับคนบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มที่เคยค้าขายอยู่ในบริเวณชุมชนเดิม

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการศึกษา

การจัดระเบียบชุมชนใหม่มีความจำเป็นมากขึ้นตามความสำคัญของเมืองประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา การบูรณะโบราณสถานเริ่มพิจารณาถึงความสัมพันธ์ต่อเนื่องกับพื้นที่รอบๆ โบราณสถาน บริเวณชุมชนที่มีรูปแบบไม่สอดคล้องกับโบราณสถานสำคัญจำเป็นต้องถูกย้ายออกไป แต่อย่างไรก็ตามการที่มีชุมชนอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่ช่วยให้อุทยานประวัติศาสตร์มีชีวิตชีวา มีความเคลื่อนไหว โบราณสถานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาหลายแห่งจัดเป็น โบราณสถานที่ยังประโยชน์ใช้สอย (Living Monument) ดังนั้นจึงควรให้มีชุมชนอยู่อาศัยด้วย แต่ต้องมีการจัดการที่ดี¹ โดยการนี้การควบคุมในเรื่องสิ่งก่อสร้างที่จะเกิดขึ้น จะต้องกระทำไปพร้อมๆกับสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป

การโยกย้ายชุมชนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ทั้งด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และความพึงพอใจต่อชุมชน ในการศึกษาผลกระทบของการโยกย้ายชุมชนในพื้นที่มรดกโลก กรณีศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต ด้านที่อยู่อาศัยในชุมชนหน้าพระตำหนัก อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามุ่งเน้นการศึกษาเฉพาะด้านการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย โดยมีประเด็นหลักในการศึกษา คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงด้านสาธารณูปโภค และองค์ประกอบชุมชน และการเปลี่ยนแปลงด้านโอกาสในการหารายได้ โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

- 1) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลง สภาพการอยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภค และโอกาสในการหารายได้ในชุมชนใหม่กับชุมชนเดิม และเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่อยู่อาศัย
- 2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจด้านที่อยู่อาศัยและสาธารณูปโภคต่อชุมชนใหม่
- 3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงเพื่อคุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้นรวมทั้งการเสนอแนะแนวทางการโยกย้ายชุมชนในที่อื่นๆในเขตอุทยานประวัติศาสตร์

¹ โครงการปรับปรุงแผนแม่บท นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา กรมศิลปากร 2537 หน้า 36.

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพการอยู่อาศัยสามารถสรุปผลได้ดังนี้

6.1.1 แผนพัฒนาและปรับปรุงชุมชนในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์

นโยบายด้านแผนพัฒนาและปรับปรุงชุมชน ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ตามแผนแม่บทนครประวัติศาสตร์ ได้วางแผนครอบคลุมการโยกย้ายชุมชน โดยให้ความสำคัญกับโบราณสถาน และความต่อเนื่องของพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การวางแผนพื้นที่รองรับจึงได้กำหนดพื้นที่ และรูปแบบให้สอดคล้องกับนครประวัติศาสตร์ แต่ในทางปฏิบัติการปลูกสร้างบ้านในชุมชนใหม่ไม่ได้มีลักษณะส่งเสริมเมืองประวัติศาสตร์ การก่อสร้างอาคารเป็นบ้านพักง่ายๆ มีคุณภาพกลางๆ ทั้งนี้เนื่องจากการขาดแนวทางในด้านรูปแบบการก่อสร้างบ้านพักอาศัย เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและต่อเนื่องของอาคารที่พักอาศัย กับโบราณสถาน อีกทั้งไม่มีเทศบัญญัติควบคุมรูปแบบการก่อสร้างในพื้นที่นครประวัติศาสตร์ ให้มีความกลมกลืนกัน

6.1.2 สภาพโครงสร้างที่อยู่อาศัย

1) ลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัย

ทำเลที่ตั้งของชุมชนอยู่ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาที่มีน้ำล้อมโดยรอบ ด้วยสภาพเกาะเมืองที่มีขนาดเล็กทำให้การเดินทางไปยังสถานที่สำคัญอันเป็นองค์ประกอบของเมืองมีความคล่องตัวในการเดินทาง ซึ่งถือว่าการโยกย้ายชุมชนนี้เป็นการโยกย้ายที่อยู่ใกล้กับที่อยู่อาศัยเดิม และอยู่ในพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ด้วย ในส่วนนี้ชาวชุมชนหน้าพระตำหนักสวนใหญ่มีความพอใจในทำเลที่ตั้ง มากกว่าที่อยู่เดิม

การสร้างบ้านเรือนของชุมชนแยกได้เป็นสองส่วน คือ บ้านแถวที่สร้างโดยกรมศิลปากรเป็นบ้านแถวชั้นเดียว โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างตามลักษณะเดิมของบ้านในชุมชนข้างพระเจ้าอุทอง และบ้าน ที่ชาวชุมชนต้องสร้างกันเอง โดยกรมศิลปากรจ่ายค่าชดเชยการรื้อย้าย ลักษณะการก่อสร้างบ้านส่วนใหญ่มีการผสมผสานวัสดุเก่าและใหม่ร่วมกัน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างลง บ้านพักอาศัยที่ชาวชุมชนก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นบ้านสองชั้น เนื่องจากต้องการพื้นที่ใช้สอยที่มากขึ้น การจัดระเบียบชุมชนใหม่มีการจัดสรรพื้นที่เป็นระเบียบ ทำให้ชุมชนเห็นว่าในสภาพชุมชน มีความสะอาดเป็นระเบียบมากกว่าที่อยู่อาศัยเดิม แต่ด้าน ความร่วมมือกลับลดลงทั้งนี้เนื่องจากความจำกัดของพื้นที่ทำให้มีที่ว่างลดลงด้วย ส่วนเรื่องขนาด พื้นที่ของที่พักอาศัยส่วนใหญ่เห็นว่าไม่ต่างจากชุมชนเดิม

รวมทั้งสภาพบ้านที่ส่วนใหญ่เห็นว่ามีสภาพดีขึ้น เนื่องจากมีการก่อสร้างใหม่และการใช้วัสดุที่มีคุณภาพและความมั่นคงแข็งแรง มากขึ้น

2) มาตรฐานของที่อยู่อาศัย

ถึงแม้ว่าส่วนใหญ่ผู้อาศัยจะเห็นว่าไม่มีความแตกต่างมากมากนักระหว่างขนาดที่ดินปัจจุบันกับชุมชนเดิม และมีความพึงพอใจต่อสภาพบ้านของตน แต่เมื่อพิจารณาด้านขนาดแปลงที่ดิน พบว่ามีหลายแปลงที่มีขนาดต่ำกว่ามาตรฐาน รวมทั้งบ้านบางหลังที่มีการก่อสร้างโดยใช้วัสดุต่ำกว่ามาตรฐานและเศษวัสดุในการก่อสร้าง ดังนั้นในส่วนนี้จะเห็นได้ว่าความพึงพอใจมักจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในอดีต โดยการเปรียบเทียบสภาพที่อยู่อาศัยจากอดีตกับปัจจุบัน ซึ่งแนวโน้มส่วนใหญ่เอนเอียงไปทางพึงพอใจ แม้ว่าจะมีขนาดแปลงที่ดินบางแปลงต่ำกว่ามาตรฐาน รวมทั้งการก่อสร้างบ้านด้วยวัสดุคุณภาพต่ำ แสดงให้เห็นว่ามาตรฐานของที่พักอาศัยมีความแตกต่างกับความพึงพอใจของแต่ละบุคคล

3) ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย

ผู้อาศัยในชุมชนหน้าพระตำหนักส่วนใหญ่เห็นว่าความมั่นคงในที่อยู่อาศัยปัจจุบันไม่แตกต่างจากที่อยู่เดิม รองลงมาเห็นว่ามีความมั่นคงมากขึ้นเป็นสัดส่วนร้อยละ 47.10 และ 38.80 แนวโน้มดังกล่าวแสดงถึงความมั่นคงในด้านกรรมสิทธิ์ที่ดีขึ้น ความมั่นคงในชุมชนนี้เป็นความมั่นคงในลักษณะชั่วคราว (เสาวคนธ์และคณะ, 2534 : 10-11) อันหมายถึงการที่ผู้อาศัยยังไม่ได้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนเอง แต่พอจะมีหลักประกันที่ดินสามารถอยู่อาศัยได้นานพอสมควร และการมีความมั่นคงในที่อาศัยนี้ ทำให้ชาวชุมชนมีกำลังใจที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมให้น่าอยู่มากขึ้น โดยมีมีการก่อสร้างอาคารพักอาศัยที่มีความมั่นคงถาวรกว่าที่อยู่อาศัยเดิม ตามสภาพการเงินของแต่ละครอบครัว สอดคล้องกับ Turner (1976) ที่กล่าวว่าความมั่นคงในที่อาศัยนำไปสู่การพัฒนาทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมด้วย

โดยสรุปจากการศึกษาลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัย กล่าวได้ว่าสภาพโครงสร้างที่อยู่อาศัยของชุมชนหน้าพระตำหนัก ดีกว่าที่อยู่อาศัยในชุมชนเดิมตามทัศนคติของผู้อาศัย ความหนาแน่นของชุมชนอยู่ในเกณฑ์ความหนาแน่นต่ำ 26 คนต่อไร่ ขนาดแปลงที่ดินอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำ อย่างไรก็ตามค่าเฉลี่ยขนาดแปลงที่ดินก็ยังคงมากกว่าโครงการโยกย้ายที่อยู่ของชุมชนแออัดที่จัดการโดยการเคหะแห่งชาติ อีกทั้งผู้อาศัยส่วนมากเห็นว่าขนาดแปลงที่ดินใกล้เคียงกับที่อยู่เดิม

สภาพตัวอาคารที่ก่อสร้างด้วยวัสดุที่มีคุณภาพดีกว่าในชุมชนเดิมสะท้อนถึง ความมั่นคง ในที่อยู่อาศัยของชุมชนที่มากขึ้น ทำให้ผู้อยู่มีกำลังใจที่จะปรับปรุงที่อยู่ให้มีความคงทนถาวร

6.1.3 สภาพโครงสร้างพื้นฐานและองค์ประกอบชุมชน

ผู้อยู่อาศัยในชุมชนหน้าพระตำหนักโดยรวมเห็นว่าสภาพโครงสร้างพื้นฐานและองค์ประกอบชุมชนเกือบทั้งหมดอยู่ในระดับปานกลางถึงดี เป็นส่วนใหญ่เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนเดิม ก่อนโยกย้าย ยกเว้นระบบดับเพลิงและสนามเด็กเล่นที่ส่วนมากเห็นว่าแย่งลง เนื่องจากในชุมชน หน้าพระตำหนักไม่มีทั้งระบบดับเพลิงและสนามเด็กเล่น ถึงแม้ว่าชาวชุมชนส่วนใหญ่เสนอ ให้จัดให้มีสนามเด็กเล่น แต่จากสภาพชุมชนที่มีพื้นที่ค่อนข้างจำกัดทำให้การจัดพื้นที่สนาม เด็กเล่นเป็นไปได้ยาก กิจกรรมดังกล่าวจึงเกิดในส่วนถนนของชุมชน โดยเฉพาะบริเวณถนน ปลายตันที่มีรถผ่านเข้าออกน้อย

เมื่อพิจารณามาตรฐานด้านโครงสร้างพื้นฐานและองค์ประกอบชุมชนที่มีในชุมชนทั้งหมด อยู่ในเกณฑ์ที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งถนนในชุมชน ที่จัดการโดยกรมศิลปากรมีสัดส่วนค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับแปลงที่ดินเป็นสัดส่วนร้อยละ 33.96 เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็กกว้าง 8.00 เมตร มีท่อระบายน้ำทั้งสองฝั่งถนน กล่าวได้ว่าระบบถนนในชุมชนอยู่ในเกณฑ์สูงกว่ามาตรฐาน ค่อนข้างมาก

ด้านการเข้าถึงสาธารณูปการของเมืองส่วนใหญ่อยู่ในรัศมีที่สามารถเข้าถึงได้ตามเกณฑ์มาตรฐานด้านผังเมือง ยกเว้นตลาดที่มีระยะการเดินทางประมาณ 3.5 กิโลเมตร อย่างไรก็ตามสภาพ การจราจรที่คล่องตัวทำให้การเข้าถึงตลาดใช้เวลาไม่เกิน 20 นาที ทำให้สามารถเข้าถึงตลาด ได้สะดวกจากที่ตั้งของชุมชน

ด้านการบริการรถสาธารณะ เป็นปัญหาที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยไม่พึงพอใจค่อนข้างมาก เนื่องจากรถสาธารณะไม่ได้วิ่งผ่านหน้าชุมชน ผู้อยู่อาศัยจะต้องเดินมายังถนนคู่ของระยะทาง ประมาณ 500 เมตร ซึ่งเป็นระยะที่ชาวชุมชนเห็นว่าไกล โดยเฉพาะเมื่อต้องขนสัมภาระมาด้วย

โดยสรุปจากการศึกษา พบว่าสภาพโครงสร้างพื้นฐานและองค์ประกอบชุมชนของชุมชน หน้าพระตำหนักอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานที่ดี ยกเว้นระบบดับเพลิงในชุมชนและสนามเด็กเล่น รวมทั้งด้านการบริการรถสาธารณะที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยไม่พึงพอใจ เนื่องจากการเข้าถึงบริการรถ สาธารณะต้องใช้ระยะการเดินทางเท้าค่อนข้างไกล

6.1.4 โอกาสในการหารายได้

รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนของชาวชุมชนอยู่ที่ 15,707 บาทต่อเดือน โดยเฉลี่ยมีรายได้ลดลงจากเดิม (ก่อนโยกย้าย) เล็กน้อย นับเป็นจำนวนรายได้ที่ค่อนข้างสูง แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะกลุ่มพบว่า ในชุมชนมีกลุ่มรายได้ที่แตกต่างกันเป็นอย่างมาก กลุ่มผู้มีรายได้ต่ำ (ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน) มีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเพียง 3,620 บาทต่อเดือน เป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการโยกย้ายมากที่สุดเนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงรายได้ก่อนโยกย้ายชุมชน ลดลงมากถึงร้อยละ 32.55 กลุ่มที่มีผลกระทบด้านรายได้จากการโยกย้าย เป็นกลุ่มที่มีอาชีพโดยตรงกับโบราณสถาน เช่นผู้ที่ค้าขายสินค้าในบริเวณชุมชนเดิม และกลุ่มที่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป เป็นบริเวณที่มีความพลุกพล่านมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากจึงทำให้การค้าขายสะดวก เมื่อโยกย้ายไปยังบริเวณหน้าพระตำหนักเป็นบริเวณสงบ ไม่มีนักท่องเที่ยว จึงมีผลกระทบต่อกลุ่มค้าขายที่อยู่บริเวณชุมชนมาก ส่วนกลุ่มที่ไม่ได้รับผลกระทบด้านอาชีพเป็นกลุ่มที่ทำงานประจำประเภทรับราชการ รัฐวิสาหกิจ พนักงานลูกจ้างบริษัทเอกชน และกลุ่มอาชีพค้าขายที่มีสถานประกอบการเป็นหลักแหล่งนอกชุมชนเดิม

การเปลี่ยนแปลงอาชีพของผู้ที่โยกย้ายมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะยังทำอาชีพแบบเดิม แต่เปลี่ยนสถานประกอบการไป โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพค้าขาย จากที่เคยค้าขายบริเวณชุมชนก็จะย้ายไปค้าขายบริเวณร้านค้าของที่ระลึกของกรมศิลปากร และบริเวณตลาด ในกลุ่มนี้ทำให้มีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจากค่าเช่าสถานที่

กลุ่มอาชีพแกะสลักหินนับเป็นกลุ่มอาชีพที่มีความต่อเนื่องกับโบราณสถาน และศิลปวัฒนธรรม แต่ก็ยังเป็นอีกกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมาก เนื่องจากลูกค้าที่เป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศที่มีความชื่นชมด้านศิลปวัฒนธรรมกับหินแกะสลักหายไป ทั้งนี้เนื่องจากบริเวณชุมชนซึ่งถูกกำหนดเป็นหมู่บ้านศิลปหัตถกรรม ขาดความต่อเนื่องกับโบราณสถานสำคัญ อีกทั้งไม่มีการประชาสัมพันธ์ดี กลุ่มอาชีพแกะสลักจึงเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบอีกกลุ่ม โดยลูกค้าส่วนใหญ่เป็นลูกค้าประจำที่รับสินค้าไปขายต่อ

โดยสรุป พบว่าในชุมชนมีความแตกต่างกันในด้านฐานะและอาชีพ การโยกย้ายชุมชนมีผลกระทบต่อโอกาสในการหารายได้ของคนในชุมชนบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มช่างฝีมือและกลุ่มค้าขายที่มีความเกี่ยวเนื่องกับโบราณสถาน อาศัยบริเวณโบราณสถานที่มีนักท่องเที่ยวเป็นแหล่งทำมาหากิน การเปลี่ยนที่อยู่ทำให้ต้องเปลี่ยนแหล่งทำมาหากินด้วย จึงทำให้ขาดความต่อเนื่องในด้านเศรษฐกิจ ส่งผลผลกระทบต่อความมั่นคงทางจิตใจไปด้วย

6.1.5 ความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

ความพึงพอใจต่อที่อยู่อาศัยโดยเปรียบเทียบกับชุมชนเดิม ซึ่งความคิดเห็นจะมีความแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ในฐานะอาชีพของแต่ละบุคคลพบว่า ส่วนใหญ่ผู้อาศัยมีความพึงพอใจที่อยู่อาศัยใหม่ ยกเว้นด้าน สนามเด็กเล่นและระบบดับเพลิง ที่เป็นองค์ประกอบชุมชนที่ยังขาดไป รวมทั้งบริการรถสาธารณะที่ส่งผลให้การเดินทางไปสถานที่ต่างๆไม่สะดวกนัก

จากการศึกษาพบว่าความพึงพอใจในทำเลที่ตั้งมีความสัมพันธ์กับระดับรายได้ โดยผู้มีรายได้สูงจะมีความพึงพอใจในที่ตั้งของชุมชนมาก เนื่องจากสภาพที่ตั้งของชุมชนที่อยู่ภายในเกาะเมืองเป็นบริเวณที่มีความสงบไม่พลุกพล่านเหมาะกับการอยู่อาศัย มีสาธารณูปโภคในสภาพดีการเดินทางไปสถานที่ต่างๆสะดวก ซึ่งผู้มีระดับรายได้สูงจะมียานพาหนะส่วนบุคคลช่วยอำนวยความสะดวก ส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ในระดับสูงด้วย ส่วนผู้มีรายได้น้อย ไม่มียานพาหนะส่วนบุคคล ต้องอาศัยรถบริการสาธารณะที่ไม่ค่อยสะดวกนัก ทำให้การเข้าถึงแหล่งงานไม่สะดวกไปด้วยส่งผลต่อความพึงพอใจในระดับต่ำสอดคล้องกับ ดารณี (2539 : 88) กล่าวว่าการศึกษาที่อยู่อาศัยต้องพิจารณาโอกาสในการหารายได้ด้วย เนื่องจากคนในเมืองมักเลือกที่อยู่อาศัยที่เข้าถึงแหล่งงานได้สะดวก นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Brain Goodal (1974 : 151-161) กล่าวถึงรายได้ ความพอใจและการเลือกที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กัน ผู้มีรายได้สูงต้องการที่พักอาศัยที่มีความสะดวกและสงบ

นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจในทำเลที่ตั้งของชุมชนมีความสัมพันธ์กับประเภทที่อยู่อาศัย โดยผู้อาศัยในบ้านเดี่ยว ซึ่งต้องการความสงบเป็นส่วนตัวจึงพึงพอใจทำเลที่ตั้งที่มีความสงบไม่พลุกพล่าน ผู้อาศัยบ้านแถวคุ้นเคยกับการอยู่อาศัยบ้านแถวในชุมชนเดิมก่อนอยู่แล้ว จึงเห็นว่าไม่มีความแตกต่างกัน

ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัย สะท้อนถึงความไม่พึงพอใจต่อสภาพที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน จากการศึกษาสรุปได้ว่า ผู้ต้องการย้ายออกมีจำนวนร้อยละ 20 ของชุมชน โดยที่แนวโน้มของความไม่พึงพอใจในองค์ประกอบต่างๆ เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความต้องการย้ายที่อยู่ ที่เป็นแรงกระตุ้นอันไม่พึงปรารถนา สถานการณ์และองค์ประกอบต่างๆที่สะท้อนถึงความไม่พึงพอใจต่อผู้ต้องการย้ายออกจากชุมชนคือ ทำเลที่ตั้งชุมชน พื้นที่ปลูกบ้าน ถนนและการระบายน้ำในชุมชน ความแออัดของชุมชน ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และการบริการรถสาธารณะ ส่งผลต่อความพึงพอใจด้านความน่าอยู่โดยรวมของชุมชนด้วย

สรุปในภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต ด้านที่อยู่อาศัยของชุมชนหน้าพระตำหนัก กล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในด้านกายภาพทั้งโครงสร้างที่อยู่อาศัย โครงสร้างพื้นฐาน และองค์ประกอบชุมชน ส่วนในด้านโอกาสในการหารายได้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของคุณภาพที่อยู่อาศัย มีการเปลี่ยนแปลงที่แย่ลง เนื่องจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนเดิม มีความผูกพันทางระบบเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับพื้นที่หรือที่ตั้งในการหารายได้ การเปลี่ยนแปลงด้วยการย้ายที่อยู่อาศัยทำให้ขาดความต่อเนื่องด้านเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านจิตใจ ดังนั้นการได้มาซึ่งที่อยู่อาศัยไม่เพียงแต่จะต้องมีความมั่นคง มีคุณภาพที่ดี แต่จะต้องมีความมั่นคงในเรื่องการหารายได้ภายในเมืองอีกด้วย (Douglass อ้างใน ดารณี : 2539)

6.2 ข้อเสนอแนะ

การโยกย้ายชุมชนไปอยู่ที่ใหม่ (Relocation) ตามที่สำนักงานโครงการนครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยาได้ดำเนินการตามแผนแม่บท โครงการอนุรักษ์และพัฒนาอุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ที่จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมทั้งด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม โบราณคดี ผังเมืองและสภาพแวดล้อม สำหรับการโยกย้ายชุมชนมิได้เพียงคำนึงถึงด้านที่กล่าวมาเท่านั้น จะต้องคำนึงถึง ความมั่นคงในที่อยู่ สภาพที่ตั้ง ขนาดที่ดิน การปลูกสร้างที่พักอาศัย สาธารณูปโภค องค์ประกอบชุมชน ตลอดจนความมั่นคงในการหารายได้อีกด้วย เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สอดคล้องและยั่งยืน ซึ่งจากการศึกษาสามารถสรุปข้อเสนอแนะได้ดังนี้

- 6.2.1 ข้อเสนอแนะทางนโยบาย
- 6.2.2 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการที่อยู่อาศัย
- 6.2.3 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการโครงสร้างพื้นฐาน
- 6.2.4 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการโอกาสในการหารายได้
- 6.2.5 ข้อเสนอแนะในการจัดการโยกย้ายชุมชนในพื้นที่อื่นๆ

6.2.1 ข้อเสนอแนะทางนโยบาย

มีข้อเสนอแนะดังนี้

- 1) สภาพปัญหาในพื้นที่ นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ขาดความเป็นระเบียบในการใช้ประโยชน์ที่ดิน และไม่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางด้านศิลปกรรม ของกลุ่มโบราณสถานสำคัญ แนวทางการโยกย้าย ชุมชนหรืออาคารสถานที่ราชการที่ไม่กลมกลืนกับตัวโบราณ

สถานจึงจำเป็นต้องถูกโยกย้ายปรับเปลี่ยน เพื่อเสริมสร้างคุณค่าให้กับกลุ่มโบราณสถานสำคัญ โดยที่แนวทางการโยกย้ายควรมีทางเลือกสำหรับชุมชน ที่เหมาะกับสถานการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มที่ได้ผลกระทบรุนแรงด้านการประกอบอาชีพ ให้สามารถมีสถานประกอบอาชีพได้ด้วย

2) การวางแผนปฏิบัติการด้านการอนุรักษ์ตามแผนแม่บท ควรมีความต่อเนื่อง เพื่อลดผลกระทบกับชุมชน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว สำหรับกลุ่มอาชีพประเภทศิลปหัตถกรรมนั้น ตามแผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้วางแผนในการโยกย้ายรวมกลุ่มกัน เพื่อเสริมสร้างบรรยากาศด้านกิจกรรมที่สอดคล้องกับเมืองอนุรักษ์ แต่ขณะนี้ยังไม่ได้ดำเนินการจึงก่อเกิด ผลกระทบด้านอาชีพ

3) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสนอมาตรการที่เหมาะสม ลดข้อขัดแย้งระหว่าง ชุมชน โบราณสถาน และกิจกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเคหะแห่งชาติ ที่มีความรู้และเชี่ยวชาญในการ พัฒนาด้านที่อยู่อาศัย

4) กำหนดมาตรการในการสร้างที่พักอาศัยเป็นแนวทางในการปฏิบัติ (Guideline) ในการสร้างที่พักอาศัยของชุมชน เพื่อสร้างความสอดคล้องกับพื้นที่อนุรักษ์ โดยกำหนดทางเลือกหลายรูปแบบ ให้เหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจของผู้อยู่อาศัย

6.2.2 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการที่อยู่อาศัย

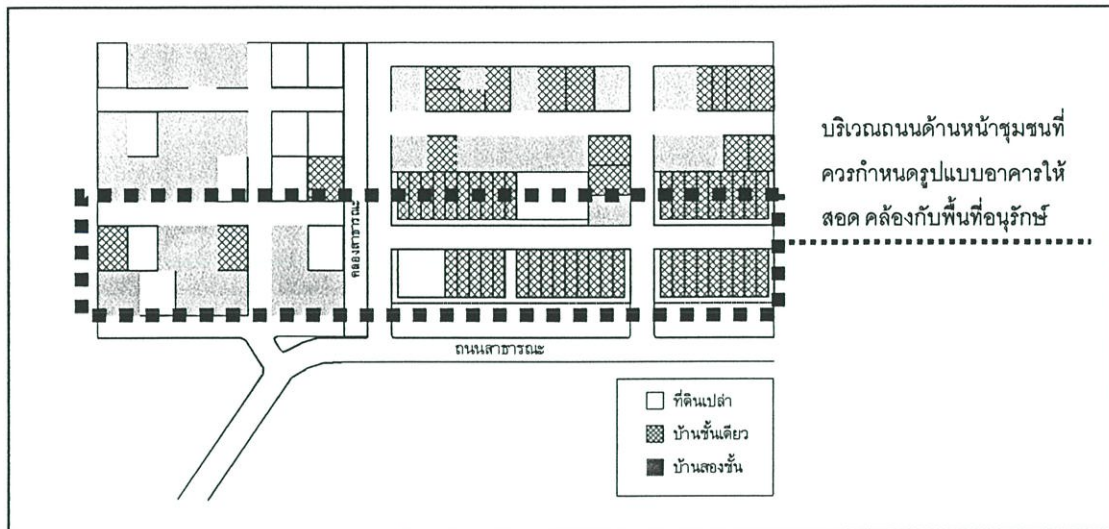
มีข้อเสนอแนะดังนี้

1) กำหนดแนวทางเบื้องต้น (Guideline) ในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับพื้นที่อนุรักษ์ โดยมีแนวทางเลือกในหลายรูปแบบ

2) กำหนดแนวทางในการใช้สีทาอาคาร หลังคา และวัสดุผนังหลังคาให้เหมาะสม

3) ส่งเสริมให้ชุมชนที่มีสภาพที่อยู่อาศัยไม่ถูกสุขลักษณะ ปรับปรุงที่อยู่อาศัย โดยการกำหนดแนวทาง และหาแหล่งเงินกู้ราคาถูกแก่ผู้มีฐานะยากจน

4) กำหนดการควบคุมรูปแบบอาคารเข้มงวดบริเวณถนนด้านหน้าชุมชน เพื่อสร้างบรรยากาศของเมือง ส่วนด้านหลังให้มีการผ่อนปรนตามระยะการมองเห็น เนื่องจากถนนสายนี้ (เลี้ยวพระตำหนัก) จะถูกใช้เป็นถนนสายหลักต่อไป

ภาพที่ 6.1 บริเวณด้านหน้าชุมชนที่ควรกำหนดรูปแบบในการปรับปรุงอาคารได้

6.2.3 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการโครงสร้างพื้นฐาน

มีข้อเสนอแนะดังนี้

1) องค์ประกอบชุมชนที่ชาวชุมชนเห็นว่ามีความมากที่สุดคือสนามเด็กเล่น ดังนั้นการปรับปรุงพื้นที่ให้มีสนามเด็กเล่น จะทำให้ผู้อาศัยมีความพึงพอใจมากขึ้น โดยขอใช้พื้นที่ว่างขององค์การบริหารส่วนจังหวัดที่ยังไม่มีการใช้ประโยชน์ชั่วคราวก่อน แต่อย่างไรก็ตามในระยะยาวสำหรับพื้นที่โดยรอบที่จะจัดเตรียมเป็นพื้นที่รองรับการโยกย้าย จะต้องจัดพื้นที่สนามเด็กเล่นโดยอาจใช้ร่วมกันกับชุมชนอื่นแต่จะต้องคำนึงถึงระยะการเดินทางและความปลอดภัยด้วย

2) ปรับปรุงถนนเลียงพระตำหนักที่มีสภาพขรุขระให้อยู่ในสภาพดี สร้างความ ร่วมมือให้กับการเดินเท้า ปรับปรุงไฟถนนในชุมชนให้อยู่ในสภาพใช้งาน

3) สร้างระบบดับเพลิงในชุมชน โดยให้เกิดการจัดการระดับชุมชน

4) ด้านระบบขนส่งสาธารณะ ตามแผนได้มีการวางเส้นทางรถคมนาคมผ่านหน้าชุมชนอยู่แล้ว ดังนั้นปัญหานี้จึงอยู่ที่ระยะเวลาในการดำเนินงาน

6.2.4 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการโอกาสในการหารายได้

มีข้อเสนอแนะดังนี้

1) จากการศึกษาพบว่ามีผลกระทบด้านโอกาสในการหารายได้ ของกลุ่มผู้อาศัย บางกลุ่มที่มีระบบเศรษฐกิจของครัวเรือนสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเป็นหลัก ดังนั้นแผนการด้านเศรษฐกิจ เพื่อสนับสนุนและฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อสร้างอาชีพ ส่งเสริมรายได้ทั้งทางตรง

และทางอ้อม ของกรมศิลปากร ควรเร่งรัดให้มีการดำเนินการ โดยเฉพาะการจัดหมู่บ้านศิลปหัตถกรรม

2) ทำการประชาสัมพันธ์สินค้าด้านศิลปหัตถกรรมต่อนักท่องเที่ยว ก่อนที่กลุ่มที่เป็นช่างฝีมือด้านการแกะสลักหิน จะเปลี่ยนแนวทางการประกอบอาชีพไป

3) จัดการฝึกอบรมด้านอาชีพที่สามารถสร้างความสอดคล้องกับพื้นที่อนุรักษ์ด้วย

4) เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ ใกล้ชุมชนเข้าสู่กิจกรรมด้านศิลปหัตถกรรมชุมชน

6.2.5 ข้อเสนอแนะด้านการจัดการโยกย้ายชุมชนในที่อื่น ๆ

มีข้อเสนอ ดังนี้

1) หน่วยงานในการจัดการและดำเนินการ

การโยกย้ายชุมชนในปัจจุบัน เป็นการดำเนินการจัดการโดยหน่วยงานกรมศิลปากรเท่านั้น การดำเนินการที่เหมาะสมควรอาศัยความร่วมมือประสานงานของหลายฝ่าย โดยเฉพาะการเคหะแห่งชาติที่มีความเชี่ยวชาญ และรับผิดชอบเรื่องที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะ เพื่อการดำเนินการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นการแก้ปัญหาให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน

2) การศึกษาลักษณะชุมชนก่อนการโยกย้าย

จากการศึกษาพบว่าชุมชนที่ย้ายมาจากหลายพื้นที่มาอยู่ในพื้นที่รองรับการโยกย้ายมีความแตกต่างของแต่ละครัวเรือนในหลายด้าน ในแต่ละกลุ่มจะมีความต้องการที่แตกต่างกัน เพื่อให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้นจึงควรมีการศึกษาลักษณะชุมชน โดยเฉพาะด้านความมั่นคงในการหารายได้ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัย รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

3) การลดภาระทางการเงิน

การสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ทำให้ผู้อยู่อาศัยจะต้องใช้เงินจำนวนมากในการก่อสร้างบ้าน เมื่อเงินค่าชดเชยการรื้อย้ายไม่เพียงพอทำให้ต้องมีภาระกู้เงิน ผู้อยู่อาศัยบางคนต้องสร้างบ้านด้วยเงินสด ดังนั้นเพื่อให้ที่อยู่อาศัยมีคุณภาพดีขึ้น จำเป็นต้องมีการการระดมเงินกู้ โดยหน่วยงานของรัฐ ควรสนับสนุน ช่วยเหลือด้านการสร้างบ้านหรือด้านเงินกู้ที่เหมาะสม

4) รูปแบบโครงการ

การจัดการพื้นที่อนุรักษ์ที่มีชุมชนอยู่ร่วมกับโบราณสถาน อาจสามารถดำเนินการได้หลายวิธี โดยเฉพาะบริเวณที่มีความสำคัญของโบราณสถานไม่มากนัก อาจให้มีการจัดการโดยชุมชนได้ด้วยการให้ความรู้ความเข้าใจ ให้ชุมชนร่วมกันรักษา วิธีการนี้จะทำให้ผู้อยู่อาศัยโดยรอบโบราณสถานไม่สร้างความแตกแยกของพื้นที่ตัวโบราณสถานกับฉากหลัง และยังส่งเสริม

ความเข้าใจต่อการอนุรักษ์ได้อีกด้วย หรือวิธีการอื่นๆที่จะส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้าใจ การอนุรักษ์และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

5) กำหนดแนวทางในการก่อสร้างอาคารที่สอดคล้องกับพื้นที่อนุรักษ์ ทั้งด้านกิจกรรม รูปทรงอาคาร สี และวัสดุ โดยการให้ความรู้ และสร้างแนวทางในการสร้างอาคาร (Guideline)

บรรณานุกรม

- กนกพร แสงแก้ว. 2542. การเปลี่ยนแปลงชุมชนหลังการรื้อย้าย : ชุมชนหมู่บ้านพัฒนา 70 ไร่ คลองเตย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาเคหะการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- กรกช ปรีตวงศ์ .2541.การรื้อย้ายชุมชนแออัดคลองเตยระยะที่ 3 กรณีศึกษาชุมชนวัชรพลรามอินทรา. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การวางผังเมือง บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- กรมศิลปากร. 2537. โครงการปรับปรุงแผนแม่บท นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา.
กรมศิลปากร. 2542. 8 ปี แผนแม่บทนครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ปัญหาอุปสรรคและผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนชาวอยุธยา.
- กองโบราณคดี กรมศิลปากร. 2533. แผนแม่บท นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา.
การเคหะแห่งชาติ. กำหนดรายการมาตรฐานที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมของการเคหะแห่งชาติ
ขจรจบ กุสุมาวลี. พื้นที่ประวัติศาสตร์ กรณีศึกษาบริเวณวิหารพระมงคลบพิตร
จ.พระนครศรีอยุธยา บัณฑิตวิทยาลัย สาขาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ชลธิดา แก้วจิเดา. 2540 การประเมินผลโครงการเคหะชุมชนคลองเตย.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาเคหะการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชมชื่น จันทร์สมบูรณ์. การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับชุมชนแออัดริมคลองใน
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและผังเมือง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538
- ชโลไม แองเจิล. 2526. แนวคิดพื้นฐานเรื่องระบบที่อยู่อาศัย, แปลโดย อภิชาติ พุทธวงศ์, เอกสาร
ประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรการบริหารงานพัฒนาที่อยู่อาศัยรุ่นที่ 10
- ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. 2539. กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในประเทศ
กำลังพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ดาหวัน ตู่ยหล้า.2542 ประเมินผลโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนแออัด กรณีศึกษา
โครงการฉลองกรุง ระยะที่ 1. มหาวิทยาลัยเกริก
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ การประเมินผลโครงการชุมชนบางบัวของการเคหะแห่งชาติ.
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2528

- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ. การประเมินผลโครงการวัดลาดบัวขาว
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2528
- บุญชู เวทโสด.การประเมินผลการรื้อย้ายชุมชนแออัดในเมืองสู่ชานเมือง : กรณีศึกษา
ชุมชนอ่อนนุช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาเคหะการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
.2537
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร.2526. ผลกระทบของสภาพแวดล้อมกายภาพต่อความรู้สึกของผู้อยู่แออัด
การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างโครงการเคหะสงเคราะห์ดินแดงกับห้วยขวาง
ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ. การประเมินผลโครงการชุมชนวัดลาดบัวขาวของการเคหะ
แห่งชาติ (ตามทัศนะของผู้อยู่)
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2528
- ประพัฒน์ ตรีณรงค์. ศึกษาและเที่ยวในเมือง. โรงพิมพ์เชียงใหม่.2501
- วิยะดา ทศดร.ที่ดิน...บ้าน...และผู้ยากไร้. เอกสารวิชาการของ
ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ การเคหะแห่งชาติ,
สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, กรุงเทพมหานคร. 2528
- ทวีชัย งามถิ่น. 2537. ประสิทธิภาพของโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้ถูกไล่ออกจากที่ดิน
ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการพื้นที่นครร่วมเกล้า 3 การเคหะแห่งชาติ
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานโยบายและการวางแผนสังคม
สถาบันเทคโนโลยีสังคม (เกริก)
- สมสุข บุญญะบัญชา. 2529. ปัญหาการไร้ที่อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร, วิชาการที่อยู่อาศัย 1.
การเคหะแห่งชาติ
- โสภณ พรโชคชัย.1020 สลัม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ฟิลิกส์เซ็นเตอร์, 2528
- เสาวคนธ์ สุดสวาสดิ์, สุวัฒน์ ภาดานิติ, มานะศิริ เทาวกุล และสุรพันธ์ เพชรภา.
การศึกษาผลกระทบจากการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดโดยการจัดหาที่อยู่อาศัยใหม่
รายงานการวิจัยเสนอต่อการเคหะแห่งชาติ.กรุงเทพมหานคร: 2534
- สำนักพัฒนามาตรฐานผังเมือง.2544 เกณฑ์และมาตรฐานการวางและจัดทำผังเมืองรวม.
ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2544, กรมการผังเมือง, กระทรวงมหาดไทย
สำนักผังเมือง. เกณฑ์การวางผังเมืองรวม.

- ธีรวัฒน์ โป่งรักษา.รูปแบบที่อยู่อาศัยและพฤติกรรม การอยู่อาศัยของผู้มีอาชีพรับจ้าง
 ขนสินค้าป่าคลองตลาด. เคะการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.2540
- อคิน รพีพัฒน์ รศ.ดร. ม.ร.ว. และคณะ.2542. ชุมชนแออัด : องค์ความรู้กับความเป็นจริง.
 มุลินวิสถานันวิจัยและพัฒนาชุมชนเมือง สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- อนุชาติ พวงสำลี และอรทัย อาจอำ. การพัฒนาเครื่องชี้วัดคุณภาพชีวิตและสังคมไทย.
 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- Abrams, Charles. Man's struggle for shelter in an urbanizing world Bombay : Vakils, c1964
- Claire, William H. 1973. Handbook on Urban Planning. Canada : Van Notrand Reinhold.
- Douglass, C. Michael. 1993. Urban Poverty and Policy Alternatives, in State of
 Urbanization in Asia and Pacific 1993, New York : The United Nations Economic and
 Social Commission for Asia and Pacific.
- Hirsch, Werner Z. 1975. Urban economic analysis. New York : Ronald Press.
- Rossi, Peter H. 1955. Why Families Move. Illinois : Free Press.
- Vichai Viratkapan. 1999. RELOCATION OF "SLUM" AND SQUATTER HOUSING
 SETTLEMENTS UNDER EVICTION IN THE GREATER BANGKOK AREA :
 CASE STUDIES OF THREE RELOCATION SETTLEMENTS.
 Human Settlement Development Programe, School of Environment, Resources
 and Development Asian Institute of Technology, Bangkok, Thailand.
- Sadao WATANABE Prof.and Yuki NISHIMURA Dr. Regional Planning for
 Historic – Site – Conservation in Northern Thailand.
 University of Tokyo. 1994
- Sammis B. White. 1979. Housing. Urban Planning. McGraw-Hill, Inc.
- Shlomo Angel, Stan Benjamin and H. DeGoede. The low-income housing System in
 Bangkok. Paper presented at a workshop at habitat, the United Nations
 Conference on human settlements, Vancouver.

ภาคผนวก ก.

แบบสอบถาม

แบบสอบถาม

เรียน ชาวชุมชนเลี้ยงพระตำหนัก

แบบสอบถามชุดนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้เก็บข้อมูลในการจัดทำวิทยานิพนธ์ปริญญาโท
หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เรื่อง
ผลกระทบของการโยกย้ายชุมชนในพื้นที่มรดกโลก กรณีศึกษา
การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัยในชุมชนเลี้ยงพระตำหนัก อุทยานประวัติศาสตร์
พระนครศรีอยุธยา

ข้อมูลทั้งหมดจะนำไปประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ศึกษาลักษณะคุณภาพชีวิตด้านที่อยู่อาศัย
เพื่อการวิเคราะห์ที่ถูกต้อง ขอได้โปรดตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริง
คำตอบของท่านจะเป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล และจะใช้เพื่อการศึกษาวิจัยเท่านั้น

ขอแสดงความนับถือ

นายประเสริฐ เอกอภิวังสกุล

ส่วนที่ 2 ลักษณะทางกายภาพของที่พักอาศัย

- บ้านพักอาศัยของท่านมีพื้นที่ (เฉพาะตัวบ้าน)ตารางเมตร
- ลักษณะที่อยู่อาศัย
 ก่อนย้าย
 บ้านเดี่ยว บ้านแฝด
 บ้านแถว อื่นๆ (ระบุ)
 หลังย้าย
 บ้านเดี่ยว บ้านแฝด
 บ้านแถว อื่นๆ (ระบุ)
- บ้านของท่านมีกี่ชั้น
 ก่อนย้าย
 ชั้นเดียว สองชั้น มากกว่าสองชั้น
 หลังย้าย
 ชั้นเดียว สองชั้น มากกว่าสองชั้น
- วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้านของท่าน
 ก่อนย้าย
 ผนัง คอนกรีต ไม้ กระเบื้อง สังกะสี เศษวัสดุ
 หลังคา คอนกรีต ไม้ กระเบื้อง สังกะสี เศษวัสดุ
 หลังย้าย
 ผนัง คอนกรีต ไม้ กระเบื้อง สังกะสี เศษวัสดุ
 หลังคา คอนกรีต ไม้ กระเบื้อง สังกะสี เศษวัสดุ
- ครัวเรือนของท่านมีสมาชิกทั้งหมดกี่คน
 ก่อนย้าย คน
 หลังย้าย คน
- ท่านอาศัยในบ้านในฐานะอะไร
 เจ้าของบ้าน ผู้อาศัย
 ผู้เช่าช่วง (ค่าเช่าเดือนละ บาท) อื่นๆ (ระบุ)
- ท่านคิดจะเช่าสิทธิ์หรือไม่ (ข้อนี้ผู้เช่าช่วงไม่ต้องตอบ)
 คิด เพราะ
 ไม่คิด เพราะ

7. ท่านได้กรรมสิทธิ์อย่างไร (ผู้เช่าช่วงไม่ต้องตอบ)

- สิทธิไถ่ซื้อ รับโอนสิทธิ์ (กรณีทายาท)
- รับเช่าสิทธิ์ สาเหตุที่รับเช่าสิทธิ์ เพราะ
- ยึดสิทธิ์เนื่องจากเจ้าของเดิมเป็นหนี้ท่าน
- หวังสิทธิ์ที่จะได้รับในอนาคต
- โฉลกที่ทำงาน หรือโรงเรียนบุตรหลาน
- อื่นๆ (ระบุ)

8. เหตุใดท่านจึงมาเช่าช่วงชุมชนนี้ (เฉพาะผู้เช่าช่วง)

- โฉลกที่ทำงาน ค่าเช่าราคาถูก
- มีญาติอยู่ในชุมชน อื่นๆ (ระบุ)

9. ท่านย้ายเข้ามาอยู่ในบ้านหลังนี้เป็นเวลานานเท่าไร

- ไม่เกิน 6 เดือน 6 เดือน - 1 ปี
- 1 ปี - 2 ปี 2 ปี - 5 ปี

10. สภาพที่อยู่อาศัยปัจจุบันเปรียบเทียบกับบ้านหลังเดิม

- ดีกว่าเดิม เหมือนเดิม แย่กว่าเดิม

11. ท่านคิดจะย้ายที่อยู่หรือไม่

- คิดจะย้ายเพราะ
- ไม่คิดย้าย

☐ ต้องการที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ☐ ค่าใช้จ่ายสูง ☐ ตั๋วบ้านคับแคบ ☐ การเดินทางไม่สะดวก ☐ สภาพแวดล้อมไม่ดี ☐ ค่าขายไม่สะดวก ☐ อื่นๆ (ระบุ)

12. บ้านเดิมของท่านมีพื้นที่ ตารางเมตร

13. บ้านเดิมของท่านสร้างบนที่ดินขนาด ตารางวา

14. ห้องน้ำในบ้านเดิมของท่านมีลักษณะอย่างไร

- ห้องน้ำ-ส้วม แยกส่วนอาบน้ำ และชักถ่ายออกจากกัน
- ส่วนอาบน้ำและชักถ่ายอยู่รวมกัน
- มีเฉพาะส่วนชักถ่าย อาบน้ำใช้ที่ระเบียง
- ไม่มีห้องน้ำ

- ใช้ร่วมกับเพื่อนบ้าน
 - ใช้ของสาธารณะ
 - อื่นๆ (ระบุ)

15. อาชีพหลักของครอบครัวท่านก่อนย้ายคืออาชีพอะไร

- ประกอบอาชีพ
- ไม่ได้ประกอบอาชีพ

- รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ
 - พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน
 - ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย
 - รับจ้างทั่วไป
 - ช่างฝีมือ / แกะสลัก
 - กรรมกร/แบกหาม
 - อื่นๆ (ระบุ)

16. หลังย้ายมาชุมชนนี้อาชีพหลักของครอบครัวท่านคืออาชีพอะไร

- ประกอบอาชีพ
- ไม่ได้ประกอบอาชีพ

- รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ
 - พนักงาน/ลูกจ้างเอกชน
 - ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย
 - รับจ้างทั่วไป
 - ช่างฝีมือ / แกะสลัก
 - กรรมกร/แบกหาม
 - อื่นๆ (ระบุ)

17. สถานที่ทำงานของท่านในปัจจุบันอยู่ที่ไหน
- ที่บ้าน ในชุมชน
- ในบริเวณเกาะเมือง นอกเกาะเมือง
- อื่นๆ (ระบุ)
18. ท่านเดินทางไปทำงานอย่างไร
- ทำงานที่บ้าน / ค้าขายที่บ้าน เดินไป / จักรยาน
- รถยนต์ / มอเตอร์ไซค์ส่วนตัว รถประจำทาง / มอเตอร์ไซค์รับจ้าง
- อื่นๆ (ระบุ)
19. ท่านมีอาชีพเสริมหรือไม่
- ก่อนย้าย ไม่มี มี อาชีพ (ระบุ) รายได้ประมาณ บาท/เดือน
- หลังย้าย ไม่มี มี อาชีพ (ระบุ) รายได้ประมาณ บาท/เดือน
20. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของท่านที่ประกอบอาชีพ
- ก่อนย้าย คน
- หลังย้าย คน
21. ครอบครัวของท่านมีรายได้รวมประมาณเท่าใด
- ก่อนย้าย บาท
- หลังย้าย บาท
22. ครอบครัวของท่านมีรายจ่ายประมาณเท่าใด
- ก่อนย้าย บาท
- หลังย้าย บาท
23. ท่านจ่ายค่าเช่าที่ดินเดือนละเท่าใด
- จ่ายเดือนละ บาท
- ไม่ได้จ่าย เพราะ
24. ในการสร้างบ้านหลังปัจจุบันท่านใช้เงินจากแหล่งใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
- ค่าชดเชยการรื้อย้ายจากกรมศิลปากร
- เงินเก็บส่วนตัว
- เงินกู้
- กรมศิลปากรสร้างที่อยู่ให้
- อื่นๆ (ระบุ)

ส่วนที่ 3 ลักษณะสาธารณูปโภคและองค์ประกอบชุมชน

25. ท่านมีความเห็นต่อสาธารณูปโภคและองค์ประกอบชุมชนต่างๆภายในชุมชนของท่านอย่างไรบ้าง

1. ถนนภายในชุมชน

ดีมาก ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

2. ทางเดินเท้าภายในชุมชน

ดีมาก ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

3. ไฟถนน

ดีมาก ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

4. ระบบดับเพลิงในชุมชน

ดีมาก ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

5. ระบบประปา

ดีมาก ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

6. ระบบระบายน้ำฝนริมถนน

ดีมาก ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

7. ท่อระบายน้ำทิ้งจากครัวเรือน

ดีมาก ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

8. ระบบไฟฟ้า

ดีมาก ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

9. ระบบโทรศัพท์

ดีมาก ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

10. การเก็บขยะ

ดีมาก ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

11. สนามเด็กเล่น/สวนสาธารณะ

ดีมาก ดี พอใช้ ควรปรับปรุง

26. ท่านคิดว่าชุมชนของท่านมีปัญหาระหว่างใดบ้าง

1.

2.

3.

ส่วนที่ 4 ทักษะคิดและความพึงพอใจต่อการโยกย้ายโดยเปรียบเทียบที่อยู่อาศัยปัจจุบันกับที่อยู่อาศัยเดิม

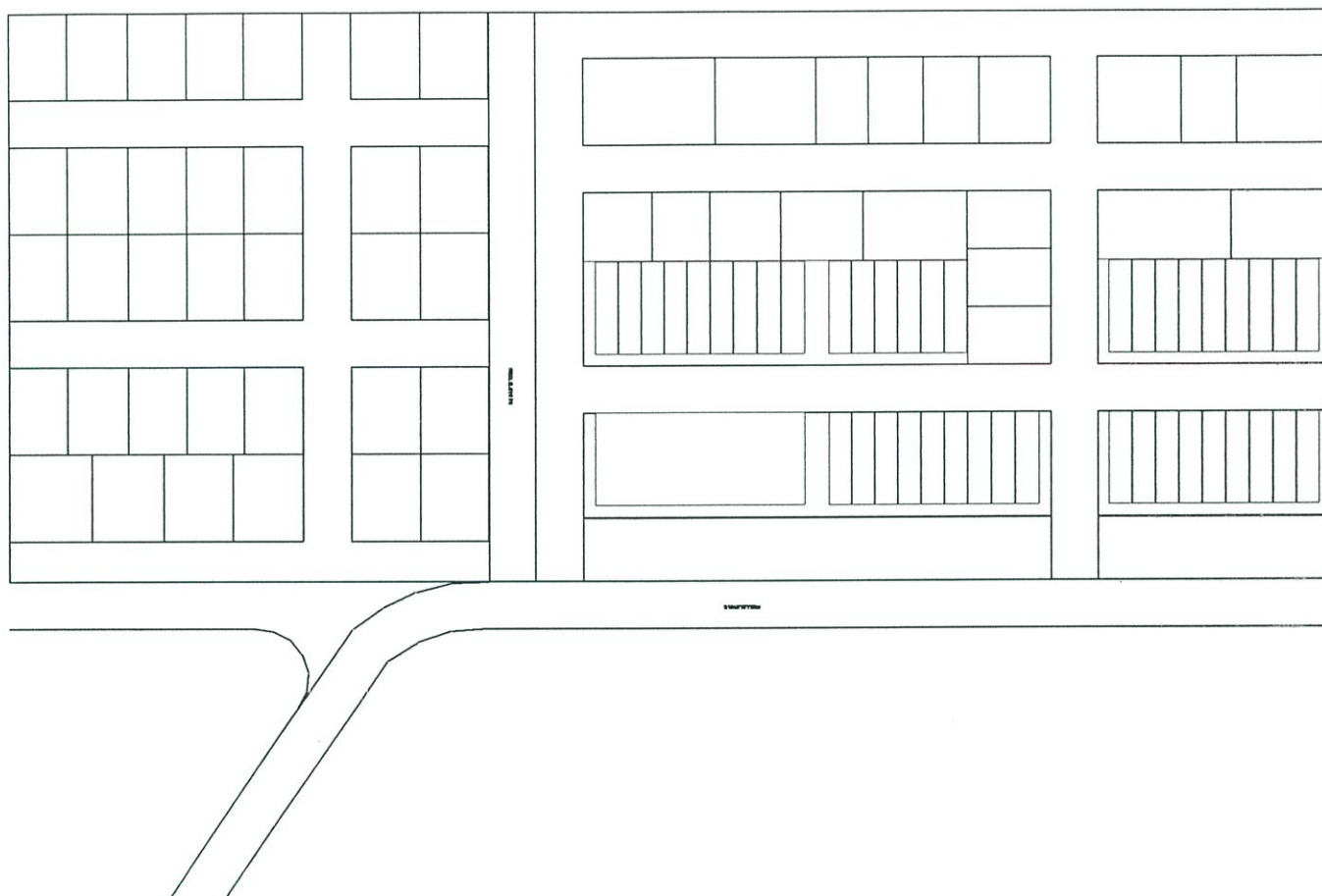
กรุณาทำเครื่องหมาย X ในช่องที่ตรงกับความต้องการของท่านมากที่สุด

	รายการ	ดีขึ้น มาก	ดีขึ้น	ปาน กลาง	ค่อนข้าง แย่	แย่ลง มาก
1.	ทำเลที่ตั้งของชุมชน					
2.	ขนาดพื้นที่ดินปลูกบ้าน					
3.	ขนาดพื้นที่บ้าน					
4.	สภาพบ้าน					
5.	สภาพแวดล้อมของชุมชน					
	-ความสะอาดของถนนและการระบายน้ำ					
	-ขนาดสวนสาธารณะ/สนามเด็กเล่น					
	-ความร่มรื่นของต้นไม้ในชุมชน					
	-การทิ้งขยะ					
6.	ความแออัดของชุมชน					
7.	ความรู้สึกในการอยู่อาศัยที่มีกรรมสิทธิ์					
8.	การบริการสาธารณูปโภค					
	-ผิวถนนและความกว้างของถนน					
	-ผิวทางเท้าและความกว้างของทางเท้า					
	-ความสว่างของไฟถนน					
	-คุณภาพของน้ำประปา					
	-ไฟฟ้าขัดข้อง					
	-การบริการโทรศัพท์สาธารณะ					
9.	ความสะดวกในการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ					
	-ระยะทางการเดินทาง					
	-รถบริการสาธารณะ					
10.	ความน่าอยู่โดยรวมของชุมชน					
11.	ความพึงพอใจต่อชุมชน					

ภาคผนวก ข.

แบบสังเกต

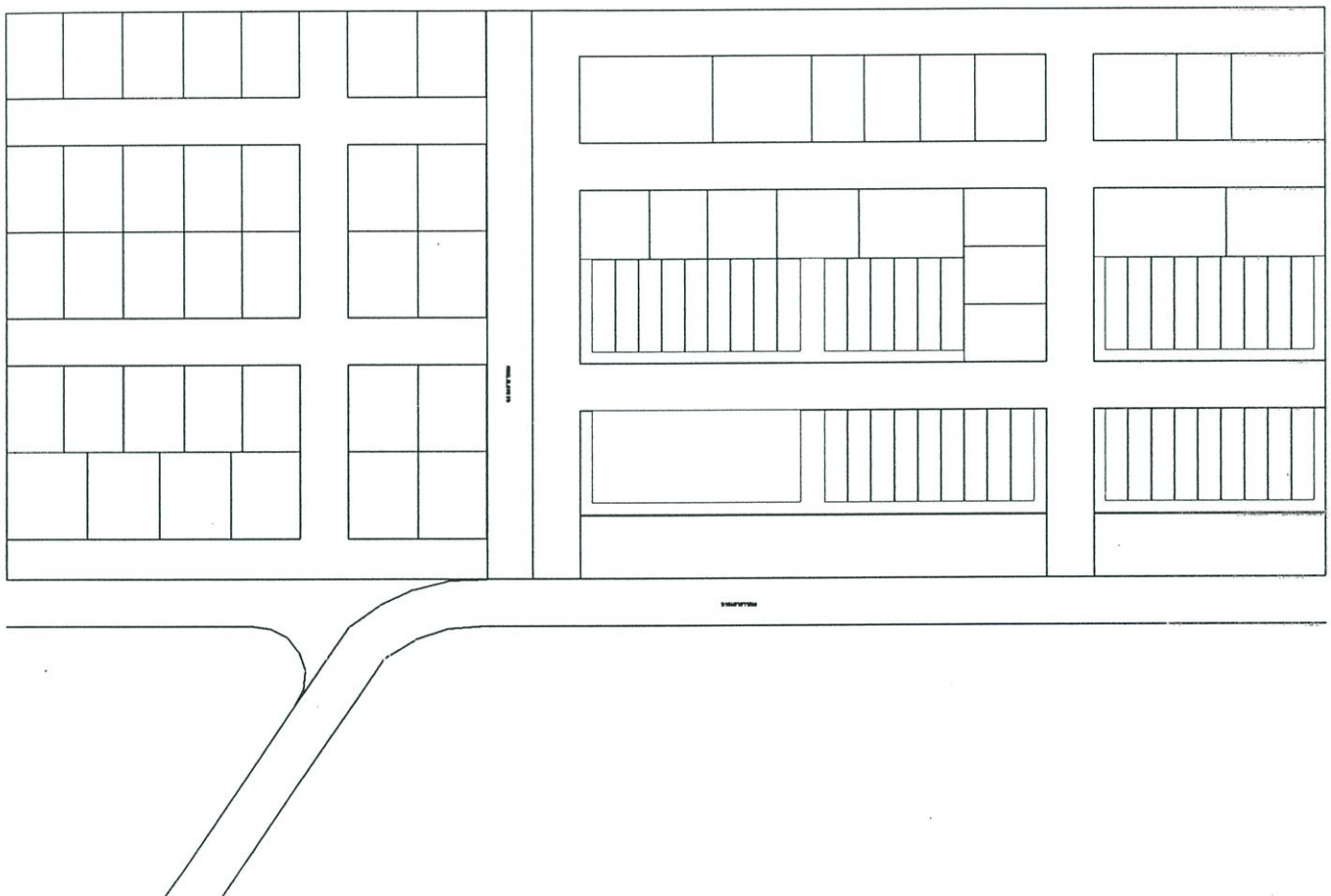
แบบสังเกต

ประเภทกิจกรรม

1. อาศัยอย่างเดียว
 2. ขายอาหาร และอาศัย
 3. ขายของชำและอาศัย
 4. ขายของที่ระลึก/งานแกะสลัก
 5. บริการต่างๆ
 6. อื่นๆ
- N.A. บ้านปิด

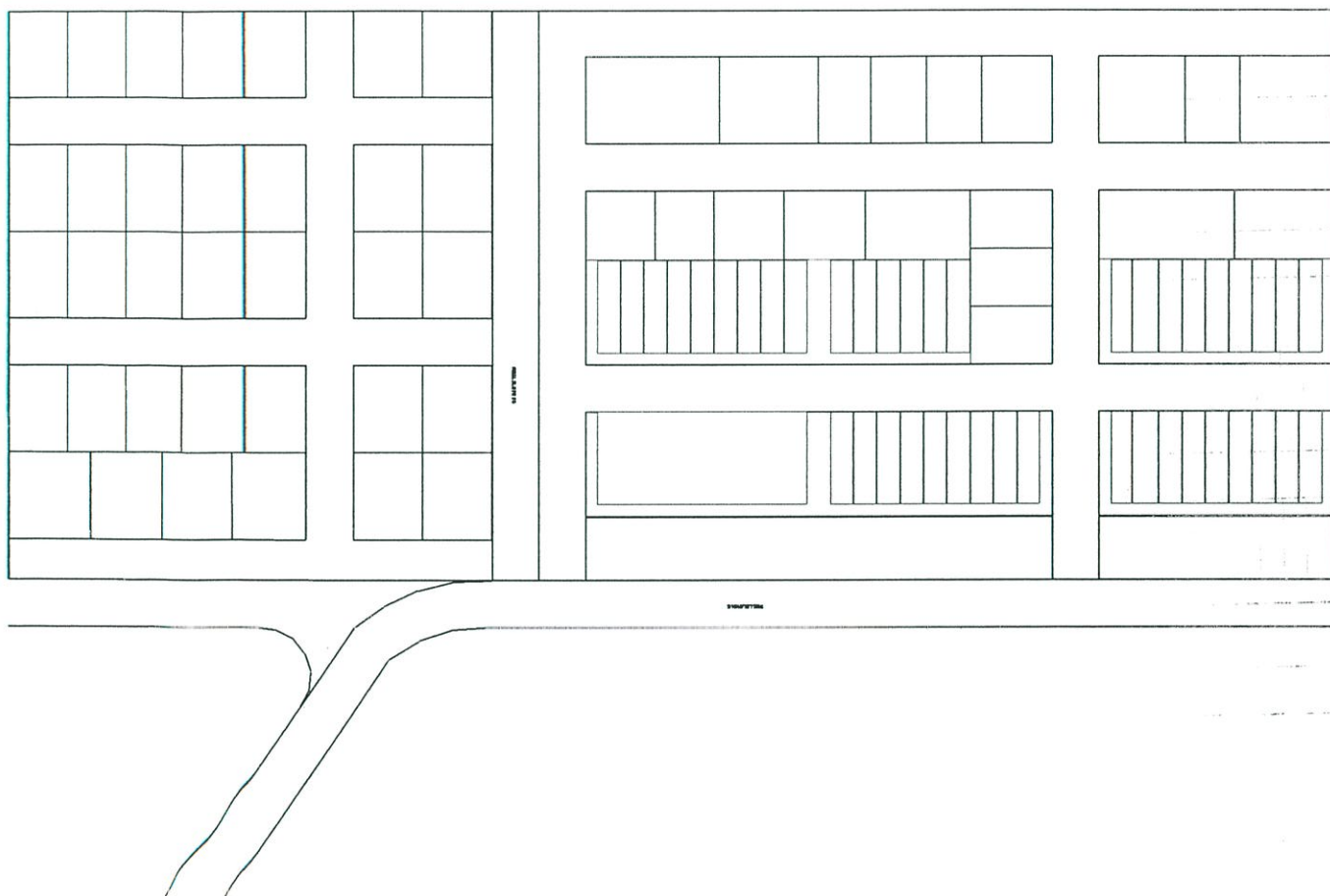
แบบสังเกต

รูปแบบการก่อสร้าง และจำนวนชั้นของบ้าน

1. สร้างชั่วคราว
2. สร้างเพื่อต่อเติม
3. สร้างถาวร

แบบสังเกต

วัสดุที่ใช้

1. คอนกรีต
2. ไม้
3. กระเบื้อง
4. สังกะสี
5. เศษวัสดุ